

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta
Ústav informačních studií a knihovnictví

Studijní program: informační studia a knihovnictví
Studijní obor: informační studia a knihovnictví

Diplomová práce

Bc. Lucie Šupová

Role knihoven a informačních institucí ve vědecké komunikaci

**The role of libraries and information institutions
in the scholarly communication**

Praha 2011

Vedoucí práce: Mgr. Petra Štogrová Jedličková, Ph.D.

Oponent diplomové práce:

Datum obhajoby:

Hodnocení:

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 16.srpna 2011

.....

podpis diplomanta

Identifikační záznam:

ŠUPOVÁ, Lucie. *Role knihoven a informačních institucí ve vědecké komunikaci = The role of libraries and information institutions in the scholarly communication*. Praha, 2011. 120 s., 8 s. příl. Diplomová práce (Mgr.). Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí diplomové práce Petra Štogrová Jedličková.

Abstrakt (česky):

Diplomová práce na základě informací získaných z výzkumu analyzuje vztah mezi vědeckou komunikací a knihovnami a informačními institucemi v České republice. Zvláštní pozornost je věnována především projektům zaměřeným na popularizaci vědy. V úvodu práce je definována vědecká komunikace a její tři základní složky – odborný text, odborný projev a popularizace vědy. Jádro práce tvoří výzkum, jehož výsledky jsou popsány ve druhé části a který zjišťuje, jakým způsobem je ve vybraných českých knihovnách a informačních institucích popularizována věda. Následující část představuje vzorové projekty popularizující vědu, na kterých participují knihovny a informační instituce. Závěr práce je věnován trendům v oblasti vědecké komunikace a možnostem knihoven a informačních institucí v podpoře vědecké komunikace, především v podpoře popularizace vědy [Autorský abstrakt].

Abstract (in English):

The master thesis analyses the relationship between scholarly communication and libraries and information institutions in the Czech Republic on the basis of information received from research. Primarily it is focused on the promotion of science projects. At the beginning, scholarly communication and its three parts are defined – professional text, professional speech and promotion of science. The main part of the thesis is the research itself. The results of the research are described there and also the way of promotion of science in selected Czech libraries and information institutions. Furthermore, model projects promoting science in which libraries and information institutions participate are introduced. The final part describes the trends in scholarly communication and the possibilities of scholarly communication support available to libraries and information institutions, in particular the promotion of science. [Author's abstract].

Klíčová slova (česky):

vědecká komunikace, odborná komunikace, popularizace vědy, knihovny, informační instituce, vzdělávání, výzkum

Keywords (in English):

scholarly communication, professional communication, promotion of science, popularization of science, libraries, information institutions, education, research

Obsah

Předmluva.....	8
1 Věda ve společnosti.....	10
2 Vědecká komunikace	12
2.1 Odborný styl jako způsob vyjadřování ve vědecké komunikaci.....	13
2.1.1 Jazyk odborného stylu.....	15
2.2 Odborný styl v písemné komunikaci – odborný text	18
2.2.1 Části odborného textu	18
2.2.2 Typy odborných textů.....	21
2.3 Odborný styl v ústní komunikaci – odborný projev.....	23
2.4 Vědecké publikování a popularizace vědy	25
2.4.1 Vědecké instituce a popularizace vědy	28
2.4.2 Popularizace vědy v médiích.....	28
2.4.3 Věda a internet.....	30
2.5 Vědecká komunikace v knihovnách a informačních institucích.....	31
2.6 Závěry a shrnutí.....	34
3 Popularizační aktivity knihoven a informačních institucí v České republice	36
3.1 Hypotézy výzkumu.....	36
3.2 Metody výzkumu.....	38
3.3 Vybraní respondenti	39
3.4 Vyhodnocení výzkumu.....	41
3.4.1. Instituce zařazené do výzkumu	42
3.4.2. Aktivity knihoven popularizující vědu	49
3.4.3. Časový horizont jednotlivých akcí	55
3.4.4. Spolupráce s dalšími institucemi	56
3.4.5. Problémy při pořádání akcí	58
3.4.6. Cílová skupina	61
3.4.7. Způsoby informování o akcích.....	63
3.4.8. Zpětná vazba od účastníků akcí.....	65
3.4.9. Hodnocení úspěšnosti akcí ze strany pořadatelů	67
3.4.10. Příčiny nepořádání akcí.....	71
3.4.11. Představa dokonalé akce	72
3.5 Závěry a shrnutí.....	75

4	Modelové případy participace knihoven a informačních institucí na vědecké komunikaci	78
4.1	Starttech – Začni s technikou (český regionální projekt)	78
4.1.1	Cíle a cílové skupiny projektu.....	79
4.1.2	Aktivity projektu Starttech.....	80
4.2	Týden vědy a techniky (český celostátní projekt).....	81
4.2.1	Cíle a cílové skupiny projektu.....	82
4.2.2	Týden vědy a techniky 2010	83
4.2.3	Týden vědy a techniky 2011	83
4.3	Stadt der Wissenschaft (zahraniční evropský projekt).....	84
4.3.1	Stadt der Wissenschaft 2011	87
4.3.2	Stadt der Wissenschaft 2012	88
4.3.3	Berlin – Hauptstadt für die Wissenschaft 2010.....	89
4.3.4	Další německé aktivity zaměřené na popularizaci vědy	90
4.4	Science Rendezvous (zahraniční neevropský projekt).....	91
4.5	Závěry a shrnutí.....	92
5	Podpora vědecké komunikace ze strany knihoven a informačních institucí.....	95
5.1	Trendy v oblasti podpory vědecké komunikace knihovnami a informačními institucemi	96
5.2	Potenciál knihoven a informačních institucí v podpoře vědecké komunikace.....	98
5.3	Závěry a shrnutí.....	104
6	Závěr.....	105
	Seznam použité literatury.....	108
	Seznam obrázků, tabulek a grafů.....	118
	Seznam příloh.....	120
	Přílohy	121

Předmluva

Cílem této diplomové práce je vysledovat trendy v možnostech knihoven a ostatních informačních institucí zapojit se do vědecké komunikace jako její aktivní prvek. Impulesem k výběru tohoto tématu byl můj osobní zájem o oblast vědecké komunikace, především o možnosti vědeckého publikování a popularizace vědy, a s ním spojená snaha zjistit, jak se v této oblasti knihovny a další informační instituce uplatňují. S výzkumem zaměřeným na toto nebo podobné téma jsem se dosud nesečkala, což byl další motivační prvek pro výběr tohoto tématu a sepsání práce.

Práce je rozdělena do čtyř základních částí. V první části se zabývám teorií vědecké komunikace. Definovány jsou tři základní složky vědecké komunikace – odborný text, odborný projev a popularizace vědy – i její propojení s knihovnami a informačními institucemi. Druhá část představuje výsledky výzkumu, zabývajícího se popularizací vědy v knihovnách a informačních institucích v České republice. Třetí část má za cíl představit vybrané projekty popularizace vědy, na kterých participují knihovny a které mohou sloužit jako příklad či vzor pro další podobné projekty. V závěrečné části pak popisují trendy v oblasti vědecké komunikace a navrhuji možná řešení problémů, se kterými se knihovny a informační instituce setkávají při popularizaci vědy, tak, jak je stanovily během výzkumu.

Jádro práce tvoří výzkum, jehož výsledky jsou popsány ve druhé části. Výzkum probíhal od 11.1.2011 do 18.4.2011 a vybráno pro něj bylo 30 knihoven z celé České republiky. Jako hlavní výzkumnou metodu jsem zvolila osobní polostrukturovaný rozhovor, abych získala pokud možno co největší návratnost odpovědí. Pouze 10 % respondentů rozhovor odmítlo nebo nespolupracovalo do té míry, že nebylo možné informace do výzkumu zařadit.

Ačkoliv bylo mou snahou dodržet přesné zadání diplomové práce, ve třetí části se ukázalo pro naplnění cíle práce vhodnější odchýlit se a zaměřit se pouze na popularizaci vědy, nikoliv na celou vědeckou komunikaci, a popsat pouze úspěšné projekty. Vzhledem k výzkumu, který byl zaměřen právě na projekty popularizující vědu, bylo mým cílem motivovat knihovny a informační instituce a ukázat jim, jaké možnosti ve sledované oblasti mají. Nechtěla jsem kritizovat, ale spíše vyzdvihnout pozitivní vlastnosti popularizačních projektů.

Rozsah této diplomové práce je 120 stran textu a 8 stran příloh. Text je doplněn obrázky, tabulkami a především grafy představujícími výsledky výzkumu ve vizuální formě. Použitá literatura je citována podle norem ISO 690 a ISO 690-2. Seznam použité literatury v závěru práce je uveden v abecedním pořadí podle prvního údaje záznamu, na druhé úrovni je řazen podle data vydání. V textu je pak použito citování pomocí prvního údaje záznamu a data vydání, tzv. Harvardský styl. Názvy zahraničních institucí či akcí, které byly v textu zmíněny, často nemají český ekvivalent. Jedná se proto z velké části o neoficiální překlady těchto názvů.

Výzkum prováděný pro tuto práci pro mě znamenal velký přínos a obohacení, a to jak formou, tak i zjištěnými skutečnostmi. Osobně jsem poznala množství knihoven a informačních institucí i řadu osobností českého knihovnictví. Bohužel jsem se však v některých institucích setkala s velmi odmítavým přístupem, který ohrozil dokončení výzkumu. Ačkoliv se tak nestalo a výzkum dokončen byl, tato zkušenost negativně ovlivnila jinak velmi příznivý dojem z velké většiny pracovníků knihoven.

Vzhledem k tomu, že informace pro tuto diplomovou práci byly získávány od mnoha osob, ráda bych poděkovala všem zaměstnancům knihoven a informačních institucí, kteří byli tak ochotní a podělili se se mnou o svůj čas, své znalosti a zkušenosti i o potřebné informace. Mé poděkování patří Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze, která mi finančním příspěvím umožnila uskutečnění výzkumu, a také pracovníkům Oddělení dotací Generálního finančního ředitelství za konzultace v oblasti dotací z evropských fondů a jejich možného využití pro knihovny a informační instituce. Dále bych ráda poděkovala své vedoucí práce, Mgr. Petře Štogrové Jedličkové, Ph.D. za cenné rady a připomínky. A v neposlední řadě patří velké poděkování také mé rodině a všem blízkým, kteří mě po celou dobu podporovali.

1 Věda ve společnosti

Vědecké poznávání doprovází naši společnost už od starověku. Především staří Řekové se snažili zjistit podstatu přírodních úkazů a tak se jim podařilo formulovat první vědecké zákonitosti. K jejich použití v praktické činnosti však nedocházelo. Ve středověku se zrodila první vědecká instituce – univerzita. Jejím účelem však bylo vědu učit, nikoli provádět výzkum. Ten byl realizován hlavně v mnišských řádech. V renesanci se postupně začal vědecký výzkum rozvíjet v nově vznikajících akademiích věd, které sdružovaly jednotlivce – vědecké amatéry (vědecká činnost pro ně nebyla zdrojem obživy). Akademie byly podporovány panovníky a mecenáši, královská moc jim však především zaručovala svobodu bádání. Tato situace panovala prakticky až do 19. století, kdy se objevily první výzkumné ústavy, v nichž se vědci dodnes profesionálně věnují výhradně výzkumu. 20. století pak bylo obdobím bouřlivého rozvoje vědy. Po druhé světové válce se hovoří o velké vědě, vědě velkých projektů. Věda ztrácí charakter individuálního nerušeného bádání, nejdůležitějším prvkem se stává spolupráce [Česal, 2007, s. 9-10].

Co je však věda? Vědu lze definovat mnoha způsoby¹, např. „věda je činnost umožňující odhalit, pochopit nebo lépe pochopit, jak funguje pozorovatelný fyzický svět“ [Špaček, 2002], záleží na tom, zda máme na mysli vědu jako určitý soubor vědění či vědu jako sociální instituci. Veřejností je věda vnímána především v prvním významu, v dnešní době však vyniká důležitost vědy také jako instituce [Česal, 2007, s. 8].

Umberto Eco stanovil čtyři kritéria pro vědecký charakter určitého výzkumu [1997, s. 49-53]:

- Předmětem výzkumu je poznatelný či identifikovatelný předmět, který musí být označován a definován tak, aby byl poznatelným a identifikovatelným i pro ostatní.
- Výzkum se musí dopracovat k tomu, aby o předmětu našeho zájmu sdělil informace, které ještě řečeny nebyly, anebo aby se podíval novým pohledem na ty, které už řečeny byly.

¹ V české vědní politice není pojem „věda“ vůbec definován, používá se spojení „výzkum a vývoj“.

- Výzkum musí být užitečný a prospěšný pro ostatní.
- Výzkum musí poskytnout předpoklady pro potvrzení nebo vyvrácení předpokladů, z nichž vychází (nesmí znemožnit to, aby kdokoliv jiný ve výzkumu pokračoval).

Tradičně je věda chápána autonomně, odděleně od společnosti, bez zásahů a vlivů zvenčí. V poslední době se však stále více přechází k vědě socializované, tedy vědě začleněné do společnosti. Vznikl nový obor, tzv. sociologie vědy. Věda se zkoumá jako sociální instituce, předmětem rozborů se stává působení vědy na společnost i společnosti na vědu [Česal, 2007, s. 20]. Jedním z důvodů tohoto posunu je i fakt, že je věda převážně financována z veřejných prostředků a tedy by měla být otevřená veřejnosti a její výsledky by měly být veřejně přístupné. Výjimku tvoří výzkumy podporované průmyslovými podniky, které slouží mj. ke zvýšení konkurenceschopnosti a jsou tedy jakýmsi know-how příslušného podniku [Čada aj., 2006, s. 18, 23, 44].

O to, aby byla věda a její výsledky dostupné veřejnosti, se snaží celá řada institucí. Jednak jsou to samotné vědecké instituce, výzkumné ústavy a univerzity, v nichž se vědecký výzkum provádí. Různé popularizující projekty podporuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, pod které tyto vědecké instituce patří. A v neposlední řadě jsou to také informační centra a knihovny, které jsou tradičně chápány jako střediska kultury a poznání.

2 Vědecká komunikace

„Věda je totiž ve své podstatě záležitostí komunikativní. Vždyť nějaký poznatek nenabývá své pravdivostní hodnoty tím, že zazáří v nějaké hlavě, nýbrž vědecké platnosti může dosáhnout teprve tím, že se jistým řízeným postupem rozšíří ve vědecké veřejnosti a tímto způsobem je vystaven kritice.“

Harald Weinrich

[podle: Daneš, 2009, s. 147]

Termín „vědecká komunikace“ zavedli anglosaští odborníci jako obor shrnující vědecké písemnictví, řečnictví a popularizaci ve snaze přiblížit se současnému rozvoji informační techniky. Jedná se tedy o pojem poměrně nový, důležitost vědeckého publikování však chápali vědci už v 19. století. „Výzkum, který není publikován, prostě neexistuje“ [Šesták, 2000, s. 12].

Oblast toho, co lze dnes termínem vědecká komunikace označit, je velmi široká a žánrově rozrůzněná. Vedle klasických vědeckých žánrů, jako je odborný článek, monografie, disertační práce a další, se součástí vědecké komunikace stávají i typy textů jako formulace grantových projektů či zprávy o průběžných a závěrečných výsledcích a na významu nabývají také tzv. sekundární dokumenty², jako jsou abstrakty či resumé. Mění se také množství a charakter vědeckých konferencí. Jednotlivé příspěvky již nebývají čteny, využívány jsou různé moderní techniky projekce, stále častěji se dokonce celé konference odehrávají prostřednictvím sítě Internet.³

Vzhledem k množství žánrů i změnám, kterými vědecká komunikace prochází, je zřejmé, že dosáhnout jednotnosti ve vědeckém jazyce je téměř nemožné. Svou roli zde hrají i moderní technologie, které vědcům umožňují stále více komunikovat přímo, mluvenou formou jazyka. Historicky vzato, jazyk vědy byl vždy chápán především jako jazyk psaného textu. Teprve v poslední době se ve vědecké

² „Dokument obsahující informace nebo části textu z primárního dokumentu.“ [Celbová, 2003]

³ Nárůst elektronické formy komunikace v posledních letech dokládá i fakt, že velké množství dokumentů je publikováno již jen v elektronické formě, nikoliv tištěně. Kromě výhod, jako jsou rychlost publikování či cena, to přináší také možnost publikovat multimediální či trojrozměrné dokumenty [Cummings, 1992, s. 127].

komunikaci zvyšuje podíl mluvených komunikátů, které přibližují styl vědeckých textů běžné mluvené řeči [Čmejrková aj., 1999, s. 17-18].

F. Daneš [1997, s. 68-69] kromě již zmíněného uplatňování mluvených forem vědecké komunikace a lepších technických podmínek pro tvorbu vědeckých textů uvádí i další rysy současné vědecké komunikace. Zdůrazňuje především rozšíření kontaktů mezi vědeckými institucemi a vědci samotnými, větší produkci vědeckých textů a s tím spojené vzájemné jazykové ovlivňování (dominantní je zde především angličtina). Důležitá je pochopitelně také změna postavení vědy ve společnosti, její socializace, jak již bylo zmíněno v kapitole 1.

2.1 Odborný styl jako způsob vyjadřování ve vědecké komunikaci

Odborný funkční styl⁴ je typickým stylem veřejné jazykové komunikace. Jeho smyslem je „zveřejnění získaných poznatků, jejich uvedení do praxe širšího okruhu vnímatelů“ [Čechová aj., 2008, s. 211]. Je definován jako „styl jazykových projevů, jejichž funkcí je formulování přesného, jasného a relativně úplného sdělení s dominující pojmovou složkou“ [Čechová aj., 2008, s. 208]. Jeho základní funkce se označuje jako odborně sdělná – jde o sdělování s jinou funkcí než v běžné komunikaci. Vůči ostatním funkčním stylům se texty odborného stylu vymezují řadou dalších rysů – vnitřní uspořádaností (poměrně jasně danou strukturou textu), intertextovostí (odkazy na jiné texty či značný poznámkový aparát), potlačením subjektivity, nadčasovostí (poznatky jsou formulovány tak, aby byly pochopeny i s odstupem doby), užitím výrazů spisovných až knižních, vyšší frekvencí cizích slov (odborných termínů), složitější stavbou souvětí. Ve výkladu dominují fakta a logická argumentace. Cílem odborného stylu je nejen vytvoření jednoznačné a úplné představy o předmětu sdělení, ale také to, aby čtenář / posluchač poznatky přijal, zaujal k nim nějaké stanovisko a mohl je dále aplikovat a rozvíjet [Krobotová, 2004, s. 19; Čechová aj., 2008, s. 208, 211].

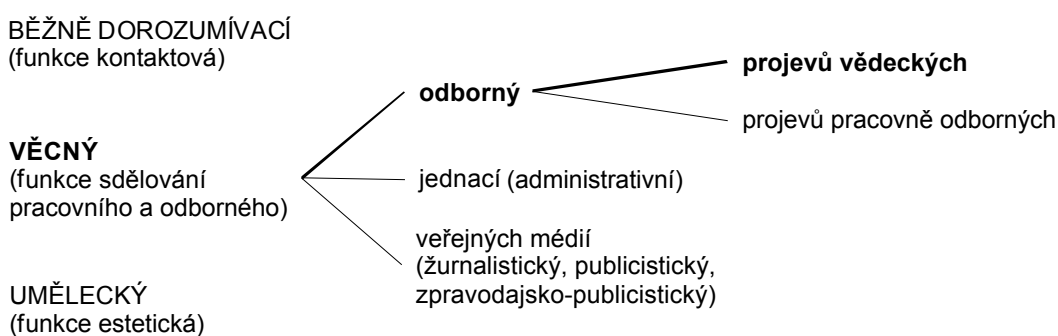
První texty psané na českém území v odborném stylu pocházejí již ze středověku a souvisí s rozvojem vědy jako cesty k lidskému poznání. Tehdy staročesky psané texty vykazovaly podobné obecné rysy vyjadřování jako texty dnešní – promyšlenou kompozici, přesnou stavbu vět, domácí i mezinárodní

⁴ Funkční styl je „určitý ráz verbálního komunikátu, zpravidla cílevědomě volený a uspořádaný tak, aby obsahem i formou vyhovoval komunikačnímu záměru autora“ [Čechová aj., 2008, s. 16].

terminologii atp. K výraznému úbytku česky psaných odborných textů dochází v době pobělohorské (17. století). O odborné tematice se pojednávalo latinsky a německy, a tak se na počátku národního obrození musel český odborný styl vytvářet znovu. V průběhu 19. století dochází ke značnému rozvoji vědy a techniky a spolu s tím roste i potřeba komunikace o nich. Roku 1821 začíná vycházet první český vědecký časopis Krok, vzniká potřeba předávat informace širšímu okruhu příjemců – rozvíjí se oblast projevů prakticky odborných (např. návody) a populárně-vědeckých. Postupně dochází ke sbližování psaného vyjadřování s jazykem mluveným (ke značnému posunu doházelo především ve 30. letech 20. století), které trvá dosud [Čechová aj., 2008, s. 208-209; Daneš, 1997, s. 72-73].

Současné zařazení odborného funkčního stylu mezi ostatní funkční styly je poněkud problematické. Smysl klasifikace funkčních stylů spočívá v tom, že určením a pojmenováním příslušného stylu si autor textu i jeho příjemce uvědomí příslušné stylové normy a mohou se podle nich orientovat a řídit. Jednotná klasifikace odborného stylu však prakticky neexistuje, jeho vnitřní členění bývá v pracích o stylistice představeno různě. Obrázek 1 ukazuje klasifikaci uváděnou českým lingvistou Jiřím Krausem [2004, s. 114-115].

FUNKČNÍ STYL:

Obr. 1 Klasifikace funkčních stylů Jiřího Krause [2004, s. 114-115]

Jiné členění odborného stylu uvádí Milena Krobotová [2004, s. 20]. Podle funkce a způsobu používání jazykových prostředků dělí odborný styl na:

- styl vědeckonaučných textů (teoretický) – styl klasických vědeckých textů; jeho cílem je podat přesné, výstižné a úplné poučení o zkoumaném jevu (v klasifikaci J. Krause mu odpovídá styl projevů vědeckých),

- styl prakticky odborný (odborný v užším slova smyslu) – užívá se např. při popisu pracovních postupů ve výrobě i administrativě (v klasifikaci J. Krause mu odpovídá styl projevů pracovních odborných),
- učební styl – zastoupen především v učebnicích; zprostředkovává informace, aktivuje zájem o ně a záměrně působí na příjemce,
- styl populárně naučný – využívá publicistických a beletristických prvků; zaměřen na širokou veřejnost.

Někdy bývá jako styl odborného funkčního stylu uváděn také styl esejistický [Čechová aj., 2008, s. 210].

2.1.1 Jazyk odborného stylu

Jak již bylo řečeno výše, odborný styl se vůči ostatním funkčním stylům vymezuje především vnitřní uspořádaností, intertextovostí, potlačením subjektivity, nadčasovostí, užitím výrazů spisovných až knižních, složitější stavbou souvětí, užitím odborných termínů. Právě používání odborné terminologie je základním a nejčastěji uváděným znakem odborných textů. Termínem se rozumí „takové pojmenování, které je v rámci disciplíny jednoznačným pojmenováním pojmu. (...) Termín je v rámci oboru ustálený a je buď definován, nebo fixován konvencí, jeho význam je tedy ostřeji ohraničený než u jiných vrstev slovní zásoby a bývá přesně identifikovatelný nezávisle na kontextu“ [Čechová aj., 2008, s. 218]. V 19. a počátkem 20. století bylo snahou vytvořit kompletní paralelní českou terminologii k terminologii mezinárodní. V dnešní době terminologie směřuje k internacionalizaci, často dochází k přejímání nebo adaptaci termínů cizích (např. *e-mailová komunikace*, *internetová prezentace*). Původně se jedná o výrazy slangové, velmi rychle však zobecňují a stávají se součástí mluvené i psané odborné komunikace (ostatně hranice mezi profesionálním slangem a spisovným jazykem je velmi plynulá a často není možné určit, do které skupiny určitý výraz patří). Součástí terminologie jsou i konkrétní údaje jako vlastní jména, data, fyzikální a chemické značky, matematické symboly atp.

Velký rozdíl bývá v používání odborné terminologie v pracích čistě odborných a populárně-vědeckých. Zatímco v odborných textech jsou termíny běžně užívány (dává se přednost terminologii mezinárodní), v pracích popularizujících bývají vysvětleny nebo nahrazeny opisem. Někdy bývá součástí textu (např. učebnic) také terminologický slovníček.

Dalším rysem, který je ještě patrnější v textech populárně-vědných, je kombinace prostředků jazykových a nejazykových – ilustrací, schémat, tabulek apod. Oba tyto prostředky se podílejí na přenesení jediné informace. Běžné, ale i nutné je to především v přírodních a technických vědách. Současný technický rozvoj vytváří mnoho možností, jak odbornou informaci učinit úplnější a ještě názornější [Čechová aj., 2008, s. 212-222].

V současné době prochází odborný styl velkou proměnou. V mnoha vědeckých textech stále více vystupuje do popředí autorský subjekt, jeho osobité názory a osobitý způsob podání [Kraus, 2004, s. 115]. Dosud byla především v českých odborných textech osobnost autora potlačována, používaly se pasivní tvary, neosobní konstrukce či autorský plurál (tzv. plurál skromnosti – *uvádíme, poukazujeme*)⁵ [Sgall, 2004, s. 125]. Souvisí to s tendencí ke skromnějšímu, zdvořilejšímu vystupování a snahou o maximálně objektivní styl, na druhou stranu ale také o snahu legalizovat domněnku tím, že si ji myslí všichni.

To, jakým způsobem autor ve svém textu vystupuje, jak prezentuje sebe sama, je podmíněno především zvyklostmi odborného společenství, pro které píše. V každém odborném časopise, v každém oboru i v každé zemi platí jiné zvyklosti [Vacková, 2007, s. 30-31]. Tyto zvyklosti se však v posledních letech velice mění. Rychle se rozvíjející kontakty se světovou vědou a potřeba písemně i ústně komunikovat v cizích jazycích, převážně v angličtině, ovlivňují jazykové, stylové a kompoziční normy a zvyklosti vědeckého vyjadřování, a to nejen českého [Čmejrková aj., 1999, s. 19]. Rozhodující hlas tu má právě angličtina, jakási „latina současnosti“ [Šesták, 2000, s. 12], i když některé další evropské jazyky jako např. francouzština či němčina rozhodně nehodlají úplně zmizet z pole mezinárodního vědeckého publikování. Nezanedbatelný je také narůstající vliv asijských jazyků, především japonštiny a čínštiny [Daneš, 1997, s. 80].

Psát vědecké texty v cizím jazyce neznamena pouze překládat texty původně psané česky. Jde o celkové ladění vědeckého textu, jeho textovou výstavbu a komunikační zaměření. České vědecké vyjadřování se rozvíjelo především v kontaktu s německým vyjadřováním (tzv. teutonský styl), i když jisté vlivy zde měla i tradice ruská [Daneš, 1997, s. 78]. Znamená to např. již zmíněnou nejistotu,

⁵ V současných vědeckých textech je však 1. osoba množného čísla používána také vzhledem k tomu, že autorem textu je celý tým osob podílejících se na výzkumu.

snahu oslabovat tvrzení a omezovat jeho obecnou platnost (hedging)⁶. Velmi výrazným rysem českého a německého stylu je fakt, že text nebývá orientován na čtenáře, ale na obsah sdělení, na jeho předmět. „Chce podat logicky uspořádaný, formulovaný, a pokud možno úplný, nenapadnutelný výklad daného jevu“ [Čmejrková aj., 1999, s. 30]. Svou roli zde hraje i zvyk vyjadřovat se v písemné podobě co nejspisovněji, tedy se vyhýbat výrazům hovorovým a upřednostňovat výrazy knižní. Výsledkem je složitá stavba vědeckých textů, používají se dlouhé věty a souvětí, texty jsou náročné na vnímání, „špatně se čtou“ [Sgall, 2004, s. 124; Čechová aj., 2008, s. 215]. S tím souvisí i časté nerespektování členitosti textu, mezititulky se většinou neužívají a také členění na odstavce nebývá vždy propracované [Daneš, 1997, s. 79]. Zmiňována bývá také nelineárnost českých a německých vědeckých textů prostřednictvím velkého množství odboček [Čmejrková aj., 1999, s. 27].

Anglický, tzv. saxonský styl se oproti tomu vyznačuje lineárností, ve větší míře zdůrazňováním autorského subjektu a především orientací na čtenáře. Autor je zde zodpovědný za jasnost výkladu, za jeho čtivost, zatímco v německy mluvících zemích (i u nás) je to naopak problém čtenáře, zda se v textu orientuje. Anglické texty se z hlediska srozumitelnosti podobají textům ne odborným [Čmejrková aj., 1999, s. 26-27].⁷

Český odborný styl je tedy považován za velmi spisovný a velmi náročný na vnímání. Zde je však nutné upozornit na vzrůstající roli ústního vyjadřování v dnešní vědě, kde se užívají výrazy i jazyka běžně mluveného. V menší míře se objevují tyto prvky v televizi, rozhlase či na přednáškách a v prezentacích, ve větší míře pak v diskusích a rozhovorech na pracovištích, na konferencích atp. Čistě spisovným vyjadřováním ve vědě se dnes vyznačují již pouze texty tištěné [Čmejrková aj., 1999, s. 41].

⁶ Autor volí takové formulace, které „jeho tvrzení nebo jiné výroky zmírňují, zeslabují, změkčují či tlumí a jsou neseny tónem zdvořilosti, ohleduplnosti, respektu. Autor je opatrný, jako by se ohrazoval, nechce se (alespoň navenek) se svými tvrzeními plně ztotožnit, „odtahuje“ se od nich, projevuje jisté váhání a rezervovanost, oslabuje míru určitosti, závaznosti svých výroků, své odpovědnosti za ně či angažovanosti, dává najevo zdrženlivost a jistou skromnost.“ Jde o výroky např. *snad bych si mohl nyní dovolit* či *snad by mohlo být vhodné* [Daneš, 2009, s. 154].

⁷ Díky srozumitelnosti a „čtivosti“ anglických odborných textů je možné angličtinu považovat za jazyk vhodný pro popularizaci vědy.

Dalším rozdílem mezi českou a anglosaskou vědeckou tradicí je důraz na výuku odborného stylu. Zatímco v anglicky mluvících zemích jsou obory jako „academic writing“ či „languages for special purposes“ poměrně známé, oblíbené a žádané, výuka praktické stylistiky nemá v českých zemích příliš bohatou tradici. Studenti jsou často odkázáni na jazykové příručky, na příležitostné instrukce některých svých učitelů a školitelů a na svůj přirozený talent. Vůči svým zahraničním kolegům jsou tedy na poli mezinárodní vědy ve velké nevýhodě [Daneš, 2009, s. 163; Česal, 2007, s. 83; Daneš, 1997, s. 81].

2.2 Odborný styl v písemné komunikaci – odborný text

Jak již bylo řečeno, v současné době můžeme ve vědecké komunikaci pozorovat trend narůstání komunikace mluvené. Nejde ale pouze o nárůst jedné formy komunikace. Ústní komunikace nenahrazuje komunikaci písemnou, protože je na ní bytostně závislá. Odborné projevy jsou většinou psané, i při mluvené realizaci bývá psaná předloha alespoň podkladem nebo oporou mluvčího. Pokud posluchači obdrží hlavní teze projevu předem, mohou se pak na jeho vnímání lépe soustředit a více se zapojit do následné diskuse [Čechová aj., 2008, s. 215, 222]. Výsledkem konferencí a dalších mluvených projevů bývají tištěné výstupy, ať už ve formě sborníků či jiných publikací. A v neposlední řadě mluvený projev stále nemá takovou váhu jako projev písemný, i když se tato situace s možnostmi moderních komunikačních technologií poněkud mění. Stále však zůstává, že zdrojem informací pro další dokumenty bývají spíše texty psané.

2.2.1 Části odborného textu

Odborný text má své specifické horizontální členění. Jeho dodržování bývá závislé na oboru, kterého se text týká (dodržováno bývá spíše v přírodních a technických vědách než v humanitních a sociálních), na periodiku, ve kterém má být vědecký článek publikován, ale také samozřejmě na osobnosti autora. Volnější bývá toto uspořádání v projevech populárně-naučných [Daneš, 1997, s. 79; Čechová aj., 2008, s. 213].

Rozdělení odborného textu bývá uváděno různě. Tradičně se jedná o úvod, stať a závěr. Úvod má obecný charakter a má sloužit k probuzení zájmu o text. Stať je vlastním jádrem textu. Obsahuje řešení zvolené problematiky, tzn. výklad metod práce, představení výsledků a jejich zhodnocení. Závěr shrnuje výsledky práce

a naznačuje směr dalšího zkoumání. Pravidelnou součástí textu bývá cizojazyčné resumé a abstrakt (obvykle také cizojazyčný) – viz dále. Nesmí chybět ani soupis použité literatury [Čechová aj., 2008, s. 212, 223].

V anglosaské literatuře se uvádí pro schéma odborného textu zkratka IMRAD – Introduction, Materials and methods, Results And Discussion. Zdeněk Šesták zkratku upravuje na TAIMRD (Title, Abstract, Introduction, Materials and methods, Results, Discussion), protože, jak uvádí, nadpis a abstrakt jsou velmi důležité části textu [Šesták, 2000, s. 81].

Odborný text tedy ve větší či menší míře obsahuje tyto komponenty [Šesták, 2000, s. 82-89]:

Nadpis

Jedním z nejdůležitějších prvků odborného textu bývá nadpis. Podle něj se čtenář rozhoduje, zda bude celý text číst, případně alespoň jeho zkrácenou verzi ve formě abstraktu či resumé. Nadpis musí být stručný, přesný a věcný a musí co nejpřesněji označit hlavní téma textu; jeho délka však nesmí být příliš velká. Nadpis může mít i formu otázky či citátu, obvyklé je to však spíše v textech populárně-naučných. I zde se může objevit jistá autorská skromnost, typická pro české, německé, ale také např. ruské odborné vyjadřování (viz kapitola 2.1.1). Používají se zde předložky „o“ či „k“, které mají vyjadřovat, že jde „o příspěvek“ k určité problematice. Do určité míry se takovéto názvy vyskytují i v textech anglických (předložky „on / about“ či „towards“) [Čmejrková aj., 1999, s. 28].

Autoři

Autory publikace jsou všichni, kteří se významně podíleli na zadání práce, plánu, realizaci pokusů, zpracování výsledků a na napsání publikace. Všem ostatním, kteří měli s výzkumem či publikací co do činění, má být poděkováno ve zvláštním odstavci. Kromě jmen by zde měly být uvedeny i kontaktní údaje a název instituce či institucí, které ovlivnily průběh výzkumu nebo se podílely na vydání publikace.

Abstrakt (v české literatuře uváděn také jako referát)

„Redukovaný text, který bez doplňkových nebo hodnotících informací charakterizuje obsah dokumentu“ [Švejda, 2003b]. Abstrakt má být výstižný, přehledný, jasný, stručný, přesný, objektivní a čtivý. Může používat textových formulací z referovaného dokumentu, ale jako celek je formulován nově. Jedná se o nejdůležitější část publikace, nesmí zde být uvedeny informace, které nejsou

ve vlastním textu. Abstrakt bývá psán buď ve stejném jazyce, ve kterém je napsán text samotný, u neanglicky psaných textů se však častěji objevuje abstrakt cizojazyčný. Součástí abstraktu bývají i klíčová slova (nejdůležitější slova, termíny a jména, se kterými se v textu pracuje) [Vacková, 2007, s. 44].

Úvod

Obsahuje stručné uvedení do problematiky. Má sdělit, proč byl vědecký výzkum důležitý, a další souvislosti.

Materiály a metody

Přesně popisuje materiály, metody, podmínky a průběh pokusů a pozorování. Popis musí být dostatečně přesný, aby se podle něj mohly výsledky ověřit.

Výsledky

Přehledně shrnuje hlavní výsledky pokusů a pozorování. Nepatří sem interpretace výsledků.

Diskuse

Konfrontace výsledků s údaji v literatuře. Diskuse by měla končit potvrzením nebo vyvrácením hlavní hypotézy daného výzkumu.

Resumé

„Redukovaný text shrnující základní myšlenky a závěry vědecké nebo odborné práce (publikace, stati, článku) a připojený, obvykle v různých jazycích, na konci dokumentu. Resumé je určeno především čtenářům, kteří práci již prostudovali“ [Švejda, 2003c]. Resumé navazuje na rozdíl od abstraktu na tradici francouzskou (abstrakt je záležitostí anglosaské tradice) a poskytuje také více informací (vedle problému a závěrů také základní argumenty) a je proto delší [Šanderová, 2005, s. 41]. Jeho použití však nebývá ve vědeckých publikacích tak časté.

Citovaná literatura

Citační etika je v současné době velmi ožehavé téma vzhledem k tomu, že je často porušována. Jde o „morální povinnost autora publikované vědecké práce uvést v této práci ty výsledky svých myšlenkových předchůdců, na které ve své práci bezprostředně a vědomě navázal, a odlišit zřetelně své vlastní výsledky od výsledků

jiných autorů“ [Švejda, 2003a]. Ačkoliv existuje státní norma týkající se citací⁸, prakticky bývají citační zvyklosti v různých oborech, pracovištích a redakcích vědeckých časopisů velice rozdílné.

Kromě těchto částí může odborný text obsahovat také seznam použitých zkratk, poznámkový aparát, různé dodatky, přílohy atp. Prostředkem, který usnadňuje orientaci v textu, je členění do odstavců, mezititulky, vzájemné odkazy uvnitř textu a také rejstříky [Čechová aj., 2008, s. 213]. Žádané jsou také tabulky, grafy, schémata a další grafické prvky.

2.2.2 Typy odborných textů

Určit, kolik je typů (druhů, žánrů) odborných textů, prakticky není možné. Záleží na volbě klasifikačního kritéria i na hloubce klasifikace. Nutné je si také uvědomit, že hranice mezi jednotlivými typy jsou neostře a že se celá soustava typů textů neustále mění [Čmejrková aj., 1999, s. 37]. Nejčastěji bývají uváděny tyto typy odborných textů:

Monografie

Jde o „monotematickou, smyslově a logicky jednoznačně vymezenou publikaci, která z vědeckého hlediska do hloubky zpracovává konkrétní oblast nebo problém. (...) Monografie zpravidla završuje déletrvající výzkumnou činnost“ [Česal, 2007, s. 29]. Napsání a vydání monografie je poměrně dlouho trvající záležitostí, nejedná se tedy o dokumenty s nejaktuálnějšími informacemi. Jejich význam spočívá především v komplexnosti. Monografiemi bývají např. i vysokoškolská skripta či učebnice.

Články

Články jsou nejčastěji používanou formou vědecké komunikace. Publikování článku ve vědeckém časopisu je poměrně rychlé, tudíž zde lze publikovat či získávat aktuální informace a výsledky výzkumů. Vzhledem k velkému množství příspěvků, které redakce vědeckých časopisů dostávají, a vzhledem ke snaze dosáhnout pokud

⁸ Jedná se o mezinárodní normu ISO 690 (ISO 690:2010), která byla oficiálně publikována v červnu 2010 organizací ISO. Jde již o její třetí vydání, které nahrazuje předešlé druhé vydání z roku 1987 (ISO 690:1987) a první vydání doplňkové normy ISO 690-2 z roku 1997 (ISO 690-2:1997). Text zahrnuje nejen popis základních tradičních a elektronických dokumentů a jejich částí, ale nově také popis vybraných specializovaných druhů informačních zdrojů [Bratková, 2010].

možno co nejvyšší kvality, využívá se tzv. recenzní řízení (peer review). Jedná se o „proces, kdy odborníci kriticky hodnotí vědeckou práci před jejím vydáním, posuzují, zda odpovídá standardům, a posléze autor / autoři na základě připomínek posuzovatelů (recenzentů) upraví svou práci do konečné podoby, která se zveřejní“ [Havlová, 2003b]. Z uvedené definice je zřejmé, že recenzní řízení může být použito i v případě dalších publikací (např. monografií). Jeho využití u časopiseckých článků však bývá nejčastější.

Pokud články publikované ve vědeckém časopise procházejí recenzním řízením, je tento časopis uznáván odbornou veřejností spíše než časopis nerecenzovaný – má vyšší impakt faktor (faktor vlivu časopisu). To znamená, že jsou články z tohoto časopisu citovány i v dalších vědeckých periodikách. V takovém případě jde o impaktovaný časopis [Havlová, 2003a].

Vysokoškolské kvalifikační práce

Vysokoškolská práce je „publikace předkládaná za účelem získání vyšší vědecké nebo pedagogické kvalifikace na vysoké škole nebo univerzitě“ [Matusík, 2003]. Většinou bývá vysokoškolská kvalifikační práce první skutečně odbornou publikací mladého vědce (pokud nepočítáme seminární práce). Často tomu odpovídá také nižší kvalita práce vzhledem k tomu, že čeští studenti mají jen omezené možnosti pro nácvik odborného vyjadřování – viz kapitola 2.1.1.

Sborníky

Sborníky z vědeckých konferencí obsahují texty přednesených referátů a plakátových sdělení (posterů), někdy však pouze resumé či abstraktů. Tyto texty většinou neprocházejí recenzním řízením, mají proto pro vědu menší význam než sdělení zveřejněná ve vědeckých časopisech a monografiích a také se méně často citují. Jejich výhodou je naopak právě jejich účel – zaznamenat mluvené slovo, a to přímo jeho autorem [Šesták, 2000. s. 35]. Další výhodou sborníků je rychlost publikování.

Plakátová sdělení (postery)

Ačkoliv jsou postery součástí konferencí (tedy akcí založených především na mluvené vědecké komunikaci), jejich forma je grafická. Vznikly jako řešení problému velkého nárůstu příspěvků na konferencích, protože po každém vědci byla (a je) požadována určitá publikační či přednášková činnost. Počty ohlášených referátů tak přesáhly únosnou míru, jejich časové omezování by vedlo k úzkému obsahu i k vyloučení následné diskuse.

Postery jsou přednášky, které jsou ve stručné formě názorně napsány a vyvěšeny na daném místě. Autor je pak povinen u plakátu v určené době stát a na požádání vysvětlovat podrobnosti a nejasnosti. Účastníci konference si tedy poster sami čtou a diskutují jednotlivě. Velkou výhodou posterů je úspora času, snadnější navázání kontaktů a pro mladé vědce i možnost publikovat své výsledky a učit se vědecké komunikaci. Určitou nevýhodou může být velké množství plakátových sdělení, takže pro účastníky konference je obtížné se seznámit se všemi a snadno některý přehlédnou či záměrně vynechají [Šesták, 2000, s.192].

Redukované texty

Součástí odborných textů v časopisech a sbornících bývá většinou stručné vyjádření obsahu textu neboli redukovaný text. Takovým textem může být např. abstrakt / referát (viz kapitola 2.2.1). Abstrakt však může existovat také samostatně, nezávisle na samotném textu [Vacková, 2007, s. 40]. Časopis, obsahující pouze tento typ redukovaných textů, je nazýván abstraktový či referátový a jeho funkce spočívá v informování vědecké veřejnosti o právě probíhajících či uskutečněných výzkumech či vydaných publikacích.

Někdy bývají abstrakty publikovány ještě před zveřejněním samotného textu. Stává se tak např. v případě konferencí, kdy mají abstrakty za úkol informovat účastníky konference o obsahu příspěvku a nalákat je tak k účasti na konferenci [Daneš, 2009, s. 166].

Kromě abstraktů se můžeme setkat v časopisech i s anotacemi. Anotace stručně informují o nových knihách, které v daném oboru vyšly. Na rozdíl od recenze anotace neobsahuje hodnocení knihy a její napsání a vytištění také není tak časově náročné [Šanderová, 2005, s. 43-44].

Kromě zmíněných typů odborných textů existuje i řada dalších, z nichž některé, např. grantové zprávy, postupně nabývají na významu.

2.3 Odborný styl v ústní komunikaci – odborný projev

Jak již bylo řečeno, odborný projev nabývá v poslední době stále více na významu. Je to zapříčiněno především rozvojem moderních komunikačních technologií, díky nimž je předávání informací mezi vědci a vědeckými institucemi mnohem rychlejší a komplexnější.

Odborný projev se od odborného textu liší v mnoha ohledech. Ačkoliv se odborný text projevu stále více přibližuje (omezují se používání knižních výrazů atp.), odborný projev je přeci jen „lidovější“, často používá hovorových výrazů, poskytované informace bývají často opakovány, kompozice není tak složitá, neuznává se tolik odborných termínů, projev je doprovázen větším množstvím příkladů než psaný text [Čechová aj., 2008, s. 214-215]. Ústní vědecká komunikace je díky své povaze (pohotovosti, bezprostřednosti, přímému kontaktu, dialogičnosti atp.) považována za velmi dynamickou [Daneš, 2009, s. 166]. Do jaké míry jsou tyto prvky využívány však závisí také na okolnostech projevu – zda se jedná o diskusi na pracovišti či o přednášku na mezinárodní vědecké konferenci.

Stejně jako odborný text, měl by mít i odborný projev jisté horizontální členění. To však nemusí být tak podrobné – postačí tři části: úvod (obvykle asi 10 % celkové délky přednesu), stať (80 %), závěr (10 %) [Šesták, 2000, s. 176-180; Čechová aj., 2008, s. 222].

Úvod

Úvod slouží především k navázání kontaktu přednášejícího s posluchači. Je nutné si posluchače naklonit, zaujmout je. Každý odborný projev by měl začínat pozdravem a oslovením posluchačů. Následuje hlavní myšlenka projevu, hypotéza, řešená otázka, osnova projevu. Vhodné je také poděkovat pořadatelům za pozvání, sponzorům apod.

Stať

Stať je jádrem projevu a zahrnuje vše potřebné pro vyjasnění problému. Popisují se zde metody, přístroje a postupy, ale vše jen ve stručnosti. K popsání výsledků je vhodné využít různých schémat, fotografií, tabulek, grafů a jiných názorných materiálů.

Závěr

Závěr projevu má být stručný, výstižný, úderný. Měl by obsahovat jednoznačnou odpověď na otázku nebo hypotézu uvedenou v úvodu. Posluchač by si měl odnést nějakou novou zapamatovatelnou zkušenost. Závěr často shrnuje přínos projevu a má opět funkci kontaktní – projev je vhodné jasně ukončit, např. poděkováním, a vyvolat diskusi.

Umění prezentace už byla věnována celá řada publikací a vyjmenovat zde všechny rady určené přednášejícím není možné. Mezi ty nejdůležitější patří: projev je nutné si důkladně připravit, ale nesmí být čten, musí být zajímavý, interaktivní (pro udržení pozornosti publika), je vhodné ho doplnit nějakým vizuálním prvkem (existují lidé akustického i vizuálního typu), jednotlivé úseky projevu by na sebe měly navzájem navazovat [Šesták, 2000, s. 175-183]. Vhodné je také fakta často shrnovat a demonstrovat je různými příklady. Výklad by neměl být jednotvárný, přednášející by jej měl pro oživení doprovodit gesty i vhodnou intonací.

Nejčastějším typem odborného projevu bývá přednáška. Může být určena buď užšímu okruhu odborníků nebo laické veřejnosti, podle toho rozlišujeme přednášky odborné (např. na vědeckých konferencích) a popularizační. V posledních letech je podoba přednášek ovlivněna i užitím moderních audiovizuálních pomůcek, díky nimž se některé přednášky proměňují na komentář, který má pouze funkci informativní nebo instruktivní – jádrem sdělení je promítaný obraz nebo zvukový záznam.

Dalším používaným typem je referát. Referát je „promyšleně uspořádanou zprávou o řešení určitého problému“ [Kraus, 2004, s. 122]. Jeho přednes více závisí na písemných podkladech, ještě ve větší míře jsou zde potřebné názorné pomůcky (grafy, schémata) a také terminologie bývá u referátu v porovnání s přednáškou náročnější.

Kromě těchto dvou základních typů existují i další formy ústní vědecké komunikace: workshopy, semináře, setkání pracovních skupin, panelové diskuse apod. Důležitá je i neformální výměna informací, názorů a zkušeností účastníků diskusí. Vhodné je také zmínit další ústní projevy prezentované v odborném stylu: vystoupení na pracovních poradách a školeních, průvodcovské výklady, informace o složitějších přístrojích a pracovních postupech, instruktáže atd. [Kraus, 2004, s. 121-123; Česal, 2007, s. 52].

2.4 Vědecké publikování a popularizace vědy

Existuje řada možností tzv. vykazatelnosti vědy, tedy způsobů, jak veřejnosti srozumitelně vysvětlit, co vlastně vědečtí pracovníci dělají, čím se zabývají a jaký to má pro společnost užitek, a zároveň také komunikovat s ostatními vědci, umožnit jim navazovat na vědecké výzkumy a využívat poznatků získaných těmito výzkumy. Pokud jde o vědecké publikování, tím nejčastějším způsobem je publikování

prostřednictvím monografií a článků ve vědeckých časopisech; v případě popularizace vědy je způsobů mnohem více.⁹

To, jak bude publikovaný text vypadat, záleží na mnoha faktorech. Ačkoliv cílem odborného stylu je dosáhnout naprosté objektivnosti, vždy je vědecký text zasazen do nějakého sociálního kontextu a nese jeho rysy. Do tohoto kontextu patří zejména autor, který text píše, a čtenáři, kteří text interpretují a k nimž se autor obrací. Kromě nich se však v textu projevují i jiní vědci prostřednictvím citací a odkazů na jejich publikace a výzkumy [Čmejrková aj., 1999, s. 44].

Nejdůležitějším článkem tohoto kontextu je čtenář. U vědeckého textu se rozlišuje vnitřní a vnější publikum, tedy odborníci zasvěcení do vědeckého problému a laici, kteří se zajímají pouze o některá zjištění, problematiku posoudí jen laicky apod. [Čmejrková, 1996, s. 205]. Podle toho, kterému publiku je text určen, se jedná o ryze odbornou publikaci či o publikaci zaměřenou popularizačně, která vědecké poznatky vyloží v přístupnější formě. Také u popularizace se však rozlišuje několik jejích stupňů podle toho, komu je text určen. Hovoří se o tzv. popularizační pyramidě – viz Obrázek 2.

Obr. 2 Popularizační pyramida [Čmejrková, 1996, s. 207]

Jednotlivé stupně pyramidy se neliší pouze podle příjemců textu, ale také podle toho, kdo je v převážné většině píše. Zatímco u prací určených pro odborníky stejného nebo příbuzných oborů bývá autorem sám vědec, články v populárních

⁹ Ačkoliv se v celé kapitole uvádí pouze popularizující text, jeho principy jsou platné i pro ústní projevy.

časopisech a v novinách píší spíše neodborní spisovatelé a publicisté či novináři. Popularizační text totiž vykazuje určitá specifika vůči textům určeným vědeckému publiku. Především není možné používat všechny speciální výrazy a odborné termíny, protože by jim čtenář neporozuměl a text by pro něj nebyl pochopitelný. Celý text by měl mít jednodušší stavbu, řada podružných informací může být vypuštěna (některé však mohou být pro čtenáře zajímavé, v takovém případě je lepší je v textu ponechat), vhodné je používat četné příklady, ilustrace, připomínat aktuální události, odvolávat se na čtenářovu každodenní zkušenost atp. Důležité je také zvolit vhodný název celého textu [Čmejková, 1996, s. 207-209].

Z uvedeného je zřejmé, že autor popularizačního textu musí kromě znalosti příslušné problematiky mít určité vyprávěcí schopnosti a také pochopení pro laického čtenáře a schopnost vcítit se do jeho myšlení a vnímání textu. Proto se těmito autory často stávají publicisté a novináři, kteří na článku s vědci spolupracují.

Kromě vykazatelnosti vědecké činnosti a komunikace s ostatními vědci existuje ještě třetí důvod pro publikování vědeckých textů a popularizaci vědy – hledání sponzorů. Věda, stejně jako každá jiná složka moderní společnosti, potřebuje reklamu. Nejlepší reklamou je praktické využití výsledků vědeckých výzkumů, věda ovšem potřebuje finanční podporu mnohem dříve. Jedním (a často také jediným) způsobem jak financovat vědecké výzkumy jsou grantové projekty [Šesták, 2000, s. 13, 128, 195]. Dalšími jsou již zmíněné vědecké texty či vědecké projevy. Snaha o dostatečné finanční zabezpečení výzkumu často vede k velmi úzké spolupráci mezi vědeckými pracovišti a průmyslovými podniky.

Způsobů, jak popularizovat vědu, je obrovské množství a závisí prakticky pouze na fantazii vědce a možnostech vědecké instituce. Nejefektivnější, ale také organizačně a finančně nejnáročnější, jsou různé akce a vědecké festivaly. Vědečtí pracovníci tedy využívají spíše možnost publikovat články v novinách a časopisech, v některých případech také monografie. Velmi oblíbenou formou popularizace jsou dnes multimediální encyklopedie, které se snaží podávat informace především jako zajímavosti, a tak se v nich často ztrácejí odborné souvislosti [Čechová aj., 2008, s. 224]. Do popularizace patří také informační materiály o vědeckých pracovištích [Šesták, 2000, s. 197].

2.4.1 Vědecké instituce a popularizace vědy

Doby, kdy byla popularizace vědy považována za něco nežádoucího, za jakési rozměňování a vulgarizaci výsledků vědecké práce, jsou již dávno pryč. Dnes si vědci i jejich zaštitující instituce uvědomují nutnost zviditelňovat svou práci a zpřístupňovat ji veřejnosti. Dosvědčuje to zejména narůstající množství aktivit jak jednotlivých vědeckých pracovníků (vydávání popularizačních publikací, spolupráce s médii atd.), tak i vědeckých institucí a pracovišť, které pořádají různé vědecké festivaly, přednášky, semináře, výstavy či workshopy. Nezřídka na těchto akcích spolupracují vysoké školy a také průmyslové podniky, které v nich vidí velmi kvalitní marketingový nástroj. Finančně mohou být takovéto aktivity podpořeny např. ze strukturálních fondů Evropské unie v rámci operačního programu Výzkum a vývoj pro inovace (v roce 2010 byla například realizována Výzva číslo 1.3 – Popularizace, propagace a medializace vědy a techniky) [Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy, 2006].

Nejrozsáhlejší akcí zaměřenou na popularizaci vědy u nás je v současné době Týden vědy a techniky (<http://data.tyden-vedy-a-techniky.avcr.cz/>), který se od roku 2001 již každoročně koná v měsíci listopadu na mnoha místech České republiky. Organizátorem festivalu je největší česká vědecká instituce, Akademie věd České republiky, se kterou spolupracuje řada vysokých škol, odborných organizací, knihoven i dalších kulturních institucí [Akademie věd České republiky, 2011c].

Podobnou akcí, tentokrát ovšem v celoevropském měřítku, je Noc vědců (<http://www.noc-vedcu.cz/>), která se v České republice koná každoročně od roku 2005. Zakladatelem tradice Noci vědců (European Researchers' Night) je iniciativa Evropské komise Vědci v Evropě (Researchers in Europe). Také na této akci každý rok spolupracuje řada vědeckých a kulturních institucí a organizací (včetně Akademie věd České republiky), v roce 2010 se partnerem stala např. i soukromá firma. Projekt je zároveň podporován Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [Noc vědců, 2010].

2.4.2 Popularizace vědy v médiích

Masová média se k popularizaci vědy staví značně rozdílně. Na jedné straně existuje řada kvalitních pořadů a rubrik zabývajících se vědou (Český rozhlas dokonce provozuje stanici Leonardo zaměřenou výhradně na pořady o vědě), na druhou stranu však většina českých médií vnímá vědu jako doplňkové

zpravodajství, jakýsi nadstandard, který může být součástí regionální přílohy i chloubou na titulní stránce – záleží většinou na vztahu, který k vědě zaujímá vedoucí programové sekce či šéfredaktor.¹⁰

Věda je v médiích prezentována tedy jako zajímavost. Musí být zábavná a zajímavá, aby přitáhla čtenáře a posluchače, a proto jsou zde uváděny ve velké většině pouze výsledky vědeckých výzkumů – rutinní opakování pokusů není pro laickou veřejnost vůbec přitažlivé. Z vědeckých disciplín jsou v médiích prezentovány především ty exaktní – nejčastěji biologie a astrologie. Ze společenských a humanitních věd se objevuje ještě psychologie a archeologie, případně sociologie a její sociologická šetření. Důvodem je asi právě schopnost těchto věd nabízet překvapivá odhalení a tak zaujmout.

Televize a rozhlas

Do programového složení týkajícího se vědy a pořadů o vědě se velice promítá veřejnoprávnost či komerčnost jednotlivých televizních a rozhlasových stanic. Veřejnoprávní televize a rozhlasové stanice jsou dotovány ze státního rozpočtu, mohou si tedy dovolit i pořady s nižší sledovaností, kterými ty o vědě bezpochyby jsou. Na druhou stranu také musí splňovat určité požadavky na kvalitu vysílání. Komerční televize získávají příjmy ze sledovanosti svých pořadů, věda je zde proto omezena na minimum a pokud se nějaká přeci jen vyskytne, její výsledky bývají prezentovány ne pouze jako zajímavost, ale spíše jako senzace. Komerční rozhlasové stanice vědu takřka úplně přehlížejí. Vědecké pořady bývají často přejímány ze zahraničí, kde je na jejich výrobu uvolňováno větší množství finančních prostředků, což si média mohou dovolit především díky tomu, že se jim to vzhledem k většímu publiku vyplatí. Pořady jsou proto výpravnější, tedy i zajímavější, zábavnější, a mohou se vysílat i v hlavním vysílacím čase. Ostatní pořady o vědě, hlavně ty vzniklé u nás, jsou většinou vysílány v odpoledních hodinách.

¹⁰ Popularizace vědy v médiích je velmi rozsáhlé téma. Média hrají v dnešní době jednu z vedoucích úloh při popularizaci vědy – umožňují vědcům a vědeckým institucím oslovovat velké množství lidí, čím dál častěji však sama média vytvářejí projekty na popularizaci vědy (dokumenty, popularizační pořady a články atp.). Cílem této diplomové práce není obsáhnout toto téma celé, ale poukázat na jeho nejzákladnější fakta a principy.

Tisk

V novinách a časopisech se rubrika „Věda“ začala objevovat společně s přílohou „Zdraví“. Věda, stereotypně mužská, odborná a mírně nepraktická, se stala protipólem ke zdraví, stereotypně ženskému, méně odbornému, ale zato praktičtějšímu. Také zde jsou zprávy přejímány často ze zahraničních zdrojů, jsou zasazeny do českého kontextu, případně s doprovodným komentářem českého vědce. Interakce mezi novinářem a vědcem tu bývá velmi častá, nezřídka se jedná o spolupráci dlouhodobou. Novináři přináší srozumitelnost, vědci fakta; novinář si odnáší článek, vědec dosahuje zvýraznění svého výzkumného tématu a veřejně vykazuje svou činnost. Spolupráce je tedy přínosná pro obě strany.

V neposlední řadě je nutné zmínit, že je věda v médiích většinou očištěna od jejího vlastního institucionálního fungování i od širších společensko-politických kontextů. Nejsou zde prezentovány negativní výsledky vědeckých výzkumů a také etická kontroverze, vznikající až na hranici vědy a společnosti, bývá potlačována. Pokud se média zaměří na vědu jako instituci, zajímá je např. problematika odchodu vědců do zahraničí. Takové informace se už ale stávají i součástí hlavního zpravodajství [Čada, 2006, s. 36-46, 63].

2.4.3 Věda a internet

Jako do všech ostatních složek společnosti zasáhl internet i do vědecké komunikace. Vědcům umožnil rychlejší a kvalitnější komunikaci, veřejnosti zase snadnější přístup k informacím o vědeckých výzkumech a výsledcích těchto výzkumů. Díky internetu už vědečtí pracovníci nejsou odkázáni pouze na vydavatele vědeckých knih a časopisů, ale mohou své práce zpřístupňovat sami. Významným fenoménem posledních let se stal otevřený přístup (Open Access), „trvalý a bezplatný online přístup k dokumentům, zejména úplným textům, pro všechny uživatele. (...) Otevřený přístup se vyznačuje dvěma podstatnými rysy: dokumenty jsou dostupné bezplatně, i když nemusejí být bezplatně vytvářeny, a vlastník copyrightu dává jednoznačné svolení k jejich neomezenému čtení, stahování, kopírování, sdílení, ukládání, tištění, vyhledávání a hypertextovému propojování“ [Bratková, 2008, s. 32]. Kritici otevřeného přístupu zdůrazňují, že se tím ničí systém vědeckých informací založený na přísném recenzním řízení, které limituje publikování nekvalitních příspěvků [Šesták, 2000, s. 24].

Elektronické zpřístupňování dokumentů však používají sami vydavatelé, ať už bezplatně (především starší čísla časopisů, o která už není mezi čtenáři takový zájem), tak i komerčně na svých webových stránkách či v databázích. Existují i čistě elektronické vědecké časopisy. Výhodou takového zpřístupnění je především větší možnost pro čtenáře získat požadovaný dokument kdekoli a kdykoli. Nevýhodou různé formáty dokumentů a také problematika spojená s autorským právem (ne všichni autoři souhlasí s tím, aby jejich články byly poskytovány elektronickou formou na síti). Nevýhodou jsou také přístroje na čtení elektronických textů. Počítače jsou často těžké, aby se daly přenášet, a speciální čtecí zařízení bývají pro běžného uživatele zatím stále finančně nedostupná. Navíc jen málokdo je zatím schopen číst celý den z obrazovky.

Vzhledem k tomu, že většina vědeckých časopisů je zpřístupněna v komerčních databázích a za zobrazení jednotlivých článků musí uživatelé platit často nemalé poplatky, získávají na významu redukované texty, především abstrakt. Tyto texty umožňují čtenáři zjistit, čeho se článek týká a o čem pojednává. Na webových stránkách vydavatelů bývají abstrakty přístupné zdarma, v databázích se však za přístup k nim většinou musí také platit [Šesták, 2000, s. 20-22].

Kromě plnotextových databází, které obsahují plné texty jednotlivých publikovaných článků, existují ještě faktografické databáze. Ve faktografických databázích můžeme najít konkrétní informace z příslušného oboru. Jedná se většinou o obory exaktní jako chemie, toxikologie, farmacie, medicína apod. Faktografické báze dat nejsou typicky brány jako součást vědecké komunikace. Zpřístupňují sice informace získané vědeckými pokusy a výzkumy, omezena je zde však úloha autora, okolnosti výzkumu i další sociální aspekty vědecké komunikace.

2.5 Vědecká komunikace v knihovnách a informačních institucích

Knihovny a další informační instituce jsou součástí vědecké komunikace plněním již svých základních činností. V Terminologické databázi knihovnictví a informační vědy TDKIV je knihovna definována jako „kulturní, informační a vzdělávací instituce, která shromažďuje, zpracovává a uchovává organizovanou sbírku dokumentů a poskytuje knihovnické a informační služby uživatelům“ [Sodomková, 2003a]. Poněkud problematičtější je definování pojmu veřejná knihovna. Výklad tohoto termínu se totiž stále vyvíjí, nicméně za jeho ekvivalent lze považovat pojem „veřejně přístupná knihovna“ [Sodomková, 2003b]. Organizace

IFLA ve své směrnici Služby veřejných knihoven [2002] uvádí následující definici veřejné knihovny: „Veřejná knihovna je organizace, zřízená, podporovaná a dotovaná společností, a to buď prostřednictvím místní, regionální či národní správy nebo jinou formou společenské organizace. Zajišťuje přístup k vědění, informacím a uměleckým dílům prostřednictvím různých zdrojů a služeb. Je přístupná všem členům společnosti stejně, bez ohledu na rasu, národnost, věk, pohlaví, náboženství, jazyk, invaliditu, ekonomické postavení, zaměstnání a dosažený stupeň vzdělání.“ [s. 11]. Zároveň zde jsou definovány základní služby veřejných knihoven, které mají být uživatelům snadno dostupné v různé formě a různými médii [s. 31]:

- půjčování knih a jiných materiálů,
- poskytování knih a jiných materiálů prezenčně v knihovně,
- informační služby s využitím tištěných a elektronických médií,
- poradenské služby čtenářům včetně rezervací,
- informační služby místní veřejnosti,
- výchova uživatelů včetně podpory programů boje proti negramotnosti,
- organizování programů a akcí.

Mezi veřejné knihovny tedy patří jak knihovny obecní, městské, krajské a národní, tak také specializované knihovny, tedy knihovny se specializovaným fondem zaměřeným na jednotlivé obory lidského vědění nebo obsahujícím speciální druhy dokumentů [Národní knihovna České republiky, 2011]. Každý typ služeb veřejné knihovny je možné dát do vztahu s vědeckou komunikací [také podle Hemola, 2006; Černá, 1992]:

Shromažďování a poskytování literatury (výpůjční služby)

Prostřednictvím výpůjčních služeb uživatelé získávají přístup k odborným i populárně-vědným publikacím. Pokud budeme popularizaci vědy definovat jako „veškeré aktivity vedoucí k rozšiřování obecného povědomí o vědě (případně i technice), jejich metodikách, úspěších atd.“ [Popularizace vědy, 2011], pak můžeme s jistotou označit výpůjční služby za služby vědu popularizující a tedy podílející se na vědecké komunikaci.

Poskytování informací o knihovně a jejích službách (poradenské služby)

Poradenské služby informují uživatele o katalozích, bázích, fondech a využívání knihovny. Jak již bylo zmíněno v kapitole 2.4 této práce, do popularizace vědy patří

rovněž informační materiály o vědeckých pracovištích. Těmi knihovny a informační instituce z pohledu informační a knihovní vědy zajisté jsou.

Poskytování informací o informačních zdrojích (referenční služby)

Všechny veřejné knihovny a informační instituce poskytují svým uživatelům informace o informačních zdrojích, které zpřístupňují a nabízejí, ať už ústně či písemně na svých webových stránkách. Tím, že tyto informační zdroje zpřístupňují, popularizují různé vědecké obory; tím, že o nich informují, popularizují informační a knihovní vědu.

Poskytování bibliografických informací (bibliografické služby)

Účelem bibliografických služeb je „seznamovat uživatele i širší veřejnost s nejnovějšími přírůstky vlastního dokumentového fondu, informovat o dokumentech z oblasti zájmu uživatelů, doporučovat vhodnou literaturu ke studiu a také propagovat využívání fondů a služeb informačních institucí“ [Černá, 1992, s. 50]. Bibliografické služby tedy informují uživatele o existenci dokumentů odborného charakteru a tak přispívají k rozšíření povědomí o nich – popularizují je.

Vypracovávání rešerší (rešeršní služby)

Rešeršní služby mohou být jak dokumentografické (bibliografické), tak faktografické, tzn. uživatelé jejich prostřednictvím získají soupis informací o dokumentech či přímo konkrétní fakta – faktografické informace. Stejně jako bibliografické služby také rešeršní služby zpřístupňují výsledky vědecké práce veřejnosti – buď prostřednictvím odborných publikací nebo jim nabízí konkrétní vědecké informace.

Služby poskytované v elektronické podobě za pomoci informačních a komunikačních technologií (elektronické služby)

Elektronické služby se stávají fenoménem posledních let. Ve vědeckých oborech nabývá množství elektronických dokumentů a informací nebývalých rozměrů a především v případě specializovaných knihoven je běžné, že fond dostupný elektronicky je větší než fond klasických tištěných dokumentů (velmi zřetelné to bývá zejména u časopiseckého fondu). Mezi elektronické služby patří služby týkající se výpůjček, služby poradenské, referenční, rešeršní či bibliografické, zpřístupňování elektronických dokumentů a portálů atd. Jejich velkým specifickým oproti klasické podobě těchto služeb je, že je lze využívat i mimo budovu knihovny [Havlová,

2003c]. Vše, co platilo u těchto služeb v klasické podobě, však platí i pro jejich elektronickou podobu, a to s ještě větším důrazem – takovéto služby jsou totiž mnohem více přístupné nejširší veřejnosti, kdykoli a kdekoli.

Organizování kulturních a vzdělávacích akcí, příprava uživatelů, propagace knihovny (propagační služby)

Propagační služby nabízejí ze zmiňovaných typů služeb nejvyšší možnost kreativity knihoven. Patří sem především vydávání letáků a průvodců s informacemi o knihovně, o katalozích, o knihovním fondu apod., což zahrnuje i vytváření webových stránek knihovny, ale také pořádání nejrůznějších výstav, přednášek, besed, seminářů, kurzů a instruktáží o knihovně a jejím používání. Zatímco výpůjční, poradenské, referenční, bibliografické či rešeršní služby nabízejí ve větší či menší míře všechny knihovny, propagační služby bývají často velice individuální a závislé na mnoha faktorech – na kreativité a časových možnostech zaměstnanců knihovny či informační instituce, na finančním zajištění příslušné instituce a v neposlední řadě také na prostorách, které má daná instituce k dispozici. Prostřednictvím propagačních služeb knihovna popularizuje jednak sebe jako instituci (vydávání informačních letáků), jednak informační, knihovní a počítačovou vědu (lekce informační výchovy, počítačové kurzy, ale také letáky a brožury s informacemi o knihovně)¹¹ a jednak také ostatní vědní obory (vzdělávací akce zaměřené na různá odborná témata).

Ostatní služby knihoven a informačních institucí (reprografické služby, pronájem prostor atp.)

Tyto služby jsou doplněním základních služeb knihoven a informačních institucí a stávají se jakýmsi alternativním zdrojem jejich financování. Bez některých z nich si nemůžeme chodit knihoven ani představit (reprografické služby), jiné jsou poskytovány velice různorodě (pronájem prostor, ediční činnost). Také tyto služby však umožňují šíření povědomí o vědecké činnosti a jejích výsledcích.

2.6 Závěry a shrnutí

Vědecká komunikace je tradičně chápána jako soubor tří prvků – odborného textu, odborného projevu a popularizace vědy. Ačkoliv se s vědeckou komunikací setkáváme již od dětství, není pro nás často jednoduché vědeckému textu porozumět.

¹¹ Takovéto aktivity však lze chápat také jako způsoby zvyšování informační a počítačové gramotnosti uživatelů. V tomto případě by se o popularizaci vědy nejednalo.

Příčinou jsou nejen odborné termíny, ale také složitá kompozice a vůbec vyjadřovací styl textu. Odborné projevy se jazykově více přibližují obecné češtině, a proto jsou pro posluchače přijatelnější a lépe pochopitelné. Nejlépe však veřejnost vnímá texty či projevy zaměřené popularizačně, protože jejich primárním cílem je zpřehlednit, jednoduše vysvětlit a přiblížit vědu tak, aby byla dostupná všem.

Autorem popularizačního textu či projevu bývá většinou sám vědec nebo také novinář, nebo se text může stát výsledkem spolupráce obou. V oblasti popularizace vědy se však mohou angažovat a také angažují rovněž i instituce, většinou vědecké instituce a hromadné sdělovací prostředky. Svou roli by zde však mohly sehrávat i knihovny a informační instituce.

Součástí vědecké komunikace se stávají prakticky všechny knihovny – jedinou podmínkou je, aby se její knihovní fond skládal alespoň částečně z odborné literatury. Zároveň je vědecká komunikace patrná ve všech službách knihovny. Na oblast popularizace vědy jsou však zaměřeny především služby, které můžeme nazvat propagační – propagují knihovnu a její služby, a tedy i aktivity, které knihovna vyvíjí v oblasti popularizace vědy.

3 Popularizační aktivity knihoven a informačních institucí v České republice

Knihovny a informační instituce¹² se na vědecké komunikaci podílejí různou měrou a různými způsoby podle toho, o jak velkou a jaký typ instituce se jedná a na jakou skupinu uživatelů je instituce zaměřená. Rozdílně se komunikaci vědy věnuje univerzální veřejná knihovna, jejímiž hlavními uživateli je široká veřejnost, a rozdílně se jí věnuje specializovaná knihovna s úzce oborově zaměřeným fondem a také uživateli. Ačkoliv v druhém případě se někdy může mluvit o skutečném zapojení se do vědecké komunikace, většinou jsou aktivity knihoven a informačních institucí orientovány spíše popularizačně.

Na to, jakým způsobem se knihovny a informační instituce skutečně věnují popularizaci vědy, byl zaměřen výzkum popsáný v této kapitole. Výzkum probíhal od 11.1.2011 do 18.4.2011 a zjišťovány při něm byly aktivity veřejných knihoven a informačních institucí provozované v rámci propagačních služeb (tak jak jsou definovány v kapitole 2.5 této práce). Popularizace vědy byla chápána jako komunikace mezi odborníkem a laikem (tedy tak, jak je většinou vnímána), ale také jako komunikace mezi odborníky z různých oborů. Z tohoto důvodu bylo do výzkumu možné zahrnout také knihovnické akce, tedy akce pořádané knihovníky pro knihovníky (a samozřejmě další informační pracovníky). Zároveň ale byly vyřazeny všechny akce, jejichž absolvování je pro účastníky bezpodmínečně nutné pro vykonávání jejich povolání, tedy rekvalifikační kurzy. Účast na akcích musela být dobrovolná a musela vycházet z osobního zaujetí účastníků.

3.1 Hypotézy výzkumu

Hypotézy výzkumu vycházejí z prostudované literatury a z osobních zkušeností autorky v oblasti aktivit a služeb knihoven a informačních institucí i v oblasti popularizace vědy. To, zda byla příslušná hypotéza potvrzena či vyvrácena, je uvedeno v každé kapitole věnované danému okruhu otázek.

¹² V celé kapitole jsou knihovny a informační instituce označovány souhrnně pouze jako „knihovny“, bez ohledu na jejich oficiální název.

Okruh 1: Aktivity knihoven popularizující vědu

Hypotéza 1: Více než polovina knihoven a informačních institucí pořádá aktivity zabývající se popularizací vědy.

Hypotéza 2: V oblasti popularizace vědy knihovny pořádají přednášky, semináře, besedy, workshopy a výstavy. Kromě takovýchto akcí se uskutečňují také různé vzdělávací aktivity zaměřené na informační a počítačovou gramotnost.

Okruh 2: Časový horizont jednotlivých akcí

Hypotéza 3: Jednotlivé akce jsou pořádány nepravidelně, z poloviny se jedná o opakované akce, z poloviny nikoli.

Hypotéza 4: Délka trvání popularizačních akcí je maximálně dvě hodiny, v případě knihovnických akcí jeden den.

Okruh 3: Spolupráce s dalšími institucemi

Hypotéza 5: Všechny knihovny a informační instituce spolupracují při organizaci svých popularizačních a vzdělávacích akcí s dalšími organizacemi.

Hypotéza 6: Spoluorganizátory akcí, které pořádají knihovny s dalšími subjekty, jsou pouze jiné knihovny, školy a další kulturní a vzdělávací instituce.

Okruh 4: Problémy při pořádání akcí

Hypotéza 7: Hlavním problémem všech knihoven při pořádání popularizačních akcí je nedostatek finančních prostředků. Druhým velkým problémem je menší důraz na tyto aktivity než na ostatní činnosti a služby knihoven.

Okruh 5: Cílová skupina

Hypotéza 8: Popularizační akce jsou zaměřené na skupinu, kterou tvoří nejčastější uživatelé knihovny.

Okruh 6: Způsoby informování o akcích

Hypotéza 9: Knihovny informují o popularizačních akcích na svých webových stránkách a dále pak prostřednictvím nástěnek a tištěných letáků, případně periodik vydávaných příslušnou knihovnou.

Hypotéza 10: Knihovny nepoužívají různé informační kanály a různé informace při oslovování různých skupin uživatelů.

Hypotéza 11: O akcích knihovny informují minimálně jeden týden dopředu.

Okruh 7: Zpětná vazba od účastníků akcí

Hypotéza 12: Cílená zpětná vazba¹³ od účastníků jednotlivých akcí a aktivit je požadována pouze v případě akcí pro pracovníky knihoven, v případě akcí pro veřejnost je očekávána v méně než polovině knihoven.

Hypotéza 13: Knihovny se při získávání zpětné vazby spoléhají z více než 80 % na osobní kontakt a tedy zpětnou vazbu zprostředkovanou ústně, případně elektronicky.

Okruh 8: Hodnocení úspěšnosti akcí ze strany pořadatelů

Hypotéza 14: Knihovny jako pořadatelé akcí jsou spokojeny se svými aktivitami v dané oblasti a nemají v úmyslu dělat jakékoli razantní změny.

Okruh 9: Příčiny nepořádání akcí

Hypotéza 15: To, zda knihovna pořádá či nepořádá popularizační akce, je závislé na velikosti fondu a na počtu registrovaných uživatelů.

Hypotéza 16: Pokud knihovna žádné akce týkající se popularizace vědy nepořádá, případně nevyvíjí ani žádné jiné obdobné aktivity v této oblasti, hlavní příčinou je nedostatek finančních prostředků.

Hypotéza 17: Na své situaci v dané oblasti knihovny nemají v úmyslu nic měnit.

Okruh 10: Představa dokonalé akce¹⁴

Hypotéza 18: Respondenti považují za hlavní rys dokonalé akce její interaktivitu, tzn. že je nutné účastníka samotného zapojit do hovoru nebo ještě lépe ho motivovat k vlastní větší aktivitě (např. formou hry, samostatného vyhledávání apod.).

3.2 Metody výzkumu

Jako hlavní metoda výzkumu byl zvolen osobní polostrukturovaný rozhovor¹⁵ (scénář rozhovoru je přiložen v Příloze 1). Cílem výběru metody bylo ponechat dotazovaným volné pole možných odpovědí, nijak je neomezovat ani nesvazovat.

¹³ Cílenou zpětnou vazbou jsou myšleny aktivity, které knihovny samy vyvíjejí, aby od účastníků získaly hodnocení svých akcí (např. prostřednictvím dotazníků).

¹⁴ Dokonalá akce byla prezentována jako akce, která podle respondentů nejlépe popularizuje vědu. Lze ji chápat také jako ideální, vzorovou akci na popularizaci vědy.

¹⁵ Polostrukturovaný rozhovor je „částečně řízený rozhovor, kdy jsou předem připravené dané soubory otázek, které musí odeznít, avšak jejich pořadí se může měnit. Tazatel může znění otázek pozměnit na základě znalostí respondenta, může také pokládat doplňující otázky“ [Burdová, 2011].

Zároveň, aby byla zajištěna maximální návratnost odpovědí, bylo zvoleno osobní dotazování, tváří v tvář. Někteří respondenti nesouhlasili s touto metodou, byla jim tedy nabídnuta náhradní metoda – strukturovaný rozhovor písemným dotazováním využívající elektronické pošty a polostrukturovaný rozhovor provedený telefonicky. S jedním z těchto řešení již většina respondentů souhlasila. V některých případech došlo ke kombinaci jednotlivých metod, aby bylo získáno maximální množství relevantních informací.

3.3 Vybraní respondenti

Pro výzkum bylo vybráno celkem 30 knihoven, které byly rozděleny do dvou skupin vždy po 15 knihovnách. Základním kritériem výběru bylo jejich spojení s vědou a vědeckou literaturou. Seznam těchto knihoven s přesným výčtem všech dotazovaných osob je uveden v Příloze 2.

Do první skupiny, nazvané Univerzální knihovny, byly zařazeny vědecké krajské knihovny, které byly doplněny ostatními krajskými knihovnami tak, aby byly rovnoměrně zastoupeny všechny kraje České republiky. Vzorek doplňuje Národní knihovna České republiky.

Druhou skupinu, nazvanou Specializované knihovny, tvoří specializované, především odborné knihovny. Vybrány byly knihovny významných institucí a knihovny zastupující různé vědní obory.

Univerzální knihovny

Do této skupiny byly zařazeny krajské knihovny, knihovny plnící funkci krajské knihovny a Národní knihovna České republiky. Vzhledem k univerzalitě fondů těchto knihoven je lze souhrnně nazvat „univerzální“. Na činnost těchto knihoven má velký vliv jejich minulost, tedy to, zda se jedná o vědecké či nevědecké instituce. Vědecké krajské knihovny pak tvoří pomyslný mezistupeň mezi nevědeckými krajskými knihovnami a specializovanými knihovnami. Poněkud zvláštní postavení mají Národní knihovna České republiky a Moravská zemská knihovna, především tím, že jsou zřízeny Ministerstvem kultury České republiky a ne krajskými orgány, kterými jsou zřizovány krajské knihovny.

Do skupiny univerzálních knihoven byly pro potřeby výzkumu vybrány následující knihovny a informační instituce:

1. Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích,
2. Krajská knihovna Františka Bartoše (rozhovor kvůli odmítnutí respondenta neproběhl),
3. Krajská knihovna Karlovy Vary,
4. Krajská knihovna v Pardubicích (rozhovor kvůli nespolupráci respondenta neproběhl),
5. Krajská knihovna Vysočiny,
6. Krajská vědecká knihovna v Liberci,
7. Městská knihovna v Praze,
8. Moravská zemská knihovna,
9. Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě,
10. Národní knihovna České republiky,
11. Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem,
12. Středočeská vědecká knihovna v Kladně,
13. Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje,
14. Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové,
15. Vědecká knihovna v Olomouci.

Specializované knihovny

Skupinu specializovaných knihoven tvoří poněkud různorodější spektrum institucí. Některé z nich dokonce nejsou oficiálně vedeny jako knihovny, ale jako informační střediska, střediska vědeckých informací apod. Do této skupiny byly zařazeny knihovny napříč vědními obory – knihovny technické, lékařské, zemědělské, pedagogické, historické atp. Dále zde jsou zastoupeny muzejní knihovny a také Knihovna Akademie věd České republiky.

Do skupiny specializovaných knihoven byly pro potřeby výzkumu vybrány následující knihovny a informační instituce:

1. Knihovna Akademie věd ČR,
2. Knihovna Národního muzea,
3. Knihovna Národního památkového ústavu – ústředního pracoviště,
4. Knihovna Památníku národního písemnictví,
5. Knihovna Vojenského historického ústavu Praha,
6. Národní lékařská knihovna,

7. Národní pedagogická knihovna Komenského,¹⁶
8. Národní technická knihovna,
9. Odborná knihovna České národní banky,
10. Oddělení knihovnicko-informačních služeb Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí,
11. Odvětvové informační středisko a Zeměměřická knihovna Výzkumného ústavu geodetického, topografického a kartografického (rozhovor kvůli nespolupráci respondenta neproběhl),
12. Středisko vědeckotechnických informací Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka,
13. Středisko vědeckých informací Státního zdravotního ústavu,
14. Vědecká lékařská knihovna Institutu klinické a experimentální medicíny,
15. Zemědělská a potravinářská knihovna Ústavu zemědělské ekonomiky a informací.

3.4 Vyhodnocení výzkumu

Ačkoliv výzkum probíhal ve veřejných knihovnách, tedy institucích se stejnými nebo velmi podobnými funkcemi, v jeho průběhu se potvrdilo, že knihovny univerzální a specializované navzájem nelze srovnávat. Odlišují se především skupinou uživatelů, pro kterou jsou služby určeny, což má vliv i na akce popularizující vědu. Dalším rozdílem je pak zaměření knihovny – specializované knihovny jsou orientovány více odborně, a proto od nich lze očekávat větší zapojení do vědeckého publikování a dalších odborných činností vědecké komunikace spíše než do popularizace vědy, na kterou se více soustřeďují univerzální knihovny.

Jednotlivé otázky, pokládané respondentům, byly rozděleny do okruhů vytvořených podle stanovených hypotéz. S těmito okruhy je pracováno i v této kapitole. Zároveň jsou zde uvedeny základní informace o jednotlivých knihovnách týkající se daného tématu. Vzhledem k rozdílům mezi univerzálními a specializovanými knihovnami jsou výsledky výzkumu většinou prezentovány

¹⁶ K 1.7.2011 byla Národní pedagogická knihovna Komenského přejmenována na Pedagogickou knihovnu J. A. Komenského a začleněna do nově vzniklé instituce Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského [Klimešová, 2011]. Vzhledem k tomu, že výzkum popsáný v této práci proběhl ještě před touto změnou, je i nadále v textu používán dřívější název knihovny.

odděleně pro každou skupinu, porovnávány jsou pouze skupiny jako celky. Bez ohledu na skupiny jsou výsledky prezentovány částečně v Okruhu 1 (aktivity knihoven popularizující vědu), v Okruhu 2 (časový horizont jednotlivých akcí), v Okruhu 8 (hodnocení úspěšnosti akcí ze strany pořadatelů) a v Okruhu 10 (představa dokonalé akce).

3.4.1. Instituce zařazené do výzkumu

V následující části jsou v abecedním pořadí velmi stručně představeny knihovny a jejich základní aktivity v oblasti popularizace vědy, případně vědecké komunikace. Smyslem je ukázat provázanost těchto aktivit s dalšími činnostmi knihoven a s jejich aktuální situací. Kromě rozhovorů jsou zdrojem uvedených informací také webové stránky jednotlivých knihoven.

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích je ve svých aktivitách ovlivněna rozdělením do dvou budov, z nichž jedna je zaměřena především na půjčování beletrie a druhá na odborné činnosti a půjčování odborné literatury. Knihovna pořádá standardní vzdělávací akce z knihovnicko-informační oblasti, několikrát do roka se však konají i akce popularizující poznatky z jiných vědních oborů. Zajímavé jsou aktivity zaměřené na oblast česko-německé literatury [Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích, 2011].

Knihovna Akademie věd České republiky se ve svých popularizačních a vědeckých aktivitách orientuje převážně na knihovny jednotlivých ústavů Akademie věd. Pořádání odborných setkání a seminářů je jednou z jejích hlavních činností – zaměřuje se při nich především na knihovnické systémy a systémy související s hodnocením vědy a výzkumu v České republice. Jako pracoviště Akademie věd se knihovna podílí na největší české akci na popularizaci vědy Týdne vědy a techniky [Knihovna AV ČR, 2007].

Knihovna Národního muzea jako součást této instituce maximálně spolupracuje s dalšími jednotkami Národního muzea. Mezi její aktivity v oblasti popularizace vědy patří především výstavy a doprovodné přednášky. Důležitým výstavním prostorem je kromě samotné budovy Národního muzea také Muzeum knihy ve Žďáru nad Sázavou [Národní muzeum, 2011].

Knihovna Národního památkového ústavu (ústředního pracoviště) žádné akce popularizující vědu nepořádá. Knihovna v současné době řeší základní zajištění své

činnosti – dostatek finančních prostředků na nákup knihovního fondu, dostatek prostoru na jeho uložení a také dostatečné personální zajištění na jeho zpracování. Do budoucna se zavedením akcí na popularizaci vědy nepočítá [Kovářová, 2011].

Knihovna Památníku národního písemnictví akce, které by se týkaly popularizace vědy, nepořádá. Hlavním odůvodněním je fakt, že to nemá v popisu práce. V Památníku národního písemnictví existuje prezentační oddělení, které má podobné akce na starosti v rámci celé instituce. Knihovna popularizuje svůj fond prostřednictvím grantů a velmi nepravidelných výstav, které granty doprovází. Své služby knihovna dle vlastního vyjádření nepropaguje.

Knihovna Vojenského historického ústavu Praha je organizována jako dva samostatné referáty: referát historických fondů (RHF) a referát speciálních fondů (RSF). Referát speciálních fondů se soustředí na zprostředkování služeb interním uživatelům – zaměstnancům ústavu. Vzhledem k jejich odbornosti předpokládá, že popularizace vědy zde není potřebná, a proto také žádné akce nepořádá. Vzhledem k časové vytiženosti by o ně jeho pracovníci ani neměli zájem. Také referát historických fondů se potýká s nedostatkem pracovníků a to je hlavní důvod, proč pouze participuje na aktivitách jiných institucí, především výstavách. Zatím jedinou samostatnou akcí referátu byl Den otevřených dveří konaný v roce 2006, který by pracovníci referátu rádi zopakovali, zatím to však údajně není možné [Vojenský historický ústav, 2006a; Vojenský historický ústav, 2006b; Munzar, 2011].

Krajská knihovna Karlovy Vary v oblasti popularizace vědy zaujme především pořádáním každoročních týdenních mezinárodních astronomických workshopů, které sice nejsou primárně určeny veřejnosti (konají se v anglickém jazyce, pro veřejnost je určena pouze jedna či dvě přednášky), účastnit se jich však může kdokoli. Dalšími aktivitami je Univerzita volného času (cykly přednášek, některé jsou zaměřené i populárně-vědně), přednášky s různou tematikou, které bývají tlumočeny do znakového jazyka, či přednáškové cykly o Karlovarském kraji [Krajská knihovna Karlovy Vary, 2011].

Krajská knihovna Vysočiny se ve všech svých činnostech potýká s nevyhovujícími prostory, přesto se však snaží aktivně podílet na popularizaci vědy. Největším projektem v této oblasti je Univerzita volného času, která každoročně nabízí uživatelům řadu kurzů počítačových i nepočítačových oborů. Kromě toho jsou akce

pro širokou veřejnost zaměřeny spíše kulturně, v oblasti vědy se knihovna nejvíce orientuje na literární vědu. Zajímavostí je účast knihovny na vytváření internetové encyklopedie Wikipedie [Krajská knihovna Vysočiny, 2010].

Krajská vědecká knihovna v Liberci se v oblasti popularizace vědy veřejnosti specializuje na přednáškové cykly. Kromě nich pořádá také knihovnicko-informační akce, na celorepublikové úrovni se zde každoročně koná knihovnická konference Současnost literatury pro děti a mládež. Významná je její spolupráce na projektu Starttech – Začni s technikou (více o tomto projektu v kapitole 4.1) [Krajská vědecká knihovna v Liberci, 2007].

Městská knihovna v Praze byla již od 50. let 20. století známá pro svou Lidovou univerzitu, která měla na starosti vzdělávání. Dnes se od tohoto názvu upouští, nicméně činnost Lidové univerzity stále pokračuje. Důraz je kladen především na přednáškové cykly. Akce popularizující vědu se však konají také přímo v Ústřední knihovně a na jednotlivých pobočkách. Knihovna se navíc již každoročně účastní celorepublikového festivalu vědy Týden vědy a techniky [Městská knihovna v Praze, 2010].

Moravská zemská knihovna se ve svých popularizačních akcích zaměřuje třemi základními směry. První skupinu tvoří akce zaměřené na širokou veřejnost, z nichž většinu má na starosti oddělení InfoUSA. Druhá skupina akcí zahrnuje různá školení a podobné vzdělávací kurzy organizované rovněž pro veřejnost. Kromě těchto aktivit jsou však v knihovně významné také akce pro zaměstnance knihoven, a to nejen těch v regionu. V neposlední řadě je nutné zmínit účast Moravské zemské knihovny na festivalu Týden vědy a techniky [Moravská zemská knihovna, 2011].

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě je ve svých aktivitách na podporu vědy značně omezena prostorem. Knihovna sídlí ve třech budovách, pro přednášky a výukové kurzy využívá počítačovou pracovnu, pro větší akce si však musí vypůjčovat prostory od jiných kulturních institucí ve městě. Tyto akce jsou zaměřené na knihovníky a školy, akcí pro veřejnost knihovna pořádá velice málo a využívá pro ně mj. i knihovny v regionu (zejména pro cyklus přednášek zaměřený na environmentalistiku). Jako jedna z mála knihoven využívá pro vzdělávání e-learning [Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, 2011].

Národní knihovna České republiky je ve svých akcích zaměřena na pracovníky knihoven a odbornou veřejnost (kurzy, školení, semináře a další vzdělávací akce), širokou veřejnost (např. výstavy v Galerii Klementinum, besedy Host v Klementinu), školy (exkurze) i registrované uživatele (instruktáže a školení). Knihovna také participuje na mezinárodních konferencích a seminářích. Poněkud zvláštní postavení zde má Slovanská knihovna, která je sice oficiálně součástí Národní knihovny, jinak ale působí zcela samostatně. Ve svých popularizačních aktivitách se zaměřuje na mezinárodní vědecké konference v oblasti slavistiky, výstavy, semináře, sympózia a další podobné akce. Zajímavé je, že jako jedna z mála knihoven sama přiznává, že její akce, konkrétně výstavy, slouží „k popularizaci jednotlivých odborných témat“ (Národní knihovna České republiky, 2006).

Mezi aktivity, které **Národní lékařská knihovna** věnuje popularizaci vědy, patří především semináře vzdělávající v oblasti lékařského knihovnictví. Témata seminářů jsou různá, stále se opakujícím motivem však je metodika vyhledávání odborných informací ve zdravotnictví. Kromě seminářů se tomuto tématu věnují také e-learningové kurzy. Popularizaci vědy se rovněž věnuje Zdravotnické muzeum, které je oddělením knihovny [Národní lékařská knihovna, 2011].

Národní pedagogická knihovna Komenského je zaměřena především na podporu literatury a čtenářství, jednou za rok tedy uspořádá pracovní setkání učitelů základních škol a knihovníků školních a dětských oddělení veřejných knihoven. Zajímavostí knihovny je virtuální výstava o Janu Amosu Komenském. Významným počinem směřovaným k veřejnosti v této oblasti je především vytváření webových stránek Centrum pro školní knihovny, kde se může kdokoli informovat o činnostech školních knihoven i nejrůznějších aktivitách, které se v oblasti vzdělávání konají [Národní pedagogická knihovna Komenského, 2011a; Národní pedagogická knihovna Komenského, 2011b].

Národní technická knihovna pořádá knihovnické akce (konference, semináře či školení) i akce popularizačně-vzdělávací určené široké veřejnosti (semináře, workshopy...). Kromě těchto aktivit zde veřejnost může navštívit také výstavy, které jsou vždy svázané s tematickým zaměřením knihovny. Velmi žádané jsou exkurze v nové a velmi moderní budově knihovny. V roce 2011 se knihovna poprvé zapojila do projektu Muzejní noc [Národní technická knihovna, 2011].

Odborná knihovna České národní banky není dle svého vyjádření vědeckým pracovištěm, čímž také vysvětluje svoji nečinnost v oblasti popularizace vědy. V organizačním uspořádání České národní banky jsou podobnými akcemi pověřené jiné samostatné odbory. Pořádání akcí na popularizaci vědy knihovna neplánuje [Blumentrit, 2011].

Oddělení knihovnicko-informačních služeb Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí je tvořeno dvěma základními částmi – dokumentačním oddělením, kde jsou zpracovávány časopisecké články, právní předpisy a speciální dokumenty, a knihovnou. V současné době se Oddělení začíná více orientovat na dokumentační a studijně rozborovou činnost. Pořádáním akcí na popularizaci vědy nikdy nebylo pověřeno a z těchto důvodů také žádné akce nepořádá. O možnost vykonávat takovou činnost se její zaměstnanci nikdy neucházeli [Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, 2011; Suchomelová, 2011].

Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem se ve svých aktivitách soustřeďuje především na besedy s cestovateli. Kromě nich pořádá také přednášky na aktuální témata (např. o digitálním podpisu), některé významné akce jsou financovány Britskou radou (British Council). Za zmínku stojí také individuální konzultace týkající se tématu Internet, nabízené seniorům a maminkám na mateřské dovolené [Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem, 2011].

Středisko vědeckotechnických informací Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka tvoří kromě knihovny také oddělení dokumentace a bibliografie. Akce na podporu popularizace vědy žádné z těchto oddělení nepořádá, tyto aktivity jsou v režii jednotlivých odborných sekcí ústavu a knihovna nebyla ke spolupráci vyzvána – vedení ústavu ji chápe jako službu, nikoli jako partnera výzkumníků. Vzhledem k současnému personálnímu zajištění knihovny by její zaměstnanci o pořádání samostatných akcí ani neměli zájem. Uvítali by však větší spolupráci v oblasti propagace [Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, 2011].

Středisko vědeckých informací Státního zdravotního ústavu akce zaměřené na popularizaci vědy nepořádá a ani je vzhledem k současným prioritám neplánuje. Vědecké komunikace se účastní především vlastní publikační činností a evidencí

publikační činnosti pracovníků Státního zdravotního ústavu. Nemůžeme zde však hovořit o popularizaci vědy [Státní zdravotní ústav, 2011; Veselá, 2011].

Středočeská vědecká knihovna v Kladně pořádá řadu akcí spadajících do oblasti popularizace vědy. Jedná se především přednášky, semináře, besedy, výstavy, lekce informačního vzdělávání pro školy či nejrůznější instruktáže a počítačové kurzy. Pravidelně každý rok se zde také koná Den Středočeského kraje zaměřený vždy na jinou tematiku spjatou s knihovnou či regionem [Středočeská vědecká knihovna v Kladně, 2011; Pavlík, 2011].

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje se v oblasti popularizace vědy v současné době věnuje především exkurzím (zaměřené na práci s databázemi, s informačními technologiemi či citování), výstavám a přednáškám o vědě a jejich osobnostech [Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, 2011].

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové se v rámci popularizace vědy soustředí spíše na jednotlivé akce, které na svých webových stránkách rozdělují do kategorií: vzdělávání uživatelů, literární dílny, pojďme si povídat, výstavy, další akce (něco navíc...). Kromě těchto akcí se věnuje také informační výchově (např. s činnostmi knihovny se účastníci seznamují prostřednictvím vyhledávání informací o známých osobnostech) [Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové, 2010].

Vědecká knihovna v Olomouci je ve svých činnostech omezena nedostatkem prostoru, což se projevuje i v akcích popularizujících vědu – problematické jsou především malé výstavní prostory a nevyhovující přednáškový sál. Akce pro veřejnost zde navíc nemají tradici a v podstatě se s nimi teprve začíná; lépe jsou na tom akce pro zaměstnance knihoven v regionu. Každý rok se zde však koná konference Problematika historických a vzácných knižních fondů [Vědecká knihovna v Olomouci, 2008].

Vědecká lékařská knihovna Institutu klinické a experimentální medicíny je v oblasti popularizace vědy aktivní pouze v zaškolování zaměstnanců Institutu v práci s databázemi a dalšími informačními zdroji. Ve svých aktivitách tohoto směru je však velmi limitována časovými možnostmi účastníků, a tedy jejich účastí.

Zemědělská a potravinářská knihovna Ústavu zemědělské ekonomiky a informací je na poli popularizace vědy činná především v oblasti vytváření bibliografií, databází a portálů s tematikou zemědělství a potravinářství. Kromě

těchto aktivit knihovna pořádá také semináře, školení či exkurze pro školy a odborníky i různé zájemce z oboru [Ústav zemědělské ekonomiky a informací, 2010].

V Tabulce 1 a v Tabulce 2 jsou všechny výše uvedené knihovny (tedy knihovny, které pro výzkum poskytly žádané informace) zařazeny do své skupiny (univerzální knihovny či specializované knihovny) a zobrazeny společně s dalšími údaji, jako je jejich příslušnost do krajů a měst či jejich aktivní účast na popularizaci vědy. Knihovny v obou tabulkách jsou seřazeny abecedně podle názvu instituce.

UNIVERZÁLNÍ KNIHOVNY				
Číslo	Kraj	Město	Název instituce	Popularizace vědy
1	Jihočeský	České Budějovice	Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	ANO
2	Karlovarský	Karlovy Vary	Krajská knihovna Karlovy Vary	ANO
3	Vysočina	Havlíčkův Brod	Krajská knihovna Vysočiny	ANO
4	Liberecký	Liberec	Krajská vědecká knihovna v Liberci	ANO
5	Praha	Praha	Městská knihovna v Praze	ANO
6	Jihomoravský	Brno	Moravská zemská knihovna	ANO
7	Moravskoslezský	Ostrava	Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	ANO
8	Praha	Praha	Národní knihovna České republiky	ANO
9	Ústecký	Ústí nad Labem	Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem	ANO
10	Středočeský	Kladno	Středočeská vědecká knihovna v Kladně	ANO
11	Plzeňský	Plzeň	Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje	ANO
12	Hradecký	Hradec Králové	Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové	ANO
13	Olomoucký	Olomouc	Vědecká knihovna v Olomouci	ANO

Tab. 1 Univerzální knihovny zařazené do výzkumu

SPECIALIZOVANÉ KNIHOVNY				
Číslo	Kraj	Město	Název instituce	Popularizace vědy
1	Praha	Praha	Knihovna Akademie věd ČR	ANO
2	Praha	Praha	Knihovna Národního muzea	ANO
3	Praha	Praha	Knihovna Národního památkového ústavu – ústředního pracoviště	NE
4	Praha	Praha	Knihovna Památníku národního písemnictví	NE
5	Praha	Praha	Knihovna Vojenského historického ústavu Praha	ANO
6	Praha	Praha	Národní lékařská knihovna	ANO
7	Praha	Praha	Národní pedagogická knihovna Komenského	ANO
8	Praha	Praha	Národní technická knihovna	ANO
9	Praha	Praha	Odborná knihovna České národní banky	NE
10	Praha	Praha	Oddělení knihovnicko-informačních služeb Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí	NE
11	Praha	Praha	Středisko vědeckotechnických informací Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka	NE
12	Praha	Praha	Středisko vědeckých informací Státního zdravotního ústavu	NE
13	Praha	Praha	Vědecká lékařská knihovna Institutu klinické a experimentální medicíny	ANO
14	Praha	Praha	Zemědělská a potravinářská knihovna Ústavu zemědělské ekonomiky a informací	ANO

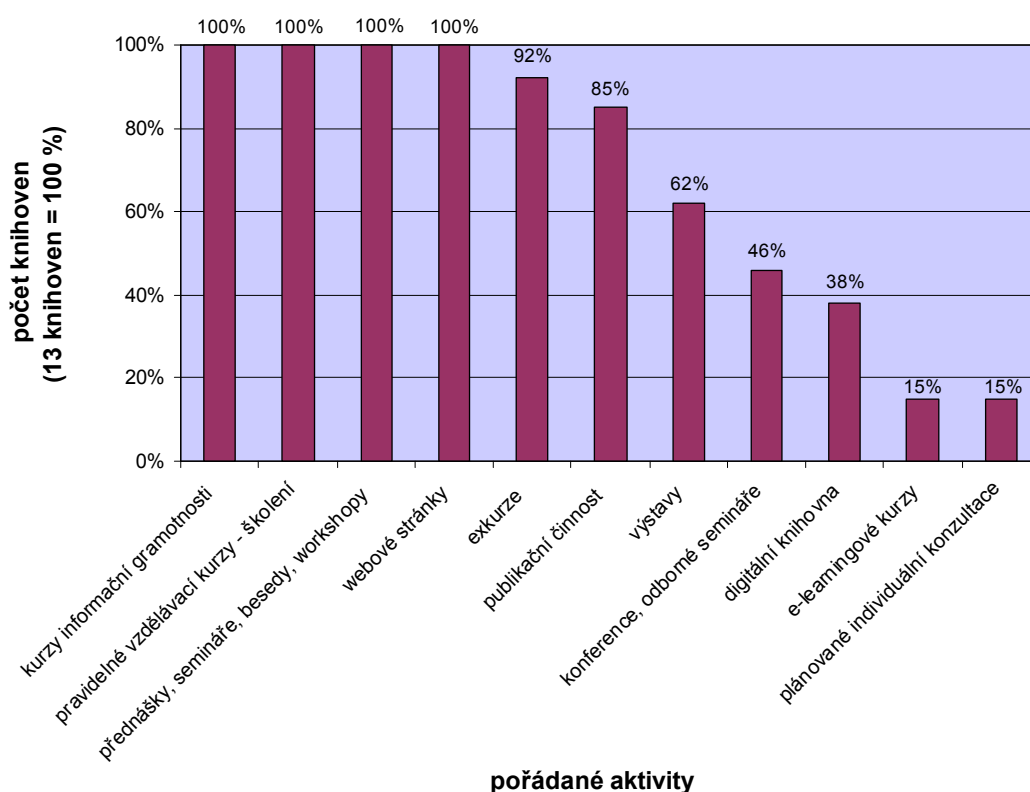
Tab. 2 Specializované knihovny zařazené do výzkumu

3.4.2. Aktivity knihoven popularizující vědu

Všechny univerzální knihovny se podílejí na popularizaci vědy. Nejčastěji se mezi jednotlivými aktivitami objevují nejrůznější přednášky, semináře, besedy či workshopy, kterým se věnuje všech 13 knihoven této skupiny. Všechny knihovny

také mají své webové stránky, na kterých prezentují informace týkající se zpřístupňovaných elektronických informačních zdrojů, a zároveň také pořádají pravidelná školení (většinou pro knihovníky a informační pracovníky) a kurzy informační gramotnosti (často určené školám). Co se týče dalších aktivit, nejčastější jsou exkurze (12 knihoven ze 13), poté publikační činnost (nad rámec klasických dokumentů typu výroční zprávy) a vydávání periodik (11 knihoven), výstavy s vědecko-technickou tematikou (8 knihoven), konference a odborné semináře (6 knihoven) a zprostředkování vědeckých informací a odborných poznatků prostřednictvím digitálních knihoven (5 knihoven). Nejméně zastoupeny jsou e-learningové kurzy a pravidelné plánované individuální konzultace (vždy po dvou knihovnách). Všechny aktivity univerzálních knihoven i s procentuální hodnotou, v jakém počtu knihoven se vyskytují, jsou přehledně uspořádány v Grafu 1.

Graf 1 Aktivity z oblasti popularizace vědy pořádané univerzálními knihovnami

Všechny krajské knihovny a knihovny plnící funkci krajské knihovny mají ze zákona povinnost poskytovat základním knihovnám v kraji poradenskou, vzdělávací a koordinační služby. Zároveň Národní knihovna České republiky je

povinna v systému knihoven vykonávat koordinační, odborné, informační, vzdělávací a poradenské činnosti [Česko, 2001]. Všechny knihovny tyto činnosti vykonávají, v některých případech však zodpovědní pracovníci uvádějí, že již o kurzy není takový zájem jako dříve (zejména o kurzy základních počítačových dovedností), a proto je jejich množství snižováno.

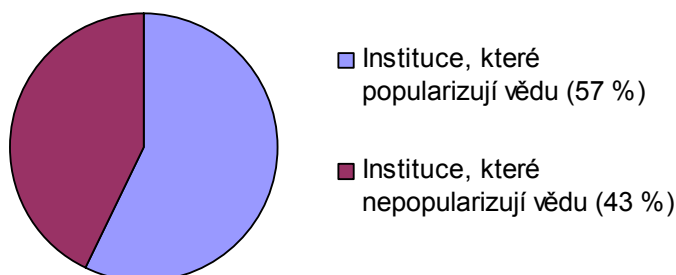
Právě v současné době dochází k velkému omezení vzdělávacích aktivit pro knihovníky a informační pracovníky ze strany krajských knihoven jako pořádajících organizací. Důvodem je vzdělávací projekt Unie zaměstnavatelských svazů České republiky nazvaný Zvýšení adaptability zaměstnanců organizací působících v sekci kultura a probíhající v letech 2009-2012 [Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, 2008]. Projekt je financován Evropským sociálním fondem v rámci Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost. Cílem projektu je zvýšit adaptabilitu zaměstnanců kulturních zařízení sdružených v zaměstnavatelských svazech, mimo jiné ve Svazu knihovníků a informačních pracovníků České republiky. Kurzy pořádané v rámci projektu lze rozdělit do následujících kategorií (některé kurzy je možné vyučovat i formou e-learningu) [Unie zaměstnavatelských svazů ČR, 2011]:

- Vzdělávání v oblasti managementu a personálního řízení,
- Vzdělávání v oblasti marketingu a získávání finančních zdrojů,
- Vzdělávání v oblasti ekonomie a účetnictví,
- Kurzy IT a měkkých dovedností,
- Umělecké semináře (v našem případě Semináře pro knihovníky a informační pracovníky),
- Rekvalifikace zaměstnanců v oblasti kultury.

Co se týče tematického zaměření jednotlivých popularizačních aktivit pořádaných univerzálními knihovnami a určených především široké veřejnosti, zastoupeny jsou všechny obory. Časté je však geografické omezení tématu na příslušný kraj.

Specializované knihovny, jak se ukázalo, se popularizaci vědy nevěnují v takové míře jako univerzální knihovny. Ze 14 specializovaných knihoven zařazených do výzkumu se jich 8 podílí na popularizaci vědy, 6 knihoven však žádné podobné aktivity nevyvíjí. Procentuální poměr je vyjádřen v Grafu 2.

Graf 2 Poměr specializovaných knihoven a informačních institucí, které se věnují / nevěnují popularizaci vědy

Vzdělávací aktivity a aktivity zaměřené na popularizaci vědy mají ve specializovaných knihovnách některé charakteristické rysy, které je odlišují od aktivit univerzálních knihoven. Hlavním rysem je, že je jednotlivých akcí méně. Specializované knihovny jsou většinou menší¹⁷, a proto nejsou schopny obsáhnout takové množství a takovou šíři činností jako univerzální knihovny. Zároveň ale často nabízejí specifické akce, jako například virtuální výstavu (Národní pedagogická knihovna Komenského) či množství webových portálů (Zemědělská a potravinářská knihovna). Některé se dokonce zapojují do velkých popularizačních akcí jako Týden vědy a techniky (Knihovna Akademie věd ČR) či Muzejní noc (Národní technická knihovna). Kromě elektronické převažuje také interaktivní forma jednotlivých aktivit – spíše než s přednáškami se zde můžeme setkat s workshopy či semináři.

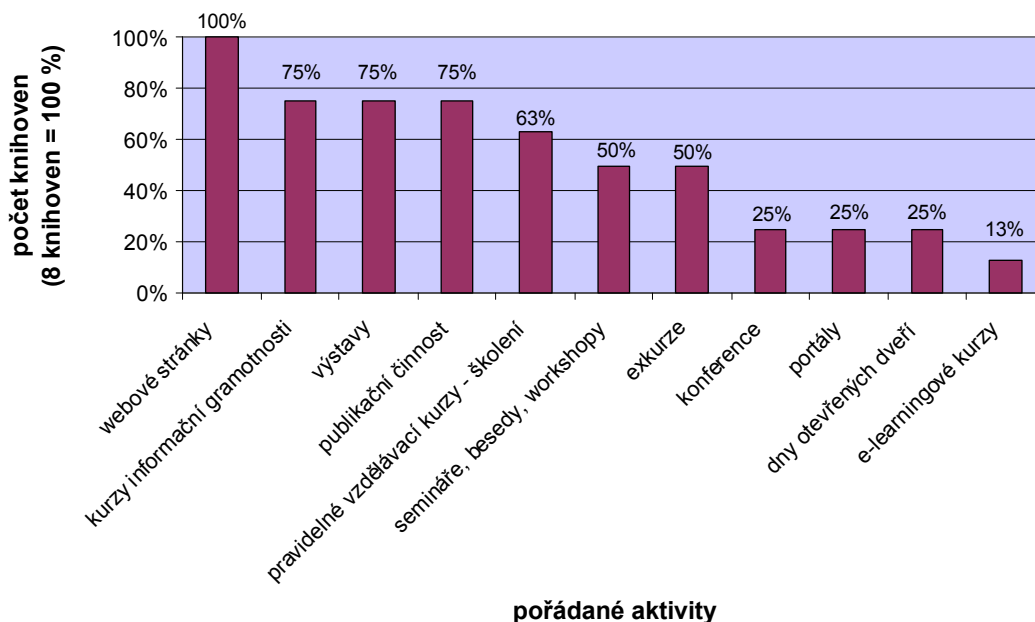
Kromě menšího počtu popularizačních aktivit a naopak většího počtu specifických či úžeji zaměřených akcí existují ještě tři ukazatelé, které v oblasti popularizace vědy odlišují specializované knihovny od univerzálních. Prvním, a snad tím nejdůležitějším rysem specializovaných knihoven, je jejich propojenost s institucemi, v jejichž rámci byly zřízeny, či s obory, kterým se věnují. Druhým rysem je to, že vzhledem ke specifčnosti fondů specializované knihovny mnohem častěji půjčují dokumenty ze svého fondu jiným institucím, které je pak využívají

¹⁷ Velikost knihovny je v současné době, vzhledem k velkému množství elektronických zdrojů, určována spíše počtem uživatelů či zaměstnanců knihovny než počtem knihovnických jednotek. Za velké knihovny jsou pro účely této práce považovány všechny krajské knihovny a knihovny plnící funkci krajských knihoven, Národní knihovna České republiky a Národní technická knihovna. Všechny ostatní knihovny jsou uváděny jako „malé“ či „menší“.

k vlastním popularizačním aktivitám. Třetím důležitým rysem je vlastní aktivita zaměstnanců specializovaných knihoven, kteří často jako odborníci figuruji v pořadech a relacích v televizním a rozhlasovém vysílání.

Přehled aktivit specializovaných knihoven a jejich porovnání je uveden v Grafu 3. Nejčastější aktivitou je využívání webových stránek k podávání informací o zpřístupňovaných elektronických zdrojích a k propagaci vlastního fondu (věnuje se jí všech 8 knihoven). Následují kurzy informační gramotnosti (zacílené spíše na knihovníky a informační pracovníky z příslušného oboru než na veřejnost), výstavy a publikační činnost doplněná o vydávání periodik (vždy 6 knihoven). Především pro knihovníky a informační pracovníky z příslušných oborů jsou určena i školení (5 knihoven), která jsou následována semináři, besedami, workshopy a exkurzemi (4 knihovny). Dvě knihovny uvádějí mezi svými popularizačními aktivitami konference a dny otevřených dveří či jim podobné akce, stejně jako tvorbu webových portálů jako rozcestníků pro příslušný obor. Pouze jedna knihovna využívá ke vzdělávání e-learningové kurzy.

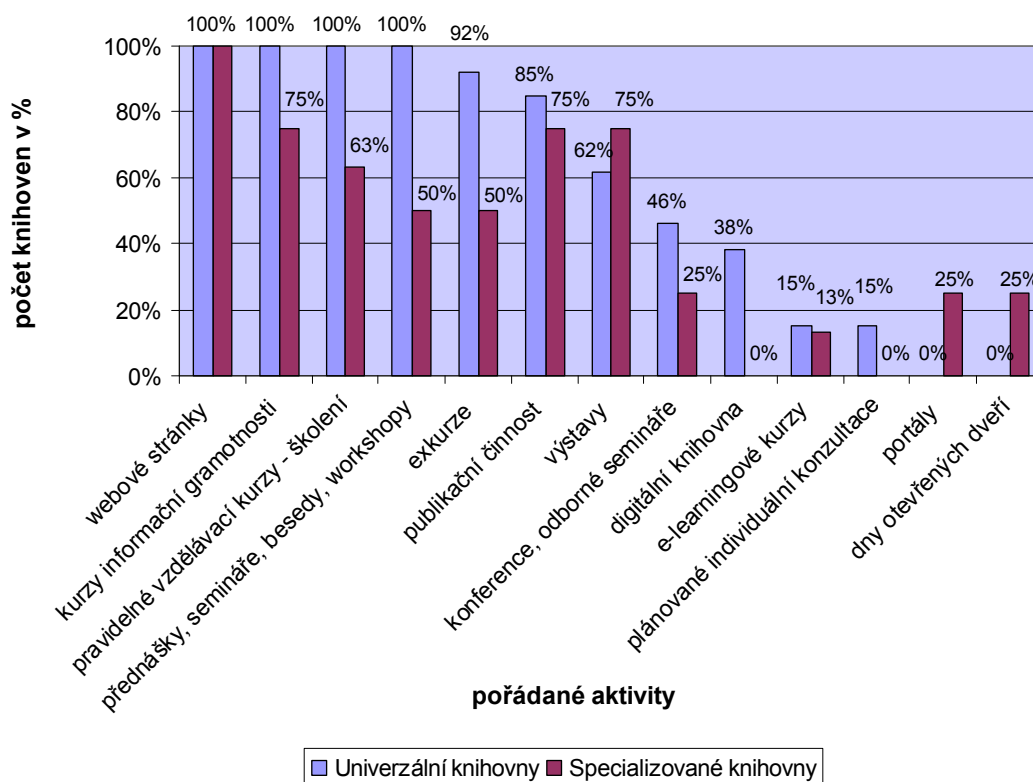
Graf 3 Aktivity z oblasti popularizace vědy pořádané specializovanými knihovnami

V Grafu 4 jsou porovnány Graf 1 a Graf 3, tedy procentuální hodnoty ukazující kolik univerzálních a kolik specializovaných knihoven pořádá příslušné typy aktivit v oblasti popularizace vědy. Všemi knihovnami bez rozdílu jsou využívány pouze webové stránky, naopak velký rozdíl (více než 30 %) mezi

univerzálními a specializovanými knihovnami je v případě pravidelných vzdělávacích kurzů, v případě přednášek, seminářů, besed a workshopů, v případě exkurzí a také v případě digitálních knihoven. V 10 typech aktivit ze 13 převažuje počet univerzálních knihoven, které se těmito aktivitám věnují. Pouze 3 typy aktivit jsou procentuálně více využívány specializovanými knihovnami než univerzálními – jedná se o výstavy, elektronické portály a dny otevřených dveří.

Graf 4 Porovnání popularizačních aktivit univerzálních a specializovaných knihoven

Ačkoliv to nebylo stanoveno v hypotézách, výzkum ukázal, že aktivity v univerzálních knihovnách jsou zaměřeny spíše kulturně než populárně-vědně. Tato skutečnost však není platná v případě specializovaných knihoven.

Podle výzkumu 78 % všech knihoven (univerzálních i specializovaných) pořádá aktivity zabývající se popularizací vědy. Hypotéza 1 tedy byla potvrzena. Spektrum pořádaných aktivit je velmi široké, od přednášek, seminářů, besed, workshopů a výstav přes kurzy informační a počítačové gramotnosti až po elektronické portály či dny otevřených dveří. Hypotéza 2 byla také potvrzena.

3.4.3. Časový horizont jednotlivých akcí

V souvislosti s časovým horizontem byly ve výzkumu zjišťovány tři základní aspekty – jak často jsou akce pořádány, jak dlouho trvají a zda jsou pravidelné. Ukázalo se, že nezáleží ani tolik na faktu, zda se jedná o univerzální či specializovanou knihovnu, jako spíše na její velikosti a typu každé aktivity.

Velké knihovny pořádají jednotlivé popularizační akce mnohem častěji než ty malé (obecně lze říci, že popularizační či vzdělávací akce se ve velkých knihovnách konají minimálně jednou týdně). Je to způsobeno především množstvím zaměstnanců, kteří se příslušnými aktivitami zabývají. Ve velkých knihovnách jsou často zaměstnáni pracovníci, kteří se věnují speciálně pořádání kulturních a vzdělávacích akcí. Někdy zde za tímto účelem vznikají i zvláštní útvary, většinou jsou ale tito zaměstnanci součástí různých oddělení služeb. Někteří z nich navíc uvádí, že by uvítali větší množství spolupracovníků, kteří by je v případě pracovní neschopnosti či dovolené mohli zastoupit..

V malých knihovnách je situace poněkud komplikovanější. Většinou zde má každý pracovník na starosti svou oblast činností a popularizace vědy je pro něj práce nad rámec vlastních povinností. Pokud malé knihovny vyvíjejí popularizační aktivity, často se jedná o kolektivní akci, která je často navíc podporovaná zastřešující institucí. Jednotlivé akce se ve srovnání s velkými knihovnami pořádají spíše v horizontu měsíce než týdne.

Doba trvání jednotlivých akcí je velmi různá. Přednášky, semináře, besedy či workshopy pro veřejnost většinou netrvají déle než dvě hodiny. Oproti tomu jsou akce určené knihovníkům a informačním pracovníkům převážně celodenní, program konference je určen na jeden až dva dny a výstavy se plánují i na několik týdnů či dokonce měsíců.

Co se týče pravidelnosti jednotlivých aktivit, opět záleží na typu každé akce. V některých případech nelze o periodicitě vůbec hovořit. Patří sem samozřejmě jednorázové přednášky či besedy, ale také například exkurze, které se často konají pouze na vyžádání uživatelů. Některé knihovny se soustředí spíše na přednáškové cykly než na jednorázové přednášky (např. Krajská vědecká knihovna v Liberci), většinou ale není v časových, prostorových ani personálních možnostech knihoven dostát v oblasti popularizace vědy nějaké pravidelnosti, ačkoliv by řada z nich o to měla zájem. Pravidelně se konají spíše různá dlouhodobá školení, např. počítačové kurzy. Některé velké knihovny pořádají dlouhodobé vzdělávací kurzy nazvané např.

Univerzita volného času (Krajská knihovna Vysočiny), v jejichž rámci se konají pravidelné semestrální kurzy zaměřené na nejrůznější témata (např. filosofie, psychologie, česká poezie apod.).

Kromě zmíněných oblastí výzkum také ukázal, že na frekvenci aktivit má vliv časové období v průběhu roku. Nejčastěji se aktivity pořádají na jaře, přibližně od poloviny ledna do poloviny června. Vrcholem je měsíc březen, tradičně věnovaný knihám, internetu a čtenářům. Letní měsíce jsou takřka vesměs bez jakýchkoliv popularizačních aktivit, snad kromě dlouho plánovaných výstav. Větší množství popularizačních akcí se objevuje opět na podzim, kdy jsou v hojném počtu doplňovány exkurzemi pro školy (speciálně školy mají o akce pořádané knihovnami zájem především na začátku školního roku, těsně před Vánocemi, v době maturit na středních školách a koncem června po uzavření klasifikace). Konec roku je pak věnován spíše akcím kulturním spojeným s tradicí Vánoc než se vzděláváním či vědeckou tematikou.

První část Hypotézy 3 (akce jsou pořádány nepravidelně) byla částečně potvrzena, vzhledem k tomu, že některé knihovny jsou schopny dodržet periodicitu svých akcí, ačkoliv je jich velmi málo. Druhá část Hypotézy 3, podle které knihovny polovinu svých akcí opakují, se nepotvrdila. Akce většinou opakované nejsou.

Hypotéza 4 byla potvrzena částečně. Popularizační přednášky, workshopy a podobné typy akcí netrvají déle než 2 hodiny, avšak některé akce, jako například dny otevřených dveří, jsou i celodenní. Výstavy pak mohou trvat i celé měsíce. Knihovnické akce většinou trvají jeden den, výjimku však často tvoří odborné konference.

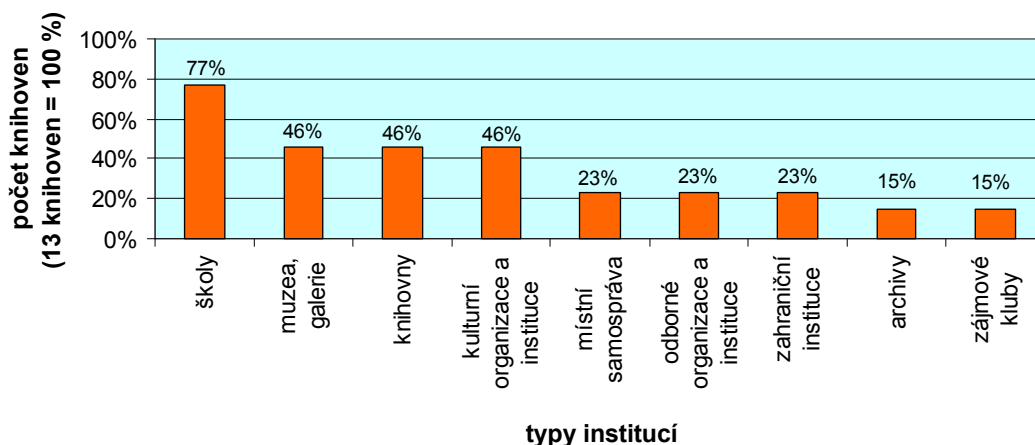
3.4.4. Spolupráce s dalšími institucemi

Bez ohledu na tematické zaměření či velikost fondu všechny knihovny uvedly, že při svých vzdělávacích a popularizačních aktivitách spolupracují s dalšími institucemi a organizacemi i s jednotlivci. Kromě jedné specializované knihovny také všechny uvedly, že se vedle jednorázových aktivit jedná o dlouhodobou spolupráci.

Jak je uvedeno v Grafu 5, nejčastější spolupracující institucí univerzálních knihoven jsou školy, a to především vysoké školy a univerzity (10 knihoven ze 13). Prakticky vždy, pokud je v místě působnosti knihovny nějaká vysoká škola, dochází k vzájemné spolupráci mezi těmito institucemi. Kromě škol spolupracují univerzální knihovny především s muzei a galeriemi, s knihovnami a s kulturními organizacemi

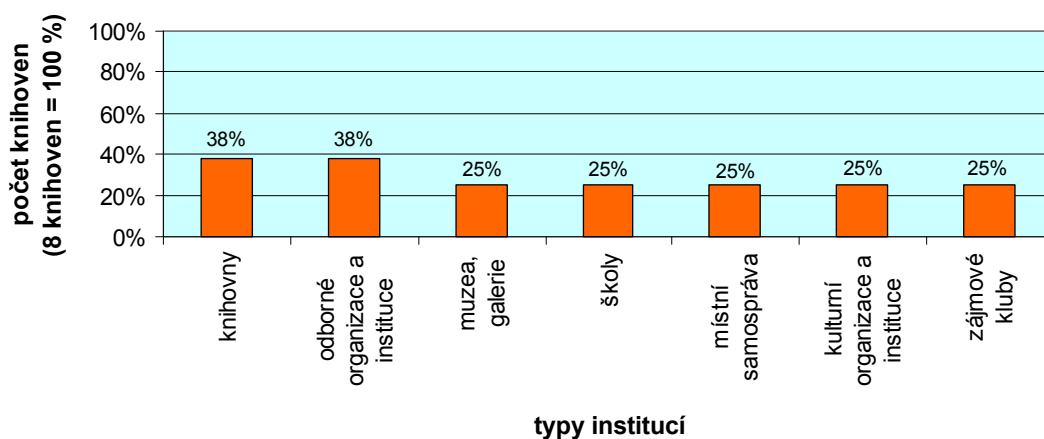
a institucemi (vždy 6 knihoven). Dále jsou to státní správa a místní samospráva, odborné organizace a instituce a zahraniční instituce jako například Goethe institut či ambasády různých zemí (3 knihovny) a také archivy a zájmové kluby (po dvou knihovnách).

Graf 5 Instituce, se kterými spolupracují univerzální knihovny při popularizaci vědy

Specializované knihovny spolupracují s jinými institucemi méně než univerzální knihovny. Jak uvádí Graf 6, jejich nejčastějšími spolupracovníky jsou odborné organizace a instituce a také jiné knihovny, ačkoliv jsou to pouze 3 případy z 8. Vždy ve dvou případech specializované knihovny spolupracují s muzei a galeriemi, školami, státní správou a místní samosprávou, kulturními organizacemi a institucemi a se zájmovými kroužky. Archivy ani zahraniční instituce nevedla žádná z dotazovaných specializovaných knihoven.

Graf 6 Instituce, se kterými spolupracují specializované knihovny při popularizaci vědy

Kromě organizací a institucí spolupracují univerzální i specializované knihovny také s jednotlivci – lektory, většinou z příslušného oboru nebo, v případě informační gramotnosti, se zaměstnanci firem zabývajících se informačními a komunikačními technologiemi.

Všechny knihovny a informační instituce spolupracují při organizaci svých popularizačních a vzdělávacích akcí s dalšími organizacemi i s externími lektory. Hypotéza 5 byla potvrzena.

Knihovny při pořádání svých akcí nespolupracují pouze s jinými knihovnami, školami a kulturními a vzdělávacími institucemi, ale také např. s muzei a galeriemi, s odbornými organizacemi, zájmovými kluby či zahraničními institucemi. Hypotéza 6 se proto nepotvrdila.

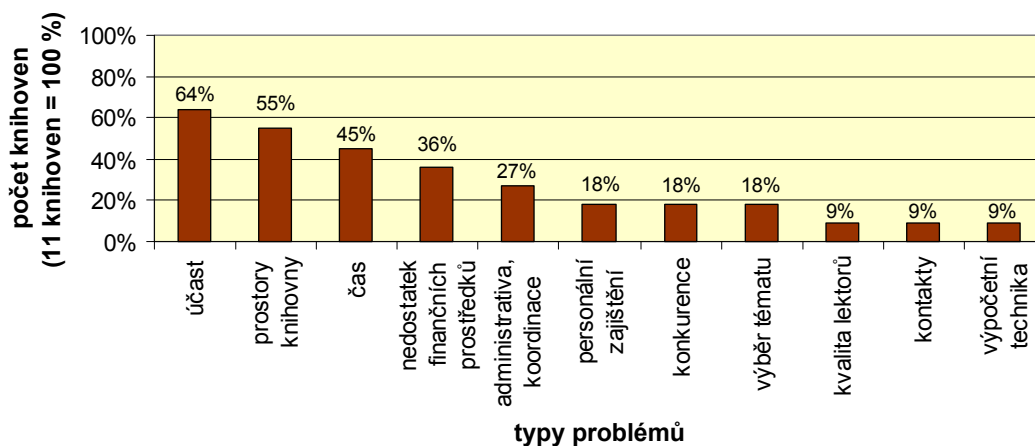
3.4.5. Problémy při pořádání akcí

Téměř všechny knihovny, univerzální i specializované, se při svých aktivitách týkajících se popularizace vědy setkávají s určitými problémy. Pouze tři knihovny uvedly, že se s žádnými problémy neseškávají – dvě univerzální knihovny a jedna specializovaná.

Graf 7 ukazuje problémy univerzálních knihoven při pořádání aktivit na popularizaci vědy. Pracovníci univerzálních knihoven uváděli nejčastěji jako problém nízkou účast, ať už veřejnosti nebo také knihovníků a informačních pracovníků (7 případů z 11). V případě veřejnosti se často shodli na tom, že velmi záleží na tématu akce. Některé univerzální knihovny si stěžovaly na „nekulturnost občanů“¹⁸, jedna knihovna dokonce uvedla, že zaměstnanci škol mají pocit, že jejich účast je něco, co dělají pro knihovnu, a neuvědomují si, že vzdělávací akce jsou především výpomoc a zpestření jejich práce. V případě knihovníků byla nejčastější příčinou neúčasti skutečnost, že knihovníci a informační pracovníci již řadu věcí znají a není potřeba je znovu učit např. základní dovednosti práce s počítačem. Navíc jsou knihovníci a informační pracovníci již „přeučení“, jednotlivých aktivit je příliš mnoho a oni už nemají zájem dále se vzdělávat. Svou roli zde hraje i čas.

¹⁸ Je otázkou, do jaké míry je neúčast způsobena skutečně vzděláním občanů a do jaké míry mají na tom svůj podíl knihovny. Je sice pravda, že v některých krajích žije větší množství vysokoškolsky vzdělaných lidí než v jiných krajích (svůj vliv zde má i samotná existence vysokých škol v kraji), na druhou stranu ale nelze přehlédnout mnohem větší konkurenci ve velkých městech, tedy v místech s větší koncentrací vysokoškolsky vzdělaných občanů.

Graf 7 Problémy univerzálních knihoven při pořádání aktivit na popularizaci vědy

Druhým nejčastějším problémem univerzálních knihoven se staly nevyhovující prostory či dokonce celá poloha knihovny (v 6 případech). Často si knihovny musí pronajímat prostory od jiných institucí, jejich popularizační aktivity jsou proto velmi omezeny. Rovněž poloha knihovny hraje velkou roli, a to nejen v účasti na jednotlivých akcích, ale také v celkovém využívání knihovny.

Jak uvedl jeden z respondentů, problémem už nejsou ani tak peníze nebo technika, ale čas. Ačkoliv se nedostatečné časové možnosti ze strany pracovníků univerzálních knihoven staly až třetím nejčastějším problémem (5 případů), z výpovědí respondentů vyplývá, že je tato problematika velice trápí. Knihovny si uvědomují, že akcí je velké množství, a proto ani účastníci nemohou navštívit všechny, i když by o ně měli zájem. Nedostatek času se tak stává problémem na obou stranách.

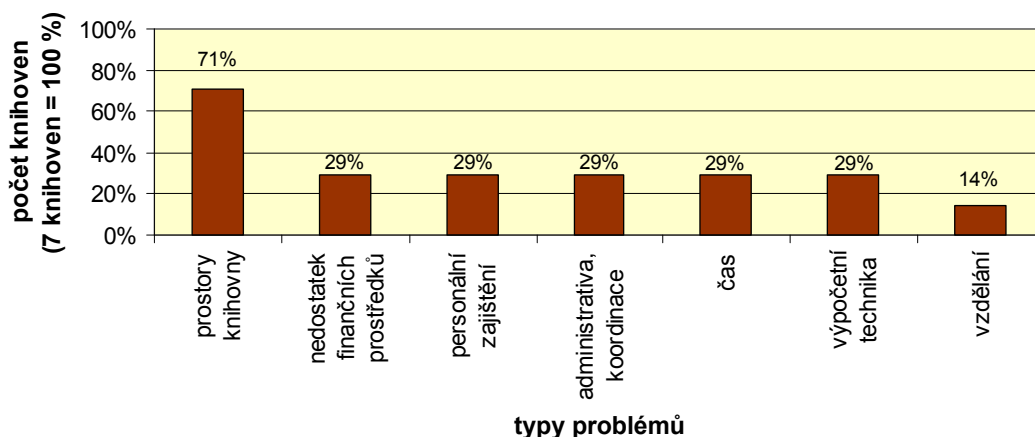
Dalším nejčastějším problémem se stal nedostatek finančních prostředků (4 případy), a to především na marketing a na zaplacení kvalitních lektorů či známých popularizátorů, kteří by přilákali veřejnost do knihoven. Významný je také problém administrativy a koordinace jednotlivých aktivit (uvedeno ve 3 případech). Pracovníci knihoven často uvádějí, že chybí jednotná koncepce, systém, který by systematicky popularizoval vědu a vzdělával občany.

Ve dvou případech knihovny uvedly jako problém personální zajištění aktivit (většinou se nejedná o marketingově vzdělané pracovníky, navíc je jich málo a mají také jiné pracovní povinnosti), výběr tématu akcí (co do knihovny patří a co už ne) a také konkurenci. Jedna knihovna uvedla jako občasný problém i kvalitu lektorů,

jiná nefungující výpočetní techniku a další problematiku zjišťování kontaktních informací na konkrétní pracovníky ve firmách, kteří by se akcí mohli účastnit.

Problémy specializovaných knihoven zobrazuje Graf 8. Zde se nejčastějším nedostatkem při popularizaci vědy ukázaly především prostory knihoven (5 případů ze 7). Problémy typu nedostatek finančních prostředků, personální zajištění, administrativa a koordinace, čas a výpočetní technika byly v této kategorii vyrovnané, vždy je uvedly dvě knihovny. V jednom případě byla uvedena jako problém malá znalost cizích jazyků mezi uživateli, což ovlivňuje především aktivity týkající se zahraničních elektronických informačních zdrojů. Jiné problémy specializované knihovny nevedly.

Graf 8 Problémy specializovaných knihoven při pořádání aktivit na popularizaci vědy

Problémem, který spojuje všechny knihovny, je zavádění vstupného na jednotlivé akce. Knihovny by rády tímto způsobem získaly nějaké finanční prostředky, uvědomují si však, že i tak problémová účast se může ještě snížit. Často se proto rozhodly pro jakési symbolické vstupné, většinou do 50 Kč na jednorázovou akci. Dlouhodobější vzdělávací kurzy pro veřejnost si musí účastníci platit vždy.

Svorně také knihovny uvedly, že popularizace vědy a vzdělávací aktivity jsou v jejich činnosti spíše okrajové, důraz je kladen na klasické knihovnické činnosti jako akvizice, katalogizace, půjčování dokumentů atp.

První část Hypotézy 7, která předpokládala jako největší problém nedostatek finančních prostředků, se nepotvrdila. Tento problém byl sice zmiňován často, nejedná se však o nejčastěji zmiňovanou oblast. Na druhou stranu ale můžeme říci, že stojí na pozadí téměř všech problémů (např. nedostatečný marketing, levnější

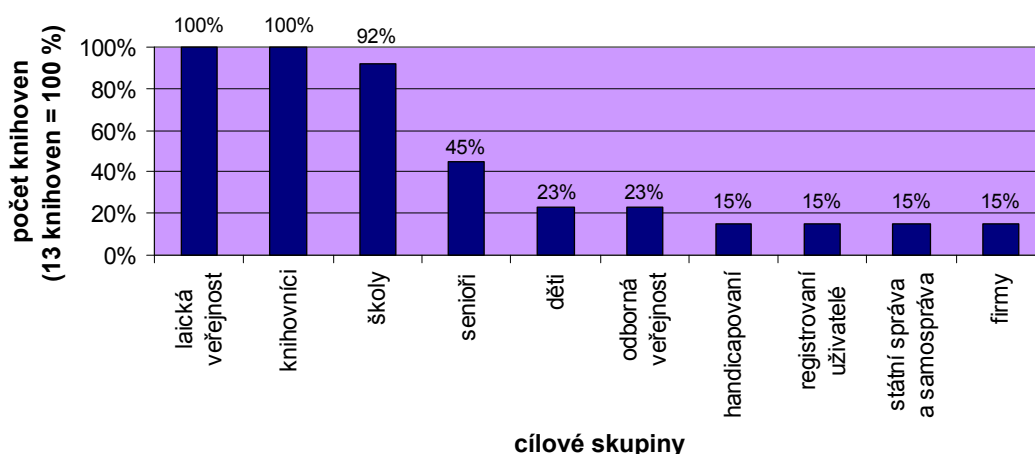
lektori, nevyhovující prostory, málo kvalifikovaných pracovníků atp.). Druhá část Hypotézy 7 (menší důraz na popularizační a vzdělávací aktivity) byla potvrzena.

3.4.6. Cílová skupina

Všechny univerzální knihovny se ve svých akcích zaměřují na laickou veřejnost, ačkoliv některé uvádějí, že se tak vzhledem k omezeným prostorovým možnostem nestává často. Zároveň všechny univerzální knihovny cílí také na knihovníky a informační pracovníky, což je pochopitelné zejména vzhledem k povinnosti, kterou krajské knihovny mají vůči svým základním knihovnám. Národní knihovna České republiky má vzdělávací povinnost vůči všem knihovnám v zemi. Cílovou skupinu knihovníků lze ještě rozdělit na knihovníky a informační pracovníky knihoven z kraje, ve kterém příslušná krajská knihovna působí (tuto cílovou skupinu uvedlo 12 knihoven), knihovníky z celé České republiky (5 knihoven) a zaměstnance dané knihovny (1 knihovna).

Ve třetím nejčastějším případě se knihovny obracejí na vedení škol či konkrétní vyučující s nabídkou aktivit pro žáky a studenty (12 případů). Do této cílové skupiny univerzálních knihoven lze zařadit kromě oslovování škol také cílení přímo na studenty (ve čtyřech knihovnách) a na pedagogy (ve dvou knihovnách). Přehled cílových skupin univerzálních knihoven i s procentuálním zastoupením je zobrazen v Grafu 9.

Graf 9 Skupiny obyvatel, na které univerzální knihovny zaměřují své popularizační aktivity

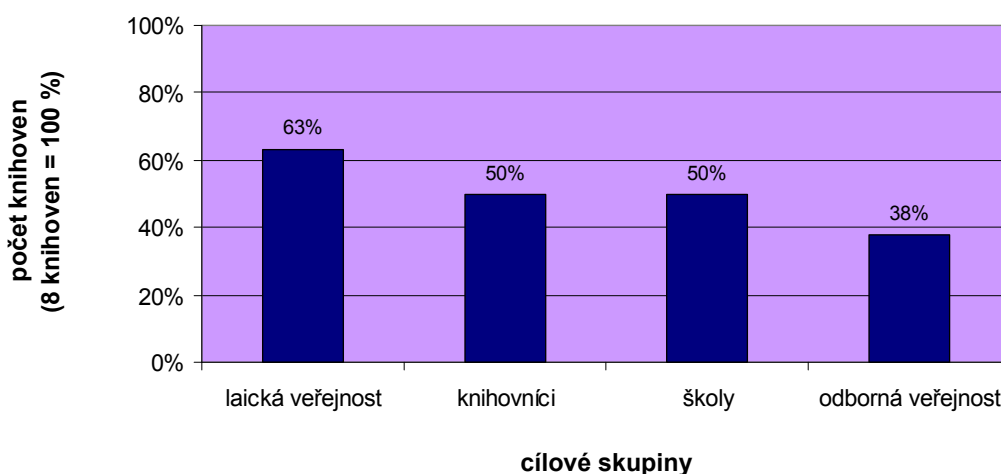

Ostatní cílové skupiny již nejsou v univerzálních knihovnách zastoupeny v takovém množství jako výše popsané skupiny. V šesti univerzálních knihovnách uvedli jako cílovou skupinu seniory, ve třech případech se knihovny obracejí na děti

a na odbornou veřejnost. Handicapovaní, uživatelé registrovaní v dané knihovně, zaměstnanci státní správy a místní samosprávy a také soukromých firem byli jako cílové skupiny uvedeni vždy ve dvou případech.

Vzhledem k tomu, že specializované knihovny obecně vyvíjejí méně popularizačních aktivit, tak i spektrum jejich cílových skupin je menší. Vše přehledně zobrazuje Graf 10. Nejčastěji uváděnou cílovou skupinou je stále laická veřejnost, ačkoliv to již není ve všech případech, ale pouze v pěti případech z osmi. Následuje ji skupina knihovníků zastoupená čtyřmi případy. Tuto skupinu tvoří knihovníci a informační pracovníci z daného oboru (uvedly je 3 knihovny) a knihovníci z dané instituce (1 knihovna). Stejně početnou skupinu, tedy zastoupenou čtyřmi knihovnami, tvoří školy. Tato skupina zahrnuje kromě škol také přímo pedagogy (2 knihovny) a studenty (1 knihovna). Odborná veřejnost byla zmíněna jako cílová skupina ve 3 specializovaných knihovnách.

Graf 10 Skupiny obyvatel, na které specializované knihovny zaměřují své popularizační aktivity

Vhodné je zmínit názor jedné specializované knihovny, která uvedla, že není nutné popularizovat vědu mezi odborníky z daného oboru. Knihovna totiž vnímá popularizaci jako motivování nových uživatelů k využívání knihovny, což podle jejich názoru není nutné, protože odborníci již uživateli knihovny jsou. Zajímavé také je, že žádná ze specializovaných knihoven ve svých aktivitách necílí na odborníky z jiných, například příbuzných oborů. Také u odborníků ze stejného oboru by se však dala očekávat větší účast například na akcích na pomezí daného oboru a knihovní a informační vědy, jako je třeba práce s databázemi.

Vzhledem k obecně stanovené Hypotéze 8, že jsou akce zaměřené na skupinu nejčastějších uživatelů knihovny, lze tuto hypotézu podle zjištěných skutečností potvrdit. Nejedná se však o jedinou cílovou skupinu, důležité jsou i různé instituce či organizace (školy, úřady státní správy a místní samosprávy, firmy) a také zaměstnanci jiných knihoven.

3.4.7. Způsoby informování o akcích

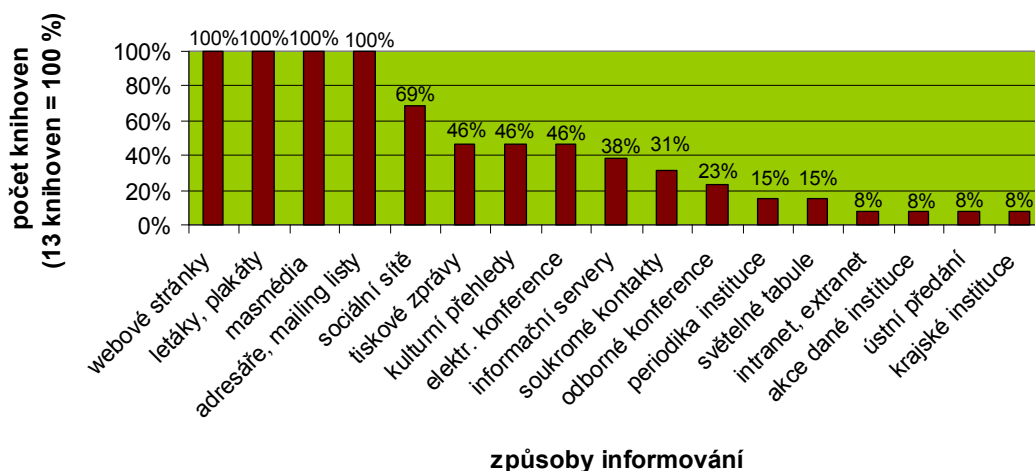
Způsoby, jakými knihovny informují o svých popularizačních aktivitách, jsou velice rozdílné. Všechny knihovny bez rozdílu k tomu využívají své webové stránky, některé knihovny navíc informují o akcích na webových stránkách Svazu knihovníků a informačních pracovníků České republiky. V některých knihovnách má propagaci akcí na starosti specializovaný útvar, specializované knihovny často využívají taková oddělení zřízená jejich zaštiťující institucí.

Kromě webových stránek jsou všemi univerzálními knihovnami, jak ukazuje Graf 11, využívány nejrůznější letáky či plakáty, hromadné sdělovací prostředky, ať už celostátní či regionální, a adresáře či mailing listy. Řada univerzálních knihoven, konkrétně 9 knihoven ze 13, využívá sociální sítě, především Facebook, ale také Twitter. Knihovny, které tento informační kanál nevyužívají, si většinou uvědomují jeho absenci a plánují napravení tohoto nedostatku.

V šesti případech univerzální knihovny uvedly, že médiím přímo zasílají tiskové zprávy, které samy vytvářejí. Stejný počet univerzálních knihoven zmínil jako informační zdroj různé kulturní přehledy ve formě časopisů a také elektronické konference. V pěti případech knihovny inzerují své akce na kulturních informačních serverech na internetu.

Čtyřikrát univerzální knihovny uvedly, že pro oslovování využívají soukromých kontaktů, třikrát odborných konferencí a porad, dvakrát časopisů dané knihovny a velkých světelných tabulí a obrazovek počítačů. Individuálně pak knihovny oslovují uživatele na svých akcích, prostřednictvím intranetu či extranetu, přes krajské instituce a spoléhají se také na ústní předání mezi jednotlivými účastníky.

Graf 11 Způsoby, jakými univerzální knihovny informují o popularizačních aktivitách

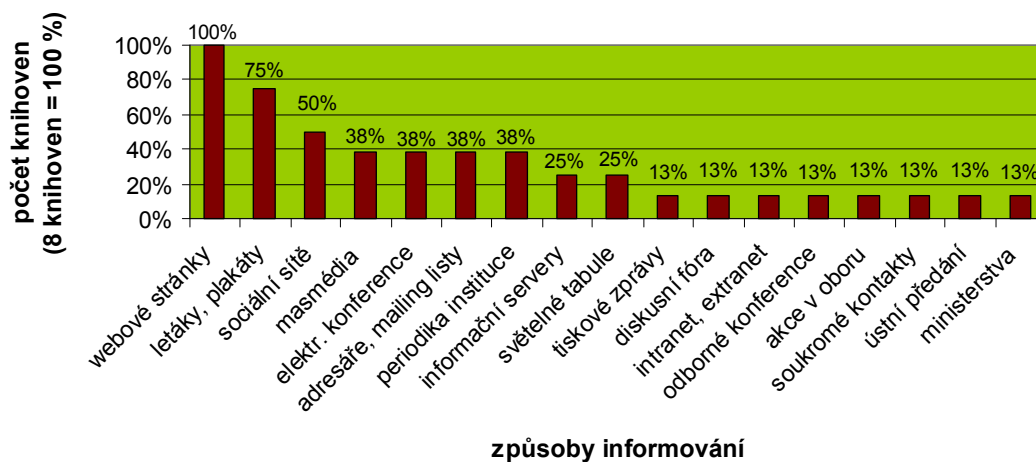
Co se týče využívání různých informačních kanálů při oslovování různých skupin uživatelů, univerzální knihovny rozlišují především tři skupiny – knihovníky a informační pracovníky, veřejnost a školy. Knihovníci a informační pracovníci základních knihoven jsou často informováni přes pověřené knihovny. Veřejnost se může o akcích dozvědět z širokého spektra informačních kanálů, záleží spíše na typu aktivity než na konkrétní cílové skupině. Školy většinou projeví svůj zájem samy, knihovny jim pouze na začátku školního roku připomenou služby, které jsou pro žáky a studenty určené a které lze zařadit do výuky.

Také všechny specializované knihovny, jak ukazuje Graf 12, informují o popularizačních aktivitách na svých webových stránkách, plakáty a letáky však využívají pouze v 6 případech z 8. Třetím nejčastějším kanálem jsou sociální sítě (4 knihovny). I speciální knihovny si uvědomují jejich důležitost a pokud je ještě nevyužívají, většinou je mají v plánu.

Dalšími prostředky pro informování (uvedly je 3 specializované knihovny) jsou hromadné sdělovací prostředky, adresáře a mailing listy, periodika dané knihovny či zastřešující instituce a také elektronické konference, které byly jedním respondentem označeny jako vůbec neúčinnější prostředek. Jedna ze specializovaných knihoven, která nezasílá e-maily o svých akcích, argumentuje tím, že je to nástroj spíše pro univerzální knihovny, protože se jím dá oslovit velké množství uživatelů – potenciálních účastníků. Dvakrát specializované knihovny zmínily informační servery na internetu a světelné tabule a obrazovky počítačů, vždy jedna knihovna pak označila jako svůj informační kanál tiskové zprávy, zájmová

diskusní fóra na internetu, internet či extranet, odborné konference a porady, akce v oboru, soukromé kontakty, ministerstva a ústní předání.

Graf 12 Způsoby, jakými specializované knihovny informují o popularizačních aktivitách

Nejčastěji specializované knihovny informují o svých akcích měsíc dopředu, ačkoliv je to velice individuální. Opět záleží, zda se jedná o akce pro knihovny, pro veřejnost či pro školy, také záleží na velikosti akce – dvouhodinovou přednášku nelze inzerovat stejně dlouho dopředu jako velkou celostátní konferenci. Knihovnám se osvědčilo také připomenout akci několik dní před jejím konáním.

Knihovny informují o svých popularizačních aktivitách na webových stránkách, nástěnkách, tištěných letácích, ve vlastních periodikách i mnoha dalšími způsoby. Hypotéza 9 byla potvrzena.

Při oslovování uživatelů knihovny rozlišují tři základní skupiny – knihovníky, veřejnost a školy. Z tohoto pohledu tedy zůstala Hypotéza 10 (knihovny nepoužívají různé informační kanály a různé informace při oslovování různých skupin uživatelů) nepotvrzena.

To, jak dlouho dopředu je o popularizační či vzdělávací akci informováno, záleží především na typu akce. Pro žádnou akci však knihovny neuvadly dobu kratší než jeden týden. Hypotéza 11 byla potvrzena.

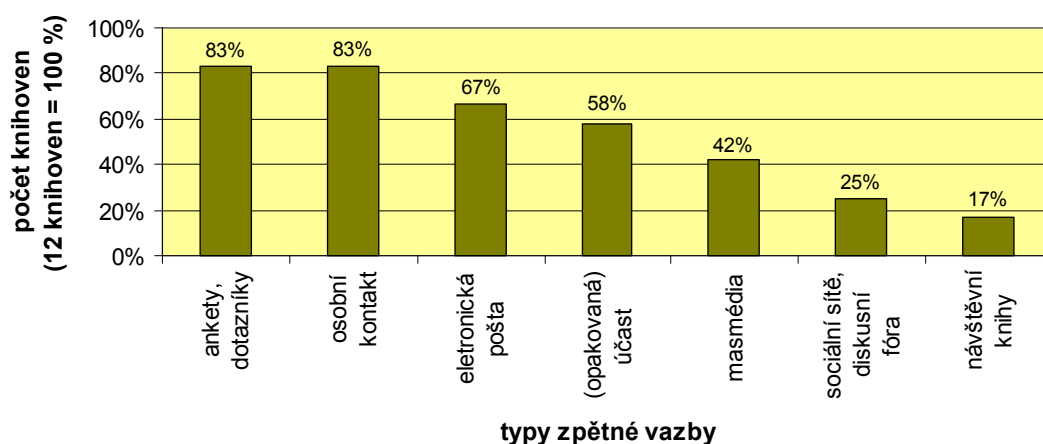
3.4.8. Zpětná vazba od účastníků akcí

Zpětnou vazbu knihovny získávají jak cíleně, tedy vlastním přičiněním, tak i necíleně, když se na ně účastníci akcí obrací sami z vlastní vůle. Ne všechny knihovny získávají cílenou zpětnou vazbu, např. formou anket, dotazníků, formulářů či návštěvních knih (dotazníky některé knihovny dokonce označují za ideální

zpětnou vazbu). Navíc je cílená zpětná vazba získávána často pouze z nutnosti, protože to programy, v jejichž rámci se akce konají, vyžadují (např. program VISK – viz kapitola 5.2 – či projekt Unie zaměstnavatelských svazů). Obecně také lze říci, že cílená zpětná vazba je více využívána spíše na akcích pro knihovníky a informační pracovníky než pro veřejnost. Z univerzálních knihoven zahrnutých do výzkumu cílenou zpětnou vazbu získává 10 knihoven, tedy cca 80 %, z těch specializovaných pouze 4 knihovny, tedy 50 %. Jedna knihovna, a to knihovna univerzální, dokonce uvedla, že nemá vůbec žádnou zpětnou vazbu, cílenou ani necílenou.

Z univerzálních knihoven, které uvedly, že získávají zpětnou vazbu ze svých popularizačních akcí, jich 10 kromě anket a dotazníků využívá také formu ústního podání během osobního kontaktu s účastníky. Elektronickou poštu uvedlo 8 knihoven, účast či opakovanou účast 7 knihoven, zpětnou vazbu přes hromadné sdělovací prostředky uvedlo 5 knihoven, přes sociální sítě a diskusní fóra 3 knihovny a z návštěvních knih 2 knihovny. Vše přehledně zobrazuje Graf 13.

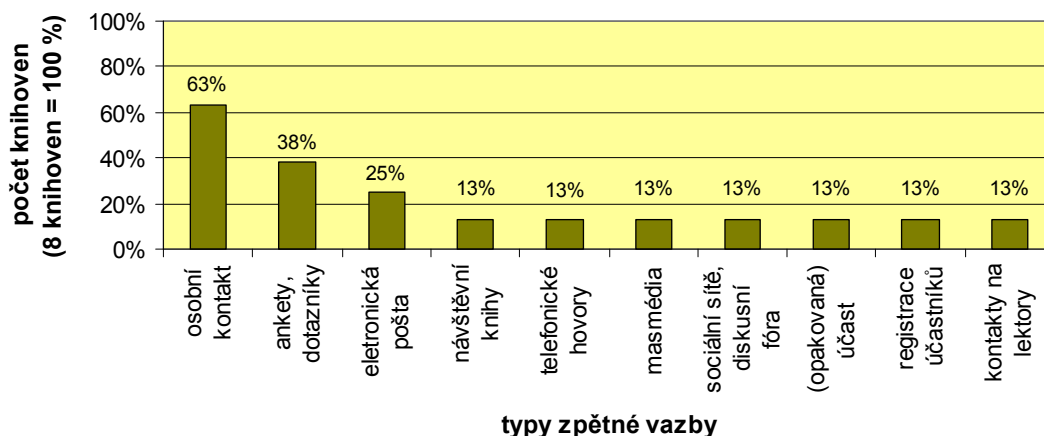
Graf 13 Způsoby získávání zpětné vazby z popularizačních akcí pořádaných univerzálními knihovnami

Počet specializovaných knihoven, které získávají od svých uživatelů zpětnou vazbu, je tradičně nižší než počet univerzálních knihoven, typy a způsoby zpětné vazby jsou zde však rozmanitější, což dokládá Graf 14. Nejčastějším způsobem zpětné vazby je v případě specializovaných knihoven osobní kontakt (5 případů), následovaný anketami a dotazníky (3 případy) a elektronickou poštou (2 případy). Všechny ostatní typy zpětné vazby uvedla vždy jen jedna specializovaná knihovna – návštěvní knihy, telefonické hovory, hromadné sdělovací prostředky, sociální sítě a diskusní fóra, účast či opakovanou účast na akcích a registraci účastníků, kteří

absolvovali popularizační akci. Jedna specializovaná knihovna chápala jako zpětnou vazbu také to, že se na ni účastníci akcí obracejí a žádají ji o kontaktní údaje na lektora kurzu či akce.

Graf 14 Způsoby získávání zpětné vazby z popularizačních akcí pořádaných specializovanými knihovnami

Co se týče účasti či opakované účasti, tedy zájmu o popularizační aktivity knihoven, většinou se všechny knihovny shodují na tom, že často závisí na tématu a typu akce. Některé ji označují za „nevyzpytatelnou“. V případě univerzálních knihoven „buď zájem je nebo není“, což by samozřejmě rády zlepšily, v případě specializovaných knihoven sice zájem často nebývá takový, zároveň však knihovny dodávají, že by větší nápor účastníků vzhledem k prostorovým a personálním možnostem knihovny stejně nezvládly. Poněkud rozdílně se knihovny stavějí také k opakované účasti. Některé ji přijímají s povděkem, jiné si však stěžují, že nemají žádné nové účastníky a tedy ani nové potenciální uživatele knihovny. Problémem se stává především nízká účast mladých lidí.

Cílená zpětná vazba od účastníků popularizačních akcí je požadována v případě akcí pro pracovníky knihoven téměř vždy, v případě akcí pro veřejnost spíše výjimečně. Hypotéza 12 byla potvrzena.

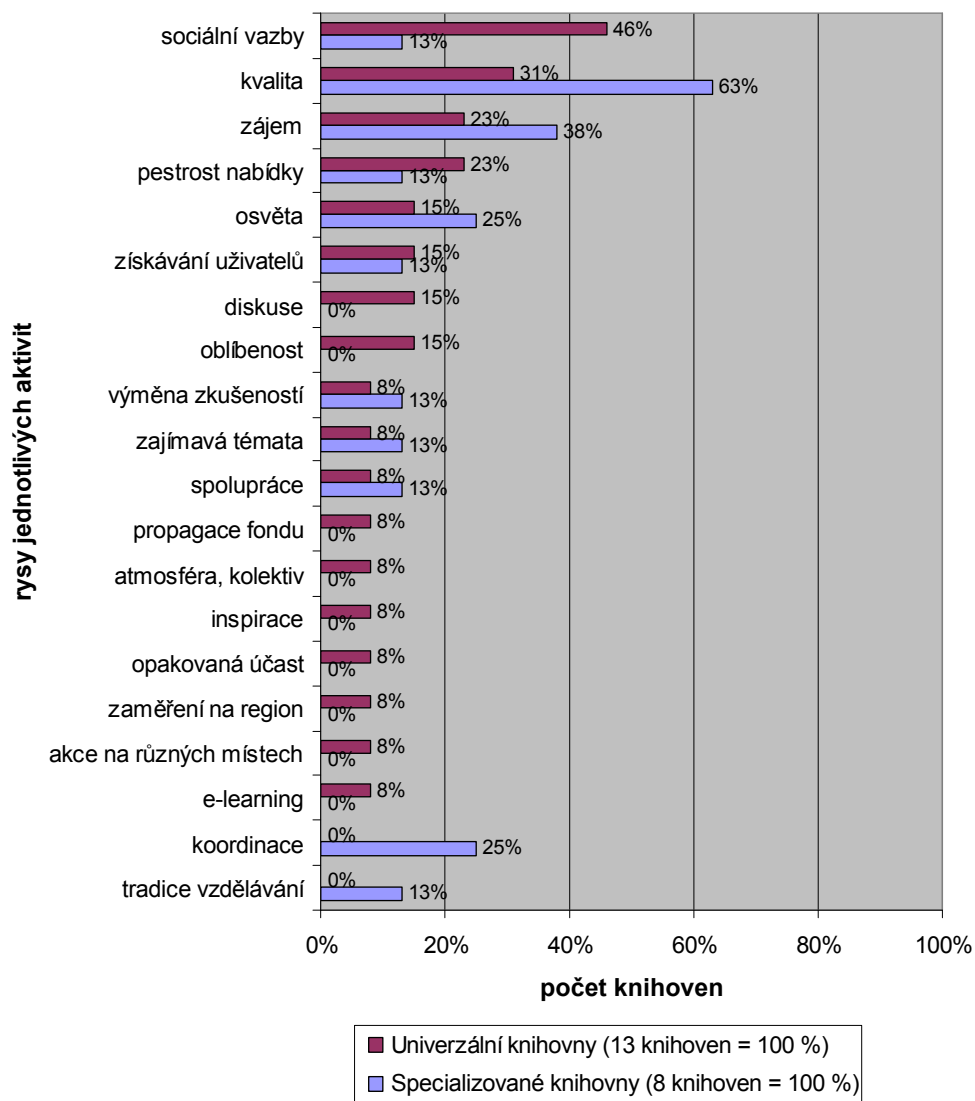
Veřejnost se na knihovny v 81 % případů obrací v osobním kontaktu, ústně či písemně přes elektronickou poštu. Hypotéza 13 byla také potvrzena.

3.4.9. Hodnocení úspěšnosti akcí ze strany pořadatelů

Na dotaz, co si samy knihovny jako pořadatelé na svých aktivitách váží a co se naopak nedaří a je nutné to zlepšit, univerzální i specializované knihovny uváděly velice podobné odpovědi. Pouze spektrum pozitivních a negativních rysů v případě

univerzálních knihoven je poněkud širší vzhledem k tomu, že do této kategorie bylo zařazeno větší množství institucí.

Graf 15 Pozitivní rysy popularizačních aktivit podle hodnocení univerzálních a specializovaných knihoven

To, co knihovny považují na svých popularizačních akcích za zdařené, je zobrazeno v Grafu 15. Nejčastěji, konkrétně v 9 knihovnách z 21 (tedy z obou skupin), byla pozitivně hodnocena kvalita akcí (ve specializovaných knihovnách více než v univerzálních). Často byly také zmiňovány sociální vazby a jejich posilování, možnost sejít se a navázat nové kontakty (7 případů). I zde je velký rozdíl mezi oběma skupinami knihoven, tentokrát však tento pozitivní rys uvedlo více univerzálních knihoven. Rozdíl vyplývá z podstaty a poslání každého z typů

knihoven. Jako třetí nejčastější pozitivum byl zmiňován zájem ze strany uživatelů (6 knihoven).

Dále knihovny na svých akcích oceňují pestrost nabídky aktivit, osvětu, tedy to, že jsou patrné výsledky vzdělávacích a popularizačních akcí (vždy ve 4 případech) či získávání nových uživatelů (3 případy). Ve dvou případech bylo pozitivně hodnoceno rozvíjení diskuse na akcích, fakt, že se akce, pokud se jich účastní, uživatelům líbí, možnost výměny zkušeností, zajímavá témata či možnost navázání spolupráce a jejího pokračování. Pouze univerzální knihovny (vždy v jednom případě) uváděly možnost propagovat knihovní fond, příjemnou atmosféru a kolektiv na akci, získání inspirace pro další aktivity, opakovanou účast uživatelů, zaměření na regionální témata, konání akcí na různých místech v kraji a také e-learning. Specializované knihovny naopak zdůrazňovaly koordinaci (2 případy) a tradici, kterou knihovny v oblasti vzdělávání mají (1 knihovna).

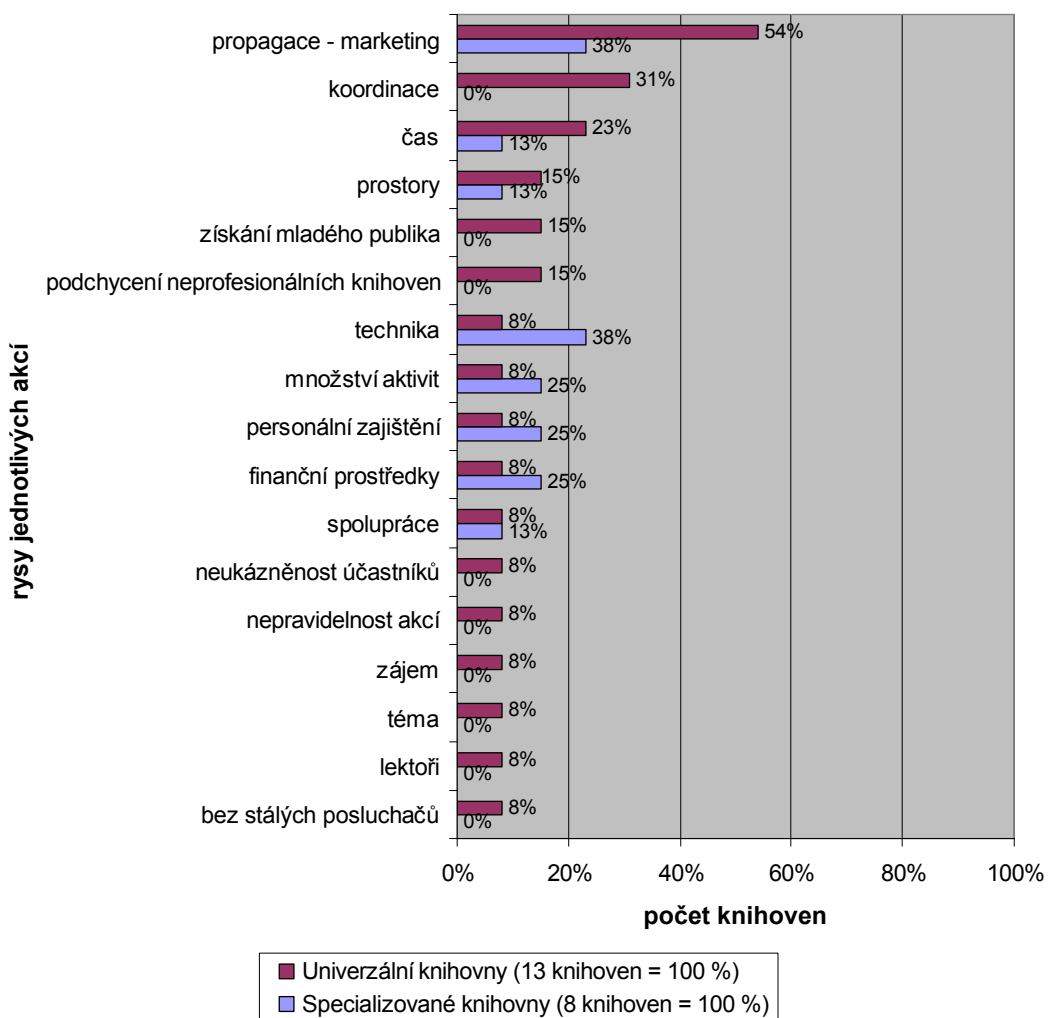
Většina knihoven se shodla na tom, že i když se jedná o úspěšné akce, vždy je co zlepšovat. Na mysli tím pracovníci měli především propagaci akcí, která se stala nejčastějším negativem, které je v knihovnách nutné zlepšit – viz Graf 16. Podle většiny pracovníků knihovny mají v úmyslu tato negativa zlepšovat (mají pro to vymyšlené i konkrétní kroky), pracovníci specializovaných knihoven však rovněž uváděly, že nevidí cestu, jak něco zlepšit, anebo to prostě není v jejich silách. Důvodem je nízký počet pracovníků, kteří se popularizaci a propagaci věnují, nedostatek času či finančních prostředků. Na vině jsou také nízké platy zaměstnanců knihoven, které je příliš nemotivují dělat něco nad rámec jejich základních povinností.

Zajímavé jistě je, že zatímco si specializované knihovny koordinaci aktivit, témat, finančních prostředků a termínů chválily, univerzální knihovny ji zařadily hned na druhé místo problémů, se kterým se při popularizačních a vzdělávacích projektech setkávají (tento problém uvedly 4 univerzální knihovny). Nejčastějším problémem se však stala nedostatečná propagace akcí, kterou uvedlo 10 knihoven z celkového počtu 21.

V obou typech knihoven následují problémy s nedostatkem času a špatně fungující technikou (4 knihovny), nedostatkem prostoru, malým množstvím aktivit, nedostatečným personálním zajištěním a finančními prostředky (vždy po třech knihovnách). Dvě knihovny uvedly problémy ve spolupráci s jinými organizacemi a institucemi i s jednotlivci.

Pouze univerzální knihovny si uvědomují problematické získávání mladého publika i malou účast pracovníků neprofesionálních knihoven (2 případy), jako problém (vždy v jednom případě) pak vnímaly také neukázněnost účastníků jak při přihlašování a odhlašování na akce, tak i v jejím průběhu, nepravidelnost akcí, nedostatečný zájem a nestálé publikum. Rovněž se údajně stává, že téma či lektor nebyli vybráni vhodně. Všechny tyto hodnoty ukazuje Graf 16.

Graf 16 Negativní rysy popularizačních aktivit podle hodnocení univerzálních a specializovaných knihoven

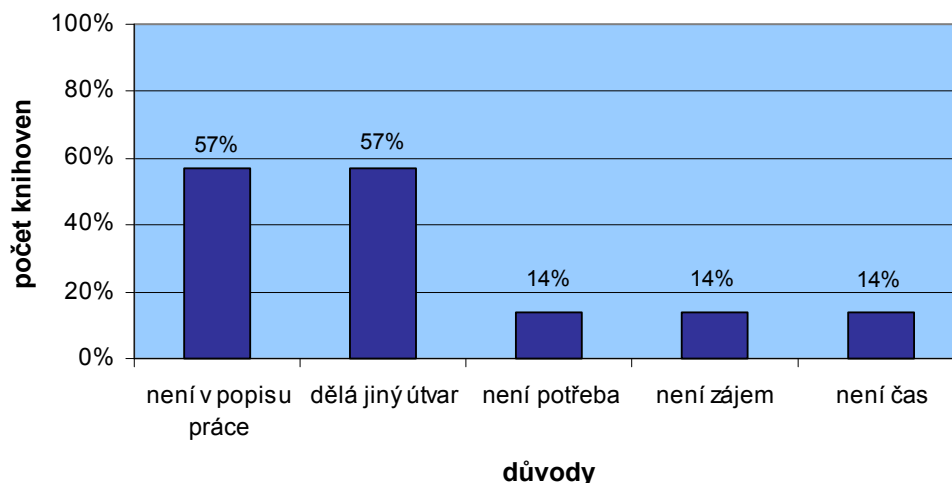

Nelze přesně určit, kolik knihoven je spokojeno či nespokojeno se svými popularizačními aktivitami. Především záleží na konkrétní akci. Knihovny si uvědomují pozitiva i nedostatky svých aktivit, ne všechny jsou však ochotny situaci změnit k lepšímu. Obě části Hypotézy 14 byly částečně potvrzeny.

3.4.10. Příčiny nepořádání akcí

Celkem sedm knihoven v průzkumu uvedlo, že žádné akce, které by popularizovaly vědu, nepořádají.¹⁹ Všechny knihovny jsou specializované, všechny jsou součástí nějaké jiné zastřešující instituce a všechny mají podobné důvody, jak ukazuje Graf 17. Tím hlavním důvodem je fakt, že to nemají v popisu práce, že to nespadá do činností knihovny (4 případy). K tomu knihovny často dodávají, že v jejich zastřešující instituci existuje již jiný útvar, který má podobné činnosti na starosti. Knihovny také uvedly (vždy v jednom případě), že to v rámci odborné komunity, pro kterou jsou jejich služby určeny, není potřeba, ze strany zastřešující instituce o to není zájem a v neposlední řadě na to ani nemají čas. Na dotaz, zda by o pořádání akcí knihovny měly zájem, odpověděly většinou záporně, pouze jedna knihovna uvedla, že nad tím nikdy nepřemýšlela, a tedy že neví. Jedna knihovna by měla zájem o spolupráci při marketingu, není však o to ze strany zastřešující instituce zájem. Knihovna je zde vnímána spíše jako služba pro výzkumníky, nikoliv partner.

Graf 17 Důvody, proč knihovny nepořádají akce na popularizaci vědy

Pracovníci knihoven si uvědomují, že pro pořádání popularizačních akcí nejsou dostatečně personálně ani prostorově zajištěni. Většinou zvládají jen standardní knihovnické činnosti a řeší základní problémy knihovny. Jeden

¹⁹ Mezi těchto sedm knihoven byl zařazen i Referát speciálních fondů Knihovny Vojenského historického ústavu Praha.

z respondentů uvedl, že osobně považuje popularizaci vědy za úkol spíše přírodních věd než humanitních.

Jelikož se jedná výhradně o specializované knihovny, to, zda knihovna pořádá či nepořádá popularizační akce, je závislé spíše na zaměření knihovny a na počtu zaměstnanců a registrovaných uživatelů než na velikosti fondu. Hypotéza 15 byla částečně potvrzena.

Vzhledem k tomu, že ani jedním z důvodů pro nepořádání akcí na popularizaci vědy nebyl nedostatek finančních prostředků, nebyla Hypotéza 16 potvrzena. Potvrdila se však Hypotéza 17 týkající se odmítání takových aktivit i v budoucnu.

3.4.11. Představa dokonalé akce

V představách, jak má vypadat dokonalá akce na popularizaci vědy, se knihovny poměrně shodují. Základní rysy kvalitních popularizačních akcí, které zmiňují téměř všechny knihovny, jsou:

Interaktivita

Nejčastěji knihovny zdůrazňují potřebu interaktivního přístupu, využívání moderních technologií pro zpestření akce i pro její zaznamenání či přenos v reálném čase (např. formou videokonference). Spíše než přednášky proto doporučují workshopy nebo přímo akce v terénu. Přednášky a semináře by měly být doplněné videoprojekcí a dalšími multimediálními prvky, což samozřejmě vyžaduje také odpovídající technické vybavení. Dobré je, aby si účastník akce vše sám osobně vyzkoušel, „osahal“, na škodu tedy není doplnit akci různými trojrozměrnými předměty či akci přímo pořádat na vědeckých pracovištích.

Marketing

Marketing je potřebnou podporou v různých oblastech lidské činnosti a popularizace vědy není výjimkou. Knihovny si většinou uvědomují jeho nepostradatelnost i nedostatečné zajištění ze své strany. Jako příčinu uvádějí omezené finanční prostředky, malý počet pracovníků knihoven i jejich nedostatečné vzdělání v této oblasti.

Kvalitní lektori

Úspěch či neúspěch akce závisí také na tom, jak je jejím účastníkům téma podáno, tedy na kvalitě lektora nejen jako odborníka, ale také jako popularizátora. Pokud se

navíc jedná o mediálně známou a oblíbenou osobnost, která může sama o sobě přitáhnout zájemce, tím lépe.

Propojení více akcí do jedné

Úspěšná akce nemusí být jedna, ale může se jednat o několik samostatných akcí propojených prostorově, časově či tematicky. Knihovny zmiňovaly především výstavy, přednášky, workshopy, informační lekce o elektronických zdrojích, ukázky zpracování či ochrany knih nebo komentované prohlídky, to vše doplněné o tiskové výstupy jako jsou katalogy z výstav nebo bibliografie.

Prostředí

Prostředí, ve kterém se akce koná, má velký vliv na celkový dojem, který si účastníci z akce odnesou. Knihovny pro dokonalou akci zdůrazňují především velký prostor, patrně v souvislosti s tím, že se knihovnám nedostává. Zároveň zmiňují, že by prostor měl být neformální a variabilní (aby se dal upravit pro velké i komorní akce) a prostředí kulturní, příjemné a dobře vybavené (pohodlným nábytkem, možností větrání atp.). Na druhou stranu ale vítají, zejména u vzdělávacích kurzů, pokud se jedné lekce účastní menší množství lidí – kvůli komfortu pro ně i pro lektora.

Personální zajištění

Dostatek knihovnického personálu, vzdělaného v oblastech kultury, vědy, ale především marketingu, je také důležitá složka tvořící kvalitní a úspěšnou popularizační akci. Důležité je, aby příslušné osoby neměly na starosti ještě řadu jiných, knihovnických činností.

Finanční zajištění

Od dostatečného množství finančních prostředků se odvíjí řada dalších prvků úspěšné popularizační akce, především zajištění osobností – popularizátorů, ale také technického vybavení či kvalitně provedeného marketingu.

Časové zajištění

Kvalitní příprava na úspěšnou akci se nedá provést za jeden den, dostatek času je tedy také velmi důležitý, a to i v průběhu akce (nikdo nemá rád, pokud akce musí skončit, ačkoliv je k tématu stále co říci a je i zájem z publika) nebo po skončení akce, kdy by měli pořadatelé vyhodnotit získanou zpětnou vazbu a i sami se nad proběhlou akcí zamyslet a zhodnotit ji.

Téma

V neposlední řadě je důležité také téma akce. Některé knihovny doporučují kontroverzní diskuse na aktuální témata, jiné cykly přednášek z jednotlivých oborů, virtuální prohlídky muzeí a galerií nebo publikační činnost vycházející z fondu knihovny se zaměřením na konkrétní oblast. Zmíněna byla také komplexnost akcí, tedy aby téma přecházelo od výzkumu až po aplikaci a využití v praxi. Vhodné však v každém případě je, aby akce byly zopakovatelné a dalo se na ně opět v budoucnu navázat.

Jak uvedl jeden z respondentů, cílem popularizačních akcí není pouze přiblížit vědu veřejnosti, ale rovněž ukázat, že knihy v knihovnách znamenají především dokumenty určité doby, které mohou oslovit i laickou veřejnost. Díky propojení knihoven s dalšími institucemi jako jsou např. muzea, tedy propojení knih s trojrozměrnými předměty a muzejními exponáty, může být toto oslovení mnohem intenzivnější.

Respondenti byli také tázáni, zda vědí o nějaké konkrétní akci, ať již v České republice či v zahraničí, která se jim líbí a působí na ně jako vzorová, „dokonalá“ akce na popularizaci vědy. Ve svých odpovědích knihovny zmínily velké české popularizační projekty (Týden vědy a techniky, Noc vědců, projekt Starttech, IQpark v Centru Babylon v Liberci, seminář Knihovna a architektura), zahraniční aktivity (konfrontační diskuse v New Yorkské veřejné knihovně, Muzeum knihy v Saské zemské knihovně v Drážďanech, Newseum ve Washingtonu), menší akce českých institucí (výstavy v Galerii Klementinum nebo pořádané Britskou radou či Goethe Institutem, některé kurzy Unie zaměstnavatelských svazů, akce typu univerzita volného času) i obecné projekty (typickým případem je trenažér „virtuální pacient“ vytvářející modelové situace).

Hypotéza 18, týkající se dokonalé akce na popularizaci vědy, očekávala interaktivní pojetí takovéto aktivity knihoven. Vzhledem k tomu, že nejdůležitějším rysem ideální popularizační akce byla knihovnami skutečně nejčastěji zmiňována interaktivita, byla Hypotéza 18 potvrzena.

3.5 Závěry a shrnutí

Výzkum ukázal, že není možné srovnávat univerzální a specializované knihovny a že i uvnitř těchto skupin je srovnání poměrně obtížné, např. vzhledem k velikosti každé knihovny nebo k faktu, zda se jedná o samostatnou instituci nebo pouze o útvar jiné, zastřešující instituce. Především specializované knihovny jsou velmi rozdílné, od čehož se odvíjí i jejich vztah k aktivitám popularizujícím vědu. Uživatelé těchto knihoven jsou často odborníci z daného oboru, případně studenti, takže o popularizaci vědy veřejnosti či odborníkům z jiných oborů se zde příliš nejedná. Na druhou stranu zde však můžeme mluvit přímo o vědecké komunikaci, protože se tyto knihovny často stávají spolupracovníky vědců při vykazování vědeckých výsledků a tedy i prostředníky mezi vědeckými pracovníky a společností. Tím se naopak univerzální knihovny nezabývají.

Existuje však několik rysů, které spojují všechny knihovny, ať už se jedná o univerzální či specializované. Především je to fakt, že knihovny nevnímají své akce jako aktivity, které popularizují vědu. Hranice mezi tím, co ještě je a co už není věda, je často velmi mlhavá a mnoho univerzálních knihoven argumentuje tím, že pokud by jejich akce byly příliš vědecké, nebyl by o ně zájem. Proto je možné, že stejně nazvané akce mohou být v jedné knihovně považovány za akce popularizující vědu, v jiné však nikoliv.²⁰

Dále knihovny shodně přiznávají, že pořádání jakýchkoli akcí, které by mohly být vnímány jako popularizační, je pro ně práce navíc, nad rámec jejich povinností. Toto je patrné především u specializovaných knihoven. Někteří respondenti však současně s tímto faktem sebekriticky zdůrazňují i to, že knihovny jsou málo orientované na uživatele, za svou práci nevidí jeho potřeby a zájmy. Uvědomují si, že by se dalo dělat více, nebo spíše kvalitněji, protože, jak opět sami přiznávají, akcí je příliš mnoho na úkor jejich kvality.

Shrneme-li výsledky jednotlivých oblastí výzkumu, získáme následující fakta:

- Vždy záleží na typu knihovny, jakým způsobem se staví k aktivitám popularizujícím vědu. Univerzální knihovny se jim věnují mnohem více

²⁰ Takovou akcí je např. Kurz trénování paměti, který bývá pojímán čistě jako workshop pro seniory i jako popularizační akce přibližující mj. činnost lidského mozku, na kterou jsou zvány i zdravotnické školy.

než knihovny specializované, patří to však také částečně do jejich povinností. Pokud se aktivitám popularizujícím vědu knihovny věnují, dělají tak nejčastěji formou přednášek, seminářů a podobných akcí, dále dlouhodobými školeními, kurzy věnovanými informační gramotnosti, publikační činností a webovými stránkami, na kterých informují o elektronických informačních zdrojích.

- Klasické popularizační akce se většinou konají nepravidelně, délka jejich trvání závisí na typu akce. Pravidelné většinou bývají pouze vzdělávací akce a školení. Univerzální knihovny pořádají i několik akcí za týden, specializované spíše jednu akci za měsíc.
- Nejčastěji knihovny spolupracují při svých akcích se školami a s dalšími knihovnami a informačními institucemi.
- Ačkoliv nedostatek finančních prostředků přímo zmínily jako problém jen některé knihovny, většinou je příčinou dalších problémů, kterými jsou nevyhovující prostory, špatné personální zajištění a s tím spojený nedostatek času.
- Nejčastěji se knihovny orientují při svých popularizačních aktivitách na laickou veřejnost (univerzální knihovny více než specializované), dále pak na školy a zaměstnance knihoven.
- Všechny dotazované knihovny informují o akcích na svých webových stránkách, většina z nich využívá také letáky a plakáty, adresáře a mailing listy. Na vzestupu jsou sociální sítě.
- Osobní kontakt je nejvyužívanější zpětnou vazbou. Z cílené zpětné vazby jsou používány pouze anketní lístky a dotazníky a v některých případech návštěvní knihy. Pouze dvě třetiny knihoven však získávají zpětnou vazbu cíleně, jedna knihovna uvedla, že nezískává od účastníků zpětnou vazbu žádnou.
- Nejčastěji si knihovny na svých akcích váží posilování sociálních vazeb a kvality, naopak jako největší problém vidí nedostatky v propagaci akcí a také v koordinaci.
- Pokud knihovny žádné akce na popularizaci vědy nepořádají, hlavním důvodem je to, že to není v popisu jejich práce. Zároveň dodávají, že tyto činnosti mají na starosti jiná oddělení jejich zastřešující instituce.

- Představa dokonalé, tedy vzorové akce se většinou odvíjí od toho, co knihovny samy nejvíce postrádají. Taková akce by měla být především interaktivní, podpořená kvalitním marketingem, kvalitními lektory, příjemným prostředím, dostatečným personálním, finančním i časovým zajištěním a zajímavým tématem. Mělo by se také jednat o několik menších akcí spojených do jedné velké.

4 Modelové případy participace knihoven a informačních institucí na vědecké komunikaci

Doby, kdy byla popularizace vědy považována za něco zbytečného, nežádoucího, „za rozměňování a vulgarizaci výsledků vědecké práce“ [Pacner, 2008] jsou již dnes naštěstí minulostí. České výzkumné instituce, školy, knihovny i další organizace spojené s vědou si uvědomují nutnost vědu přiblížit široké veřejnosti. Důvodem je nejen snaha ukázat, čím se vědečtí pracovníci zabývají, tedy vykazatelnost vědy, ale především nalákat mladé lidi, aby se o vědu a výzkum více zajímali a třeba se v budoucnu stali nástupci současných vědců a výzkumníků.

Ačkoliv má Česká republika vzhledem k zahraničním aktivitám stále co dohánět, situace se zde za poslední roky nesrovnatelně zlepšila. Na činnost Akademie věd České republiky a její Rady pro popularizaci vědy v mnohém navázaly další instituce, především vysoké školy.

V této kapitole jsou popsány dva české a dva zahraniční projekty, které se věnují popularizaci vědy a techniky. Jedná se o úspěšné projekty, na kterých participují knihovny a informační instituce. Jsou příkladem kvalitních, dobře připravených a provedených popularizačních akcí:

- Starttech – Začni s technikou – příklad českého regionálního projektu,
- Týden vědy a techniky – příklad českého celostátního projektu,
- Stadt der Wissenschaft – příklad zahraničního evropského projektu, konkrétně ze Spolkové republiky Německo,
- Science Rendezvous – příklad zahraničního neevropského projektu, konkrétně z Kanady.

4.1 *Starttech – Začni s technikou (český regionální projekt)*

Cílem projektu Starttech – Začni s technikou je „podpora a motivace žáků základních a středních škol k jejich budoucímu zapojení do výzkumu a vývoje v technických oborech“ [Tyl, 2011]. Projekt je realizován ve městě Liberec třemi místními institucemi – dvěma vzdělávacími (Technickou univerzitou v Liberci, Střední průmyslovou školou strojní a elektrotechnickou a Vyšší odbornou školou Liberec) a Krajskou vědeckou knihovnou v Liberci. Je naplánován na tři roky, od srpna 2009 do června roku 2012. Vedoucím celého projektu je Miloš Hernych

z Fakulty mechatroniky, informatiky a mezioborových studií Technické univerzity v Liberci.

Projekt se stal součástí kampaně Evropské unie, která začala podporovat všechny iniciativy vedoucí ke zvýšení počtu absolventů technických oborů – vzrůstající nedostatek technicky vzdělaných lidí totiž není problém pouze České republiky, ale řeší ho i další vyspělé evropské státy [Silná, 2009]. Evropská unie proto projekt Starttech podpořila finanční částkou více než 11 milionů korun z Operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost [Kočárková, 2009].

4.1.1 Cíle a cílové skupiny projektu

Na webových stránkách projektu Starttech – Začni s technikou jsou uvedeny následující cíle projektu [Tyl, 2011]:

- podpořit aktivní zájemce o výzkum a vývoj v technických oborech z řad žáků základních škol a studentů středních škol formou kurzů, seminářů, her, soutěží a dalších mimovýukových a mimoškolních technických aktivit,
- podpořit kvalitní pedagogy a další pracovníky, pracující s cílovou skupinou v rámci mimovýukových aktivit, zejména ze základních a středních škol, kteří mají rozhodující vliv na budoucí orientaci studentů, nabídkou kurzů a seminářů, prohlubujících a rozšiřujících jejich znalosti o poslední poznatky z oblasti technických věd a jejich kompetence pro aktivní práci s cílovou skupinou,
- vytvořit internetový portál, propagující výsledky výzkumu a vývoje na Technické univerzitě v Liberci, dovolující koordinovat a řídit klíčové aktivity projektu směrem k cílové skupině a umožnit do projektu zapojeným osobám výměnu názorů, rad a zkušeností,
- vytvořit soubor vzájemně se doplňujících polytechnických pomůcek, představujících různé technické problémy a demonstrujících interaktivní a přitažlivou formou základní fyzikální a chemické děje.

Z uvedeného vyplývá, že hlavními cílovými skupinami jsou žáci základních a středních škol, jejich pedagogové a také pracovníci, pracující se žáky základních a středních škol. Podle psychologických průzkumů to jsou právě žáci základních

škol, u kterých se nejsilněji formuje představa o budoucím povolání. Na středních školách se pak tato představa konkretizuje [Kočárková, 2009].

Jedním z důvodů, proč se děti o technické a přírodovědné obory příliš nezajímají, je fakt, že k tomu ve škole nejsou příliš motivováni stylem výuky. Projekt Starttech se snaží zažitý způsob vyučování proměnit tak, aby byly předměty pro žáky a studenty zajímavější a více motivující. Proto je projekt zacílen také na pedagogy a další osoby, které vedou nejrůznější vzdělávací zájmové kroužky pro děti a mládež.

4.1.2 Aktivity projektu Starttech

Zájem o techniku u mladé generace chtějí organizátoři vzbudit přirozeným způsobem, nikoli povinným školními akcemi. Všechny aktivity, které jsou v rámci projektu pořádány, jsou proto koncipovány jako mimovýukové a mimoškolní technicky zaměřené vzdělávací akce pro volný čas, na které by mladí lidé chodili z vlastní vůle. Jsou založeny na dobrovolné účasti. Na Obrázku 3 je zobrazena domovská stránka projektu dostupná na adrese <<http://www.starttech.cz/>>.

STARTTECH
ZAČNI S TECHNIKOU

Podpora a motivace žáků základních a středních škol k jejich budoucímu zapojení do výzkumu a vývoje v technických oborech

DOMŮ | O PROJEKTU | AKCE | ČLÁNKY | FOTOGALERIE | KONTAKT | NEPŘIHLÁŠEN | PŘIHLÁSIT

Využijte nabídky akcí se zaměřením na různé technické obory: chemie, textil, strojírenství, mikroelektronika,...

Celý rok s technikou
pro děti, mládež i dospělé

AKCE | ČLÁNKY | INFORMACE

7 volných míst **Aktuální**
Vláknokškolka - Hrátky s barvami (st 25.5.)
Další z cyklu kurzů o textiliích a jejich úpravách... [více](#) »

Putování za vědou nadchlo stovky dětí i rodičů

Kalendář akcí
« Květen 2011 »

Po	Út	St	Čt	Pá	So	Ne
						1

Obr. 3 Domovská stránka projektu Starttech – Začni s technikou na adrese <<http://www.starttech.cz/>> [cit. 2011-05-19]

Časově jsou akce soustředěny především do období, kdy mají školáci volno – nejvíce jich probíhá o podzimních, pololetních, jarních a velikonočních prázdninách, využívány však bývají také soboty a stále více akcí se koná i o letních prázdninách. Vzhledem k tomu, že je projekt financován z fondů Evropské unie, jsou všechny

akce pro účastníky zdarma, včetně pomůcek, občerstvení a při děle trvajících akcích i obědu v univerzitní menze. Pro rodiče je to tedy vítaná varianta, pokud se dětem o prázdninách nemohou věnovat sami.

Obsahově jsou akce zaměřeny na technické a přírodovědné obory – chemii, fyziku, matematiku, strojírenství, mikroelektroniku, robotiku, textilnictví apod. Spektrum jednotlivých aktivit bývá velice široké, od nejrůznějších hříček, skládaček a strategických her až po chemické a fyzikální pokusy. Součástí projektu jsou také kurzy a semináře o posledních poznatcích z oblasti technických věd a aplikací vědeckých poznatků. Důležité je, že si děti mohou vše vyzkoušet samy (pokud se nejedná o nebezpečné pokusy), domů si tak mohou přinést vlastnoručně ukovanou podkovu či obarvené tričko, mohou si zde dokonce sestavit vlastního robota. Projekt tak má za cíl rozvíjet nejen zájem o vědu a výzkum, ale také manuální zručnost dětí.

Celý projekt má dětem ukázat, že technické a přírodní vědy mohou být velmi zajímavé a hlavně zábavné. Aby děti dostatečně nalákaly, názvy jednotlivých akcí jsou voleny tak, aby vzbuzovaly zájem a zároveň aby byly trochu tajemné. Za všechny můžeme jmenovat např. Vláknoškolka – Hrátky s barvami, Pohádková vlákna, Lov na úředního šimla, Pán prstenu, CHEMOhrátky, TECHNOhrátky, Chemie ohně a vody, Kouzla s robotem či Okénko pro mladé chemiky. Novinkou, která byla spuštěna v říjnu roku 2010, je Dětská univerzita. Jedná se o dvousemestrální studium v oborech robotika, elektronika a mechatronika pro žáky základních škol. Dětská univerzita je jakousi hrou na studium, má téměř všechny náležitosti vysokoškolského studia včetně přijímacího řízení, zápisu, imatrikulace a v závěru také promoce. Do projektu se zapojilo 70 dětí [Minstrová, 2010; Tyl, 2011].

Organizátoři celého projektu Starttech – Začni s technikou připouštějí, že se z části jedná o marketingový projekt. Fakt, že děti přivedou zpět ke studiu technických a přírodních oborů, jim totiž za pár let zajistí nové studenty a tedy i budoucnost jednotlivých škol [Švecová, 2010].

4.2 Týden vědy a techniky (český celostátní projekt)

Týden vědy a techniky je nejrozsáhlejší vědecký festival v České republice. Koná se každoročně na podzim, v říjnu nebo poslední roky spíše v listopadu. Letos se v termínu 1.-11.11.2011 chystá již 11. ročník.

Festival se koná již od roku 2001, skutečně celorepublikový záběr však získal až jeho druhý ročník v roce 2002. Organizátoři festivalu se přitom nechali inspirovat různě pojatými podobnými projekty, které se konaly téměř ve všech evropských státech, i projektem Evropské unie Evropský týden vědy a techniky (European Science and Technology Week) [Věda a lidé, 2002].

Hlavním organizátorem festivalu je Akademie věd České republiky, se kterou každý rok spolupracuje množství kulturních a vzdělávacích institucí i odborných organizací včetně řady knihoven. Zájemci o vědu a výzkum se mohou účastnit přednášek, besed, seminářů, výstav, diskusí ve vědeckých kavárnách i exkurzí, v jejichž rámci si mohou prohlédnout např. laboratoře, archeologická naleziště, observatoře i depozitáře jednotlivých institucí. Součástí festivalu jsou také videoprojekce populárně-vědeckých filmů. Diskutovány jsou zde nejen různá vědecká témata, ale také nové směry výzkumů v jednotlivých oborech i další aktuální problémy vědy, např. postavení žen ve vědě nebo odchod vědců do zahraničí. Od roku 2005 je čím dál větší množství akcí přenášeno on-line po internetu, jejich záznam je pak uložen v archivu na webových stránkách festivalu <<http://www.tydenvedy.cz/>>. Vstup na všechny akce je zdarma [Akademie věd České republiky, 2011c].

4.2.1 Cíle a cílové skupiny projektu

Hlavním cílem festivalu Týden vědy a techniky je, stejně jako v případě projektu Starttech – Začni s technikou, přilákat mladé lidi k vědě a vědeckému bádání. V tomto případě jsou však hlavní cílovou skupinou již starší studenti středních škol, a to vzhledem k odbornějšímu zaměření většiny akcí. Studentům a jejich pedagogům jsou určeny aktivity v dopoledních a odpoledních hodinách, v podvečer je nabídka témat zacílena na širokou veřejnost. Festival je však samozřejmě otevřen také odborné veřejnosti [Akademie věd České republiky, 2011c].

Kromě snahy zvýšit zájem mladé generace o studium vědeckotechnických oborů je cílem festivalu samozřejmě popularizace vědy [Česká tisková kancelář, 2002]. Helena Illnerová, bývalá předsedkyně Akademie věd České republiky, která stála u zrodu festivalu, zároveň zdůrazňuje fakt, že je věda financována mimo jiné z veřejných prostředků a lidé tedy mají nárok vědět, co se ve výzkumu dělá [Kaclová, 2011].

4.2.2 Týden vědy a techniky 2010

Zatím poslední ročník Týdne vědy a techniky proběhl v roce 2010 v termínu od 1. do 7. listopadu na mnoha místech České republiky, především však v pěti městech – Praze, Brně, Českých Budějovicích, Olomouci a Ostravě. Téma jubilejního 10. ročníku festivalu, Rozmanitost světa a života v něm, souviselo s Mezinárodním rokem biodiverzity, kterým byl rok 2010 vyhlášen, a poukazovalo na různorodost, ale i nezastupitelnost všech vědních oborů a na širokou škálu témat, kterými se zabírají [Kubeczka, 2010]. Kromě 55 ústavů Akademie věd se na programu podílelo mnoho dalších institucí, mezi nimi například:

- Praha: Městská knihovna v Praze, Muzeum policie ČR, Knihovna Akademie věd ČR,
- Brno: Literární kavárna Knihkupectví Academia Brno, Gymnázium Řečkovice, Moravská zemská knihovna,
- Olomouc: Britské centrum Knihovny Univerzity Palackého, Knihovna města Olomouce,
- Ostrava: Hvězdárna a planetárium Johanna Palisy, Geologický pavilon prof. Františka Pošepného, Kulturně-literární centrum Academia Ostrava, Fakultní nemocnice Ostrava, Vysoká škola báňská-Technická univerzita Ostrava.

Ústavy Akademie věd ČR nabídly kromě konkrétních přednášek a podobných akcí také Dny otevřených dveří, v průběhu Týdne vědy a techniky 2010 byla rovněž otevřena informační centra a vybrané elektrárny energetické Skupiny ČEZ [Akademie věd České republiky, 2011c].

10. ročník festivalu Týden vědy a techniky zahrnoval celkem 155 přednášek, 12 vědeckých kaváren, 5 seminářů, 17 výstav a promítání více než 15 vědeckých dokumentů či pořadů. Dny otevřených dveří proběhly ve 49 ústavech Akademie věd ČR a na dalších 26 pracovištích partnerů festivalu. Celkový počet zájemců o všechny akce byl 33 555 osob [Akademie věd České republiky, 2011c].

4.2.3 Týden vědy a techniky 2011

Ačkoliv 11. ročník Týdne vědy a techniky začne až 1. listopadu 2011, prakticky po celý rok se zájemci mohou na stránkách festivalu <<http://www.tydenvedy.cz/>> dozvídat o akcích souvisejících s vědou a vědeckým

výzkumem (viz domovská stránka na Obrázku 4). Nabízeny jsou zde opět nejrůznější přednášky, ale také jarní Dny otevřených dveří v ústavech Akademie věd.

The image shows a screenshot of the website for the 'Týden vědy a techniky 2011' festival. The header is blue with the festival logo and the dates '1.-11.11.2011'. Below the header is a yellow navigation bar with icons for 'Přednášky', 'Vědecké kavárny', 'Video', 'Výstavy', and 'Dny otevřených dveří'. The main content area is divided into several sections: a left sidebar with navigation links like 'Uvodní stránka', 'Aktuality', and 'Program'; a central banner for the 11th anniversary of the festival; a section for 'Ostrovni akademie' featuring a church and a lecture by Mgr. Jana Maříková-Kubková; and a section for 'Chemie a paliva' featuring a laboratory scene. There is also a 'Spot festivalu' section at the bottom right.

Obr. 4 Domovská stránka webové prezentace festivalu Týden vědy a techniky 2011 [cit. 2011-05-20]

Rok 2011 byl organizací UNESCO vyhlášen Mezinárodním rokem chemie. Jeho iniciátoři si dali za cíl „zlepšit obraz chemie u veřejnosti, ukázat ji jako prostředek zajištění lidských potřeb, zvýšit zájem o ni u mladé generace, podpořit nadšení pro tvůrčí budoucnost chemie a také zdůraznit úlohu žen ve vědě“ [zku, 2011] – Mezinárodní rok chemie totiž zároveň připomíná 90. výročí od udělení Nobelovy ceny vědkyni polského původu Marii Curie-Sklodowské. Po celý rok se různé vědecké instituce věnují ve svých popularizačních činnostech právě chemii (například v tzv. chemických jarmarcích). Chemii se bude ve větší míře věnovat i Týden vědy a techniky 2011 [zku, 2011; Vlčková, 2011]. Bližší informace o Mezinárodním roku chemie jsou dostupné na adrese <<http://www.rokchemie.cz/>>.

4.3 Stadt der Wissenschaft (zahraniční evropský projekt)

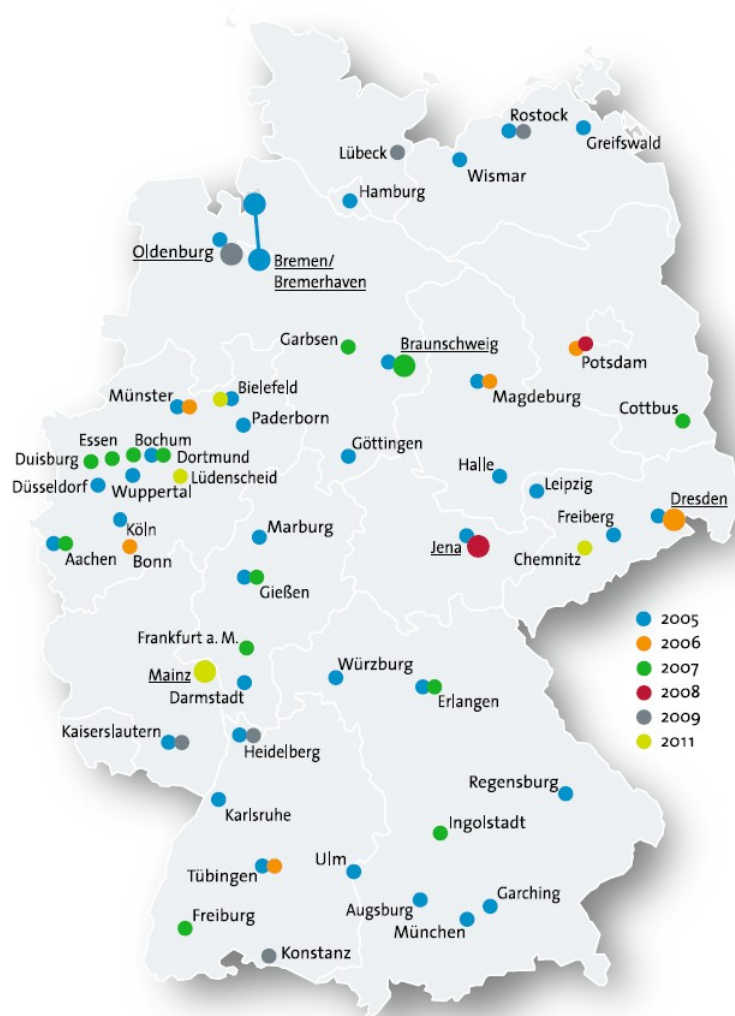
Stadt der Wissenschaft, neboli Město vědy, je celostátní soutěž, která se každoročně od roku 2005 koná ve Spolkové republice Německo. Hlavním organizátorem soutěže je Spolek pro podporu německé vědy (Stifterverband für die

Deutsche Wissenschaft), se kterým spolupracují další organizace, např. největší německá banka Deutsche Bank.

Cílem soutěže je ukázat, jak velký význam má věda pro rozvoj měst a regionů [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011a]. Soutěž má posílit vědu a vzdělávání v regionech a využít potenciál vědy tak, aby byla prospěšná pro rozvoj celého regionu. Toho však podle vyjádření organizátorů nelze dosáhnout pouze kvalitou vědeckého bádání, nutné je využít všechny složky a oblasti veřejného života – kromě vědy samotné také ekonomiku, kulturu, vzdělávání a aktivity vedení města i veřejnosti [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011b].

Od roku 2005, kdy byl vyhlášen první ročník, se soutěže zúčastnilo již přes 50 měst. Každý rok jsou z došlých přihlášek, které obsahují také krátkou vizi projektu, vybrána tři města, která postupují do finále. Zde se před porotou, složenou z významných osobností spojených s vědou a výzkumem, utkají o titul dotovaný 250 000 Eur. Každý z finalistů předvede svou představu, jak dlouhodobě propojit vědu, ekonomiku, politiku a kulturu tak, aby se obyvatelé města či regionu „nadchli“ pro vědu [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011a]. Na Obrázku 5 je možné si prohlédnout, která města se již ve finále ucházela o titul „Město vědy“ (některá i opakovaně). Vítězná města pro jednotlivé roky jsou:

2005	Brémy (Bremen) – Bremerhaven (koalice dvou měst, která spolu dlouhodobě spolupracují)
2006	Drážďany (Dresden)
2007	Brunšvik (Braunschweig)
2008	Jena
2009	Oldenburg
2011	Mohuč (Mainz)
2012	Lübeck

Obr. 5 Města, která se v letech 2005-2011 ve finále ucházela o titul „Město vědy“ (Stadt der Wissenschaft) [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011b]

Soutěže se může zúčastnit kterékoliv německé město bez ohledu na svou velikost či počet výzkumných institucí. Podstatné je pouze vytvoření jednotného originálního nápadu propojení vědy a společnosti a důsledná a trvalá spolupráce v dané oblasti. Vítězné město naopak získá kromě finanční odměny především prestižní titul, který mu umožní zviditelnit se na celostátní i mezinárodní úrovni. Město se jako organizátor podílí na dalších populárně-vědeckých akcích (viz kapitola 4.3.4), obdržení titulu se také stává prvotním impulsem k dlouhodobé podpoře vědy v příslušném regionu [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011a].

Vítězné město musí splňovat následující kritéria [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011a]:

- Město je iniciátorem a hnací silou celého projektu v soutěži.
- Město má vizi pro svůj rozvoj jako „sídla vědy“.
- Udělení titulu a jeho následné roční využívání podpoří rozvoj vztahů a spolupráce v regionu mezi městem, ekonomickými subjekty, vědou, uměním, kulturou a veřejností.
- Partnery pro celoroční program jsou podniky, vysoké školy, výzkumné instituce a vzdělávací a kulturní zařízení.
- Program zahrnuje spolupráci mezi institucemi i jednotlivými vědními obory. Je orientován na dialog a oslovuje různé cílové skupiny.
- Město vytvoří nové možnosti pro spolupráci mezi školami a vědeckými institucemi.
- Město vytvoří prostředí pro přeshraniční spolupráci s okolními regiony i s mezinárodními partnery.
- Jednotlivé aktivity budou mít dlouhodobý účinek.

Aktivity, které se stanou součástí projektu, mohou být nejrůznějšího ražení, od tradičních přednášek, workshopů či výstav až po společné projekty se školami či divadelní představení s vědeckou tematikou. Oceňuje se originalita jednotlivých akcí a především schopnost vzbudit dlouhodobý zájem veřejnosti o vědu [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011a].

4.3.1 Stadt der Wissenschaft 2011

Městem vědy pro rok 2011 bylo zvoleno město Mohuč (německy Mainz). Motem města pro soutěžní kampaň se stala formule $E = MZ^2$, obdoba vzorce definovaného Albertem Einsteinem a vyjadřujícího vztah mezi energií a hmotou. Energie v případě města Mohuč vychází z potenciálu, kterým město na poli vědy a výzkumu disponuje – na vysokých školách a ve vědeckých institucích zde působí přes 40 000 studentů a 4 000 vědců. Grafická podoba mota se v průběhu soutěžní kampaně měnila, současná verze je na oficiálních webových stránkách <<http://www.emz2.de/>> doprovázena slovy „Eine Stadt hat Wissenshunger“, „Město je hladové po vědě“ [Mainz, 2011].

Na programu se kromě vysokých škol, výzkumných institucí a muzeí podílí také Městský archiv, Městská vědecká knihovna či Veřejná knihovna Anny Seghers.

Všechny aktivity jsou uspořádány do tří skupin, které tvoří základní pilíře programu celého projektu [Mainz, 2011]:

- Krajina pro vzdělávání (Kommunale Bildungslandschaften) – s cílem zajistit spravedlivé šance na vzdělání,
- Svět práce budoucnosti (Arbeitswelten der Zukunft) – s cílem dále zlepšovat přístup na pracovní trh,
- Dějiště vědění (Schauplätze des Wissens) – s cílem vytvořit vědní kulturu, kterou lze osobně zažít.

Program tvoří nejrůznější aktivity – výstavy, exkurze, experimenty, workshopy, 3D instalace či výzkumné expedice. Obsahově se věnuje nejen klasickým vědním oborům (přírodní a technické vědy, historie, právo apod.), ale také kultuře a sportovním akcím. Mezi významné aktivity patří například [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011a]:

- Transfer-Café – prostor pro spolupráci mezi vysokými školami a soukromými podniky,
- Komunikační laboratoř (Kommunikationslabor) – zviditelnění práce vědců,
- Minulost má budoucnost (Vergangenheit hat Zukunft) – otevřený dialog s vědci z oborů historie a archeologie.

4.3.2 Stadt der Wissenschaft 2012

29. března 2011 se v Mohuči konalo finále, ve kterém bylo vybráno nové město, které se bude pyšnit titulem Město vědy pro rok 2012. Vítězným městem se stal Lübeck, který porazil města Halle (na řece Sále) a Řezno (Regensburg). Všechna tři města se už jednou titul ve finále neúspěšně snažila získat. Porotu při výběru vítěze přesvědčilo především množství a různorodost plánovaných aktivit a široká účast jednotlivých aktérů – institucí i jednotlivců.

Heslem kampaně vítězného města je slogan „Hanza se setkává s Humboldtem“ („Hanse trifft Humboldt“), v němž se odkazuje na historii Lübecku jako hanzovního města i na slavného německého diplomata, filozofa a jazykovědce Wilhelma von Humboldta.

Do programu aktivit organizátoři zařadili četná setkání vědy s mládeží, občany, kulturou i se soukromými podniky. Do roku 2030 se chce Lübeck stát

součástí vzdělávací a výzkumné oblasti na severu Německa s důrazem na obory lékařství, lékařská technika a potravinářství. Naplánovány jsou mimo jiné přednášky pro děti, „Týden mozku“²¹ či soutěž pro mládež, ve které budou muset v krátkém čase vysvětlit různé vědecké souvislosti [Jekosch, 2011].

4.3.3 Berlin – Hauptstadt für die Wissenschaft 2010

Ročník 2010 byl v soutěži Město vědy (Stadt der Wissenschaft) vynechán, místo něj se však konala podobná akce. Berlin – Hauptstadt für die Wissenschaft 2010, v překladu Berlín – hlavní město vědy 2010, byl festival oslavující jubileum pěti významných vědeckých institucí sídlících v Berlíně:

- Státní knihovna v Berlíně (Staatsbibliothek zu Berlin) – 350 let,
- Charité-Lékařská univerzita Berlín (Charité-Universitätsmedizin Berlin) – 300 let,
- Berlínsko-brandenburská akademie věd (Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften) – 300 let,
- Humboldtova univerzita v Berlíně (Humboldt-Universität zu Berlin) – 200 let,
- Společnost císaře Viléma (Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft), dnes Společnost Maxe Plancka (Max-Planck-Gesellschaft) – 100 let.

Kromě těchto institucí slavily kulatá výročí také Muzeum přírodních věd (Museum für Naturkunde, 200 let) a Botanická zahrada a botanické muzeum Berlín-Dahlem (Botanische Garten und Botanische Museum Berlin-Dahlem, 100 let).

Jednotlivé akce projektu Berlín – hlavní město vědy 2010, zaměřené na různé cílové skupiny (odborná veřejnost, laická veřejnost, děti a mládež), byly rozděleny do několika tematických bloků: medicína a zdraví, živá příroda a mikrosystémy, energie a prostředí, doprava a mobilita, jazyky a komunikace, kultura a společnost, vědecká společnost a vzdělávání. Stěžejními aktivitami byly např. Slavnostní týden jubilentů, Dny vědy v jihozápadním Berlíně, Dlouhá noc věd či výstava Svět znalostí. Na programu se kromě jubilentů podílely i další berlínské vědecké instituce,

²¹ Evropský týden mozku je akce, která se koná pravidelně každý rok v Evropě i ve Spojených státech amerických. Setkávají se zde odborníci zabývající se výzkumem činnosti mozku, aby o nových poznatcích informovali širokou veřejnost. Letošní již třináctý ročník se konal 14.-20. března 2011 [Akademie věd České republiky, 2011a].

kterých je kolem dvou set – tento počet řadí Berlín skutečně do pozice hlavního města německé vědy [Kulturprojekte Berlin, 2011].

4.3.4 Další německé aktivity zaměřené na popularizaci vědy

Spolek pro podporu německé vědy (Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft) však organizuje i další projekty zaměřené na popularizaci vědy. Řada z nich je soustředěna v programu „Dialog s vědou“ (Dialog mit der Wissenschaft), ve kterém se snaží propojit vědu s ostatními složkami společnosti, především s ekonomickým sektorem, a přiblížit ji veřejnosti. Na mnoha populárně-vědeckých aktivitách spolupracuje také iniciativa Věda v dialogu (Wissenschaft im Dialog). Ta byla zřízena Spolkem pro podporu německé vědy za přispění Spolkového ministerstva pro vzdělání a výzkum (Bundesministerium für Bildung und Forschung) v roce 1999 [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011b].

Vědecký rok (Wissenschaftsjahr)

Projekt Spolkového ministerstva pro vzdělání a výzkum (Bundesministerium für Bildung und Forschung) existující od roku 2000. Pro každý rok je stanoven jeden vědní obor (např. fyzika, potravinářství, geografie, informatika, technika, humanitní vědy), který se stane hlavním tématem všech popularizačních akcí konaných v průběhu roku. Pro rok 2011 je takovýmto tématem zdraví. Cílem projektu je opět posílit zájem široké veřejnosti o vědu [Wissenschaftsjahr, 2011].

Vědecké léto (Wissenschaftssommer)

Každoroční vědecký festival organizovaný iniciativou Věda v dialogu, Městem vědy, místními vědeckými institucemi a partnery v regionu. Festival se koná ve městě, které obdrželo titul Město vědy pro příslušný rok. Cílem festivalu je opět interaktivní formou zprostředkovat vědu veřejnosti prostřednictvím akcí založených na dialogu – dnů otevřených dveří, výstav, přednášek, talkshow atp. Vědci zde představují aktuální témata a výzkumy a diskutují o nich [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011a].

Věda interaktivně (Wissenschaft interaktiv)

Soutěž projektů, které zprostředkovávají vědu a vědecké vztahy laickému publiku názornou a interaktivní formou. Každý rok je určeno jiné téma, kterému se mají přihlášené projekty věnovat – současným tématem je zdraví. Do finále jsou vždy vybrány tři projekty, ze kterých návštěvníci festivalu Vědecké léto

(Wissenschaftsommer) vyberou vítěze. Vítězství i účast ve finále je finančně ohodnoceno tak, aby mohly být příslušné projekty realizovány [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011b].

Záblesky ducha – jak utvářet nápady našich všedních dnů (Geistesblitze – Wie Ideen unseren Alltag prägen)

Soutěž pro školy, která se sice konala v roce 2009, je ale zajímavým příkladem, jak přitáhnout k vědě mladé lidi. Úkolem žáků bylo najít „záblesky ducha“ ve svém regionu, tedy nejrůznější nápady, vynálezy a vynálezce, inovace, zajímavá místa výzkumu či vývoje nových produktů, které utváří jejich všední den, a odhalit jejich význam pro společnost. Jako partneři jednotlivých projektů byly doporučeny vysoké školy, soukromé podniky, muzea, knihovny i hromadné sdělovací prostředky. Projekty pak byly prezentovány jako výstavy, rozhovory, články, videa, divadelní představení či internetové stránky [Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft, 2011b].

4.4 Science Rendezvous (zahraniční neevropský projekt)

Science Rendezvous, „Schůzka s vědou“, je jednodenní vědecký festival, který se koná každý rok tradičně v provincii Ontario v Kanadě. Podtitulem festivalu je heslo „where people and science meet“, tedy „kde se setkávají lidé a věda“. Festival se koná od roku 2008 vždy v sobotu v první polovině května. Letošní čtvrtý ročník proběhl 7. května 2011 a k městům v blízkosti Toronta se připojila i města dalších sedmi kanadských provincií (viz Obrázek 6).

Cílem festivalu je rozvíjet spolupráci a partnerství mezi vzdělávacími institucemi, knihovnami, úřady, vědeckými asociacemi a institucemi z oblasti obchodu. Festival má propagovat vědu, vědeckou kulturu a gramotnost a umožnit veřejnosti pochopit, jak velký vliv má věda a technika na jejich život a každodenní činnosti. Veřejnost se má díky festivalu přetvořit z pasivních podporovatelů vědy a techniky na aktivní a vášnivé odborníky, kteří chápou významnou roli vědy v tomto rychle se měnícím světě [Science Rendezvous 2011, 2011].

Program festivalu vždy připravuje řada institucí z příslušné oblasti. V roce 2011 to byly především vysoké školy, ale také nemocnice či knihovny. Na programu se podílí také velké množství dobrovolníků. Akce nejsou omezeny na žádnou věkovou skupinu, mnoho z nich je vhodných především pro rodiny s dětmi. Důraz je kladen především na interaktivní formu, takže si zde účastníci mohou sami

vyzkoušet řadu aktivit z oblasti vědy, například zjistit svoji DNA nebo se více dozvědět o klimatických změnách. Samozřejmostí jsou prohlídky vědeckých laboratoří. Vstup na všechny akce je zdarma [Science Rendezvous 2011, 2011].

Obr. 6 Mapa měst, ve kterých se uskutečnil čtvrtý ročník festivalu Schůzka s vědou (Science Rendezvous) v roce 2011 [Science Rendezvous 2011, 2011]

4.5 Závěry a shrnutí

Výše popsané projekty samozřejmě nejsou jediné, které se věnují popularizaci vědy, a to naštěstí ani v České republice. Velký ohlas, i v zahraničí, měl například projekt Otevřená věda a na něj navazující projekt Otevřená věda II (<http://data.otevrenaveda.projekty.avcr.cz/>), které jsou zaměřeny na středoškolskou mládež a jejich přímé zapojení do vědeckého výzkumu. Až do ledna 2012 se nadaní studenti, zajímající se o přírodní a technické obory, účastní stáží na vědeckých pracovištích, které jsou do programu zapojené (většinou se jedná o ústavy Akademie věd České republiky). Projekt se také věnuje středoškolským učitelům biologie, chemie a fyziky, jimž na školeních poskytuje inspiraci pro výuku, která by ve studentech probudila touhu po vědecko-výzkumné kariéře [Akademie věd České republiky, 2009].

Z dalších popularizačních projektů lze jmenovat například přednáškový cyklus Nebojte se vědy (http://press.avcr.cz/Verejne_prednasky/nebojte_se_vedy/) nebo Den vědy na pražských vysokých školách (<http://www.sciprag.cz/>), z celoevropských projektů Noc vědců (<http://www.noc-vedcu.cz/>) či Evropský festival filozofie (<http://www.mestovm.cz/cs/volny-cas-sport-turistika/tradicni-akce-ve-meste/festival-filozofie>), mezi celosvětově rozšířené akce patří například Den země (<http://www.denzeme.cz/>).

Jedinou nepříjemností v záplavě popularizačních akcí je malé zapojení knihoven a informačních institucí. V českých a zahraničních projektech, které byly popsány v této kapitole, jsou sice knihovny a informační instituce účastníky, nejsou však hlavními organizátory a často i zde hrají spíše pasivní roli, například poskytováním prostorů pro jednotlivé akce. Některé knihovny a informační instituce se alespoň snaží vytvořit vlastní program, jako například Knihovna Akademie věd během Týdne vědy a techniky.

Ze všech projektů popsaných v této kapitole je patrný hlavně jeden společný rys – zaměření se na mládež, a to především středoškolskou. Lidé pracující ve vědě pochopili, že není možné získat nové talenty, pokud mladí lidé nejsou motivováni již na základní či střední škole. Proto se řada aktivit zaměřuje nejen na žáky a studenty, ale také na jejich pedagogy. Bohužel zde často hrají roli také faktory, se kterými se potýká české školství a které organizátoři popularizačních akcí nemohou příliš ovlivnit (např. nevhodnost některých pokusů pro realizaci během výuky, nedostatek finančních prostředků na pomůcky či nedostatek času při plnění studijních plánů).

Všechny popsané projekty jsou něčím zajímavé a mohou se stát příkladem pro další podobné aktivity v oblasti popularizace vědy. Především zdůrazňují nutnost spolupráce. Ta je přínosná nejen pro knihovny a informační instituce, ale i pro ostatní instituce a organizace. Každý z projektů pak přispívá svým vlastním řešením k možnostem, jak lze pojmout popularizaci vědy: projekt Starttech – Začni s technikou ukazuje, že je zde prostor pro čerpání finančních prostředků z fondů Evropské unie; Týden vědy a techniky umožňuje knihovnám vytvářet samostatné aktivity a zároveň být součástí velkého projektu a využívat jeho výhody; Město vědy (Stadt der Wissenschaft) nabízí jako formu popularizace vědy pořádání soutěží; Schůzka s vědou (Science Rendezvous) navrhuje mimo jiné využívat při akcích dobrovolníky.

Osobně bych z projektů představených v této kapitole vyzdvihla především aktivity pořádané ve Spolkové republice Německo. Domnívám se, že soutěže jsou velmi zajímavou a lákavou formou pro mládež, jak se začít zajímat o vědu a případně se i částečně zapojit do vědeckého bádání. Mladí se stanou nejen pasivními příjemci faktů, i když velmi zajímavých, a případně si vyzkouší některé pokusy, ale začnou sami aktivně vyhledávat informace a mohou celou problematiku lépe pochopit a nazírat na ni v celku.

5 Podpora vědecké komunikace ze strany knihoven a informačních institucí

Stejně jako lze vědeckou komunikaci rozdělit do tří složek – odborný text, odborný projev a popularizace vědy, tak je možné postupovat i v případě podpory vědecké komunikace ze strany knihoven a informačních institucí – podpora odborného publikování (odborný text), odborného přednášení či přednáškové činnosti (odborný projev) a podpora popularizace vědy, která obě předcházející kategorie spojuje, pouze je převádí do jiných odborných rovin.

Podpora odborného publikování spočívá především v informování o způsobech vykazatelnosti vědy. Odborné knihovny, které jsou součástí nějaké vědecké instituce, často pořádají semináře o Informačním systému výzkumu, experimentálního vývoje a inovací (IS VaVal), a především o jeho bázi RIV, Rejstřík informací o výsledcích, ve které jsou shromažďovány informace o výstupech projektů výzkumu a vývoje a výzkumných záměrů podporovaných z veřejných prostředků [Rada pro výzkum, vývoj a inovace, 2011b]. Některé knihovny pomáhají vědeckým pracovníkům rovněž při samotném publikování vědeckých textů, např. formou jazykových korektur. V neposlední řadě knihovny samy mohou publikovat vědecké texty, buď klasickými publikačními kanály, což je samozřejmě finančně náročné a ne příliš využívané, zvláště malými odbornými knihovnami, ale také prostřednictvím nástrojů dostupných v elektronických sítích, např. digitálních repozitářů. Výzkum, popsáný ve třetí kapitole této práce, mimo jiné ukázal, že i knihovny, které se aktivně nepodílejí na organizaci akcí na popularizaci vědy, mohou být aktivní v podpoře vědecké komunikace, a to především právě v oblasti vědeckého publikování.

Podpora vědeckého přednášení či vědecké přednáškové činnosti spočívá především v organizaci akcí, na kterých se vědečtí pracovníci setkávají. Jedná se většinou o různé konference a odborné semináře, jejichž organizace bývá poměrně složitá, a proto se jí věnují spíše velké knihovny, které navíc mohou nabídnout vyhovující prostory pro konání akce i další potřebné vybavení. Často se stává, že se knihovny účastní takovýchto aktivit pouze právě prostřednictvím poskytnutých prostor, možnosti jsou zde ale například i v oblasti marketingu.

Jak již bylo řečeno, popularizace vědy využívá obou těchto způsobů a přesouvá je do rovin, ve kterých jsou přijatelné i pro laické publikum. Především zde mají svůj prostor krajské či městské knihovny, protože spektrum jejich uživatelů je široké a spadá do něj velké množství různých profesí. Malé odborné knihovny naopak mohou svým uživatelům nabídnout kromě odborného knihovního fondu především individuální přístup. Uživatelé těchto knihoven, tedy potenciální publikum, je sice menší, ale zato vzdělanější v příslušném oboru a nemusí zde proto docházet k takovému stupni zobecnění a zjednodušení jako v případě publika vytvořeného z uživatelů velkých univerzálních knihoven.

Tyto tři způsoby podpory vědecké komunikace ze strany knihoven a informačních institucí (podpora odborného publikování, přednáškové činnosti a popularizace vědy) se však věnují spíše informacím, které jdou od vědeckých pracovníků ven, ke společnosti. Knihovny jsou ale užitečné i v opačném směru, v informování vědců, jak mohou získat potřebné informace pro svůj výzkum. Snad všechny knihovny nabízejí svým uživatelům školení v oblasti elektronických informačních zdrojů. To, zda odborní pracovníci využívají tuto možnost, je však věc jiná. Jedna odborná knihovna, která byla součástí výzkumu popsaného v kapitole 3, jako argument pro nízkou účast na svých školeních uvedla nedostatek času a znalostí cizích jazyků ze strany odborníků. Většina elektronických informačních zdrojů je totiž dostupná pouze v cizích jazycích a vzhledem k tomu, že jim odborníci údajně nerozumí, nemají ani zájem se o těchto zdrojích dozvídat.

Obecně tedy můžeme říci, že knihovníci a informační pracovníci jsou určitými prostředníky mezi vědeckou komunitou a společností, kteří zároveň ukazují vědcům, co leží za hranicí jejich oboru. To je v podstatě i posláním všech informačních specialistů.

5.1 Trendy v oblasti podpory vědecké komunikace knihovnami a informačními institucemi

K velkým změnám v oblasti vědecké komunikace začalo docházet zejména po roce 1989 a nástupu demokracie v České republice. To, že se otevřely hranice i do západoevropských zemí a ještě dál, do Spojených států amerických, umožnilo vědcům ve větší míře komunikovat a také se inspirovat v tamějších zvyklostech. Některé zvyklosti byly přijaty a aplikovány i v českém prostředí, některé se zde však stále neujaly.

Mezi ty přijaté vlastnosti patří zejména sblížení vědy s veřejností. Znamená to jednak důraz na popularizaci vědy, na pořádání většího množství popularizačních aktivit a akcí, znamená to však také postupné přibližování odborného vyjadřování jazyku obecné češtiny. Věda je více chápána jako služba veřejnosti (především pokud je hrazena z veřejných prostředků), a proto se dostává i do oblastí, které primárně vědecky zaměřeny nejsou, jako například hromadné sdělovací prostředky. Vědečtí pracovníci už pouze nebadají, neprovádějí výhradně vědecké výzkumy, ale musí výsledky své činnosti také zveřejnit. S tím jim často pomáhají knihovny a informační instituce.

Druhým celosvětovým trendem, který se projevuje ve všech oblastech lidské činnosti, je vývoj informačních a komunikačních technologií a s tím spojený nárůst elektronické formy komunikace. Vědci mezi sebou komunikují již spíše elektronicky než klasickou papírovou formou, využívá se elektronická pošta, diskusní fóra, ale také elektronické konference či videokonference. Velkým fenoménem současné vědecké komunikace je otevřený přístup (Open Access; viz kapitola 2.4.3), v jehož využívání a šíření hrají velkou roli také knihovny [Johnston, 2007].

Zvyklostí, která se v České republice naopak dosud neujala, jak uvedl v rozhovoru Adolf Knoll, ředitel pro vědu, výzkum a mezinárodní vztahy Národní knihovny České republiky, je spolupráce knihoven se soukromým sektorem. V zahraničí bývá běžné, že se na různých projektech podílejí jak knihovny a informační instituce, tak soukromé firmy. U nás to zatím nebývá příliš podporováno, mnohem častější je spolupráce se státními institucemi, se školami, muzei atp. To ostatně potvrdil i výzkum popsany v kapitole 3.

Adolf Knoll uvedl ještě jeden rys, který se v posledních měsících projevuje téměř ve všech knihovnách po celé Evropě. Jedná se o vliv ekonomické krize, která zasáhla také knihovny a informační sektor obecně. Nikde v Evropě v současné době knihovny neprovádí samostatný výzkum, jehož výsledky by mohly popularizovat (výjimkou je snad pouze Národní knihovna Nizozemska v Haagu). Na vině je právě zmíněná ekonomická krize, která nutí také knihovny propouštět zaměstnance, kterých se stává nedostatek. Knihovny tak nemají o aktivity spojené s výzkumem a jeho popularizací příliš velký zájem.

5.2 Potenciál knihoven a informačních institucí v podpoře vědecké komunikace

Oblastí, ve kterých by knihovny a informační instituce mohly více rozvíjet svou činnost, je celá řada. V případě vědecké komunikace se nabízí dva směry. Prvním je podpora vědy přímo, prostřednictvím vědeckých pracovníků. Znamená to především informační podporu, tedy soustředit se na jejich činnost a vnímat jejich informační zájmy a potřeby. Domnívám se, že to, jak by knihovny mohly pomáhat vědeckým pracovníkům, jak skutečně pomáhají a zda dostatečně, si musí určit především sami vědečtí pracovníci. Pravděpodobně by k tomuto mohl být proveden další výzkum.

Následující text tedy bude zaměřen na potenciál knihoven v oblasti popularizace vědy, což je druhý směr, kterým se knihovny mohou vydat při podpoře vědecké komunikace. Výzkum odhalil nedostatky především v této oblasti. Možné změny se týkají následujících oblastí:

- spolupráce s dalšími institucemi,
- nedostatek finančních prostředků,
- nevyhovující prostory,
- marketing,
- popularizace fondu knihovny,
- popularizace knihovnické práce.

Spolupráce s dalšími institucemi

Jak někteří respondenti sami při výzkumu přiznali, kvantita popularizačních akcí je někdy v knihovnách upřednostňována na úkor kvality. Dalším problémem, který respondenti často zmiňovali, je velká konkurence podobných akcí, zvláště ve velkých městech. Nabízí se nám poměrně jednoduché řešení obou těchto problémů – nekonkurovat, ale spolupracovat. Knihovny se neustále potýkají s nedostatečným finančním i personálním zajištěním akcí, mohly by tedy na nich kooperovat s dalšími institucemi, nejen s knihovnami, ale také s muzei, úřady, školami, kulturními, odbornými i vzdělávacími organizacemi a institucemi. Spolupráce může být postavená na územním základě (instituce v jednom městě, kraji či regionu) nebo na jednotném tématu či oboru. Velmi dobrým případem je projekt Starttech – Začni s technikou realizovaný ve městě Liberec třemi místními institucemi – vysokou školou, střední a vyšší odbornou školou a knihovnou. Prostor

zde je i v participaci na celostátních akcích typu Týden vědy a techniky nebo také Muzejní noc, které se i v letošním roce zúčastnily některé knihovny, např. Národní technická knihovna, Městská knihovna v Praze, Knihovna Jiřího Mahena v Brně či Knihovna města Ostravy. Roli knihoven jako aktivních organizátorů či spoluorganizátorů vědeckých akcí zdůrazňuje také bílá kniha evropské asociace EUSCEA Události vědecké komunikace v Evropě (Science Communication Events in Europe) [EUSCEA, 2005, s. 15].

Nedostatek finančních prostředků

Při finančním zabezpečení vzdělávacích a popularizačních akcí se knihovny nemusejí spoléhat pouze na svůj vlastní rozpočet, ale mohou využít také příspěvky od ústředních orgánů státní správy (např. ministerstva), od územních orgánů (např. krajské úřady) nebo ze Strukturálních fondů Evropské unie, především z Evropského fondu regionálního rozvoje (ERDF) a z Evropského sociálního fondu (ESF).

Již celkem běžně knihovny využívají jako dodatečný zdroj finančních prostředků státní rozpočet České republiky, a to především prostřednictvím programu VISK (Veřejné informační služby knihoven) a programu Knihovna 21. století. Program VISK je zaměřen na celou řadu aktivit v oblasti knihovnictví, pro vzdělávací akce je však využitelný především podprogram VISK 2 Mimoškolní vzdělávání knihovníků, v jehož rámci jsou podporovány „vzdělávací aktivity zaměřené výhradně na získávání dovedností v práci s informačními a komunikačními technologiemi (ICT) nebo na zvyšování kompetencí v oblasti elektronických služeb knihoven“ [Ministerstvo kultury České republiky, 2011]. Také program Knihovna 21. století je možné využít pro více činností, popularizačním a vzdělávacím aktivitám je však určen tematický okruh 3 Kulturní, výchovná a vzdělávací činnost, ze kterého jsou podporovány „projekty zaměřené na rozvoj čtenářství, celoživotního učení, přednášky, semináře, besedy, soutěže a výstavy, vydávání publikací, podpora komunitní činnosti knihoven a služeb pro skupiny ohrožené sociálním vyloučením, akce k významným literárním výročím“ [Ministerstvo kultury České republiky, 2007].

Knihovny mohou žádat také o příspěvky ze Strukturálních fondů Evropské unie, tato možnost však není tolik využívána vzhledem k náročnosti celé administrativy týkající se této oblasti. Strukturální fondy tvoří jádro regionální a strukturální politiky Evropské unie. Regionální rozvoj je v současnosti (programovací období

2007-2013) postaven na třech cílech – Konvergence, Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost a Evropská územní spolupráce. V rámci těchto cílů bylo v České republice stanoveno 26 operačních programů, na jejichž základě poskytovatelé (zejména ústřední a územní orgány České republiky) vypisují výzvy. Každá výzva stanovuje podporované aktivity, množství poskytovaných finančních prostředků, instituce, které mohou o tyto finanční prostředky žádat, termíny, které je nutné při žádání dodržet, a mnoho dalších údajů [Křížová, 2006]. Knihovny pak mohou získat finanční prostředky prostřednictvím projektů, které vytvoří na základě aktuálních výzev. Cíle Strukturálních fondů pro období 2007-2013, k nim příslušející operační programy i konkrétní fondy, které je možné využít pro podporu popularizačních a vzdělávacích aktivit, jsou uvedeny v Tabulce 1 [Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, 2007; Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, 2011].

Cíle	Finanční nástroje	Operační programy	
Konvergence	ERDF ESF	Tematické operační programy	OP Životní prostředí OP Lidské zdroje a zaměstnanost OP Vzdělávání pro konkurenceschopnost
		Regionální operační programy (ROP)	ROP NUTS II Jihovýchod ROP NUTS II Jihozápad ROP NUTS II Moravskoslezsko ROP NUTS II Severovýchod ROP NUTS II Severozápad ROP NUTS II Střední Čechy ROP NUTS II Střední Morava
Regionální konkurenceschopnost a zaměstnanost	ERDF ESF	Operační programy Praha	OP Praha Adaptabilita
Evropská územní spolupráce	ERDF	Evropská územní spolupráce	OP Přeshraniční spolupráce

Tab. 3 Cíle, finanční nástroje a operační programy využitelné v programovacím období 2007-2013 pro vzdělávací a populárně-vědní aktivity knihoven a informačních institucí [Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, 2007]

Pokud knihovna či informační instituce zažádá o podporu vzdělávacích a popularizačních aktivit prostřednictvím zmíněných operačních programů, finanční prostředky nejsou čerpány pouze ze Strukturálních fondů Evropské unie, ale také ze státního rozpočtu České republiky. Dále je v některých případech podmínkou, aby se na pořádání akce finančně podílela také pořádající instituce – knihovna.

Podrobné informace o čerpání finančních prostředků z fondů Evropské unie mohou knihovny získat na webových stránkách Ministerstva pro místní rozvoj České republiky <<http://www.strukturalni-fondy.cz/>>, Ministerstva práce a sociálních věcí České republiky <<http://www.esfcr.cz/>>, na stránkách Evropské komise <http://ec.europa.eu/index_cs.htm> nebo také na stránkách Národní knihovny České republiky <<http://knihovnam.nkp.cz/>>, kde je možné se dozvědět i o dalších zdrojích finanční podpory pro činnost knihoven.

Nevyhovující prostory

Průzkum popsáný v kapitole 3 ukázal, že největším problémem, se kterým se knihovny setkávají při svých popularizačních aktivitách, jsou nevhodné prostory. Zároveň se ale často jedná o problém, který knihovny samy nejsou schopny řešit a angažovat se musí spíše zřizovatel knihovny než její zaměstnanci. Existují však možnosti, kterými lze tyto problémy obejít, jako např. spolupráce s institucí, která netrpí nedostatkem vhodných prostor, anebo využití prostředků elektronického vzdělávání neboli e-learningu.²²

Vzdělávání formou e-learningu má své výhody, ale samozřejmě i nevýhody. Mezi ty pozitivně vnímané vlastnosti e-learningu patří zejména možnost studovat kdykoliv a odkudkoliv, rovněž lektori mohou pocházet z různých měst či dokonce zemí, není potřeba žádných budov či speciálního vybavení (kromě osobního počítače a připojení k síti Internet), studující postupuje svým vlastním tempem a v době, která mu vyhovuje, lze využívat různá média jako výukové materiály, počet současně studujících je omezen pouze technickými možnostmi, výukové materiály lze relativně snadno aktualizovat, lze dosáhnout i diskuse či zpětné vazby od lektora pomocí videokonferencí, diskusních fór, chatu atp. Naopak jako negativní vlastnosti jsou hodnocena rozličná technická omezení, studenti musí být značně motivováni pro studium, chybí zde osobní kontakt a přímá komunikace, interaktivní prvky současných programů jsou stále ještě limitované, vyžadovány jsou alespoň základní

²² E-learning je „vzdělávací proces, využívající informační a komunikační technologie k tvorbě kurzů, k distribuci studijního obsahu, komunikaci mezi studenty a pedagogy a k řízení studia“ [E-learning, 2011]. Ačkoliv se e-learning, ve smyslu učení pomocí elektroniky, začal využívat již ve 20. letech 20. století, kdy vznikl první vyučovací stroj, k opravdovému rozvoji e-learningu došlo až v souvislosti s rozvojem Internetu a webu po roce 1993. Samotný pojem e-learning byl však zaveden až v roce 1999 [Pejsar, 2007, s. 4, 15].

počítačové dovednosti. Zároveň je nutné si uvědomit, že pro e-learning nejsou vhodná některá témata jako např. praktická nebo laboratorní cvičení [Pejsar, 2007, s. 24-26]. Osobně vidím jako největší problém při využívání e-learningu v knihovnách ztrátu sociálních vazeb mezi účastníky, které si knihovny podle průzkumu popsaného v kapitole 3 této práce velice váží.

Kromě pojmu e-learning se objevuje i řada dalších pojmů spjatých s fenoménem elektronického vzdělávání. Některé jsou historickou obdobou pojmu e-learning, jiné se s tímto termínem částečně překrývají. Také takovéto kurzy však mohou být v knihovnách realizovány. Jedná se například o následující výrazy [Pejsar, 2007, s. 15, 100-105]:

- Computer-based Training / Computer-based Learning – vzdělávání podporované počítači, realizované v režimu offline,
- Web-based Training / Web-based Learning – vzdělávání podporované webovými technologiemi, přístup ke studijnímu obsahu se realizuje prostřednictvím webového prohlížeče,
- Internet-based Training / Internet-based Learning – vzdělávání podporované Internetem, tedy nejen jeho službou World Wide Web,
- M-learning (mobile learning, mobilní vzdělávání) – forma elektronického vzdělávání, která využívá mobilní počítačové a komunikační prostředky (notebooky, kapesní počítače, PDA, mobilní telefony atp.) [M-learning, 2010].

E-learning může být realizován výhradně elektronickou formou nebo může být kombinován s prezenčním vzděláváním. Tato forma se nazývá Blended Learning neboli smíšené či kombinované vzdělávání a bývá využívána nejčastěji [Pejsar, 2007, s. 99].

Marketing

Marketing je pro knihovny finančně velmi nákladná, ale také potřebná metoda získávání nových uživatelů a účastníků pro popularizační akce. Jednou z možností efektivního marketingu jsou již výše zmíněné celostátní projekty Týden vědy a techniky či Muzejní noc. Knihovny se nemusejí věnovat propagaci jednotlivých akcí, to obstará prestiž projektu a tým, který ho má na starosti, ale mohou se soustředit pouze na akce samotné. Dalším efektivním způsobem propagace vlastních aktivit je využívání hromadných sdělovacích prostředků tak, že pro ně knihovny

vytvoří tiskové zprávy, což některé knihovny již dělají. Během výzkumu jeden respondent sám uvedl, že je to způsob velice efektivní, protože tím knihovny ušetří novinářům čas a práci a mají proto větší šanci dostat se do vysílání či tiskového zpracování a tím i k veřejnosti.

Ráda bych zde uvedla jeden z mého pohledu velmi zdařilý projekt, který sice popularizoval především knihy a čtenářství obecně, ale jistě by mohl být po úpravách zaměřen i na propagaci popularizačních aktivit knihovny. Jedná se o akci Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové a dobrovolníků z projektu Kreativní knihovna realizovaném touto institucí. Akce proběhla 16.června 2010 a byla nazvána Kniha – černá pasažérka. Zaměstnanci knihovny vybrali ze svých vlastních domácích knihovniček tituly, o které již neměli zájem. Dobrovolníci tyto tituly převázali zlatou stužkou a s cedulkou, informující komu je za knihy možné být vděčný, je nechávali na autobusových zastávkách i přímo v dopravních prostředcích. Akce měla velký úspěch, všechny knihy byly velmi rychle rozebrány a reakce obdarovaných byly vesměs pozitivní [(ram), 2010].

Popularizace fondu knihovny

Popularizovat vědu neznamena pouze pořádat akce zabývající se nějakým odborným tématem, ale také propagovat vlastní odborný fond. V případě tištěných zdrojů se to zdá jako samozřejmost (například Referát speciálních fondů Knihovny Vojenského historického ústavu Praha na domovské stránce ústavu prezentuje „Knihu týdne“), propagovat by se však měly také elektronické informační zdroje nebo přímo konkrétní informace z nich, např. formou statistických informací „nejčtenější článek“ či „nejcitovanější autor“. Za úspěch by se pak dalo považovat i to, že tyto informace vzbudí zájem uživatelů a ti se tak dozvědí o existenci elektronických informačních zdrojů. Přestože knihovny jich nabízejí velké množství, jejich využívání je malé z mnoha důvodů (např. o nich uživatelé neví, nepotřebují je, nenalézají zde žádané informace) [Kačín, 2007]. Propagace těchto zdrojů nebývá v knihovnách obvyklá, knihovny je často nevnímají jako součást svého fondu, ale jako něco cizího, co pouze zpřístupňují. To je podle mého názoru škoda, protože mnozí uživatelé by takové zdroje přístupné z pohodlí domova uvítali, pokud by o nich věděli.

Popularizace knihovnické práce

V neposlední řadě podle mého názoru v České republice chybí popularizace knihovní a informační vědy a knihovnické profese. Většina běžných uživatelů knihovny si ani

neuvědomuje, co je na pozadí knihoven a údajů v katalogu a co přesně knihovnická práce obnáší. Popularizace knihovnické činnosti by mohla zvednout povědomí o knihovnách, jejich pracovnících a knihovnictví obecně, mohla by zvýšit prestiž tohoto povolání a přilákat více lidí jak do knihovny, tak na akce, které knihovna pořádá či na nich participuje.

Domnívám se, že hlavním důvodem, proč tyto nebo třeba i jiné návrhy nebyly ve většině knihoven realizovány, je nedostatek motivace. Pomineme-li finanční ohodnocení pracovníků knihoven, vidím jako problém samotnou prestiž tohoto povolání v České republice (v zemích západní Evropy či ve Spojených státech amerických je situace nesrovnatelná) a také návštěvnost knihoven a jejich akcí. Je pochopitelné, že z dlouho připravované akce, která neměla takovou účast nebo ohlas, mohou být pracovníci knihoven frustrováni, vše ale musí začít rozbořem neúspěchu a snahou se z toho při organizaci dalších aktivit poučit.

5.3 Závěry a shrnutí

Za posledních 20 let udělala oblast vědecké komunikace obrovský pokrok. Vědečtí pracovníci i celé vědecké instituce se začali přibližovat široké veřejnosti, rozrostl se počet aktivit věnovaných vědě a její popularizaci a změnila se také jejich forma. Svůj vliv na to mají především neustále se zdokonalující informační a komunikační technologie, které umožňují, aby se popularizační akce staly interaktivnější, a tedy i zábavnější.

Také knihovny a informační instituce prodělaly během těchto 20 let velké změny. Elektronizace se projevila ve všech činnostech knihoven, tedy zákonitě i ve vzdělávacích a popularizačních aktivitách. Knihovny oslovují větší množství uživatelů, a to nejen knihovny tradiční s univerzálním knihovním fondem, ale také knihovny specializované zaměřené pouze na jeden obor či primárně sloužící jedné instituci.

Přesto existují oblasti, ve kterých by se knihovny a informační instituce mohly zlepšovat. Není vždy jejich vinou, že se tak neděje – faktorů, které ovlivňují chod knihoven, je celá řada, od materiálních prostředků jako je finanční a prostorové zabezpečení až po ty duchovní, především motivaci. Motivace je hybnou silou všech změn, ať už se týkají vzdělávacích a popularizačních akcí či jiných činností knihoven.

6 Závěr

Cílem této práce bylo zjistit aktuální stav v oblasti propojení vědecké komunikace a knihoven a dalších informačních institucí. Výzkum, popsáný v této diplomové práci a zaměřený konkrétně na popularizaci vědy, ukázal, že se knihovny a informační instituce většinou snaží v této oblasti angažovat, ačkoliv se setkávají s řadou problémů a překážek. Z výzkumu vyplynuly následující skutečnosti:

- Velice záleží na typu a velikosti knihovny, do jaké míry jsou schopné pořádat aktivity popularizující vědu. Malé knihovny se specializovaným fondem pořádají méně akcí, které jsou navíc často úzce zaměřené tematicky i co se týče cílových skupin.
- Knihovny akce někdy pořádají sami, někdy při nich spolupracují s dalšími institucemi a organizacemi i jednotlivci, nejčastěji se školami a dalšími knihovnami a informačními institucemi.
- Veřejnost je o akcích informována především na webových stránkách knihoven, využívány jsou také plakáty a letáky a na vzestupu jsou sociální sítě.
- Knihovny se většinou snaží získat zpětnou vazbu od účastníků akcí, nejčastěji se na ně však uživatelé obracují sami. Osobní kontakt a sociální vazby jsou také hodnoty, kterých si knihovny na svých aktivitách váží nejvíce. Naopak jako problematickou spatřují především propagaci akcí.
- Problémem při pořádání aktivit jsou také často nevyhovující prostory, nedostatečné personální zajištění akcí a někdy i nezáměr veřejnosti.
- Představa ideální akce na popularizaci vědy se v knihovnách odvíjí od toho, co knihovny samy postrádají – interaktivita, kvalitní marketing, kvalitní lektori, příjemné prostředí, dostatečné personální, finanční i časové zajištění i zajímavé téma. Zdůrazňována byla rovněž jedna velká akce namísto několika menších.

Ačkoliv jsou knihovny a informační instituce běžně vnímány veřejností jako kulturní instituce, výzkum ukázal, že se ve svých činnostech věnují také vzdělávání, podpoře vědy a její popularizaci. Množství takovýchto aktivit se navíc stále zvyšuje mimo jiné v souvislosti se sbližováním se s vyspělými západními státy a také s rozvojem informačních a komunikačních technologií, které se stávají pomůckou

i prostředkem vzdělávacích a popularizačních aktivit. Tento trend je patrný nejen v oblasti knihovnictví, ale ve vědě obecně.

Důvodů pro popularizaci vědy je hned několik. Dobře provedená popularizace může zlepšit přístup veřejnosti k vědě a vědeckým pracovníkům, může motivovat mladé lidi pro vědu a získat tak novou generaci vědců. Je dobrým způsobem šíření výsledků vědy a v neposlední řadě může také ospravedlnit vědecké výzkumy, které jsou často financovány z veřejných zdrojů. Přesto bývá popularizace vědy stále upozaděna, zejména proto, že hodnocení vědy a výzkumu je v České republice postaveno především na publikování kvalifikovaných publikací, získávání patentů a různých aplikovaných výsledků [Rada pro výzkum, vývoj a inovace, 2011a]. Na propagaci vědy je sice možné získat finanční dotace, např. z fondů Evropské unie, systém je však poměrně složitý a komplikovaný je rovněž administrativní postup při získávání dotací. Navíc kvůli vyžadované spoluúčasti na financování projektů dosáhnou na dotace zpravidla jen větší instituce. Pro získání podpory tímto způsobem se proto rozhodne jen poměrně malé množství institucí a organizací, ať už z oblasti vědeckých pracovišť nebo knihoven a informačních institucí. Navíc se vědecké instituce z pochopitelných důvodů soustředí především na výzkum, do kterého vkládají maximum svých sil i finančních prostředků. Popularizace vědy se proto ujímají i jiné organizace a instituce, kromě knihoven to jsou v hojné míře především hromadné sdělovací prostředky.

Popularizace vědy však není tak neobvyklá, jak by se na první pohled mohlo zdát. Popularizačních projektů rychle přibývá a dokonce jsou udělována i ocenění za činnost v oblasti popularizace vědy. Akademie věd České republiky uděluje od roku 2003 čestnou medaili Vojtěcha Náprstka publicistům a vědcům jako „ocenění za dlouholetou a cíleně vedenou činnost v popularizaci vědeckých poznatků“. Toto ocenění je výsledkem snah Vědecké rady Akademie věd České republiky zpřístupňovat a vysvětlovat nové vědecké poznatky a vědecké postupy široké veřejnosti [Akademie věd České republiky, 2011b].

Další ocenění mohou popularizátoři vědy obdržet od Evropské komise. Descartesova cena Evropské unie je udělována od roku 2000, a to ve dvou kategoriích – za vynikající úspěch ve vědecké výzkumné spolupráci a vynikající vědeckou komunikaci. Druhá kategorie byla zavedena až roku 2004 a je určena jednotlivcům i organizacím, kteří významně přispěli k veřejnému šíření vědeckých poznatků. „Cena zdůrazňuje klíčovou úlohu popularizace vědeckých poznatků

při budování veřejné informovanosti a podpoře vynikajících výsledků vědeckého výzkumu na půdě Evropy“ [Pohanka, 2007]. Cenu, se kterou se pojí také finanční odměna, obdrželo již několik týmů, jejichž součástí byli také čeští vědci [Descartesova cena, 2004].

Naopak to, co v České republice chybí, je podle mého názoru instituce či organizace, která by se komplexně a kontinuálně věnovala popularizaci vědy u nás. Domnívám se, že pro budoucí směřování popularizace vědy v České republice by bylo zajímavé i přínosné mít veškeré informace pohromadě a moci z nich vyvodit závěry. Je ovšem otázkou, zda je toto vůbec reálné. Organizací, která se nejvíce přibližuje této myšlence, je Rada pro popularizaci vědy Akademie věd České republiky. Určitou podporu a koordinaci bych očekávala především od Rady pro výzkum, vývoj a inovace, která se ovšem popularizací vědy nezabývá.

Výzkum, který tvoří základ této diplomové práce, ukázal, že také knihovny a informační instituce jsou na pořádání aktivit v oblasti popularizace vědy v podstatě samy, i když zde je prostor pro spolupráci s dalšími institucemi. Především ve spolupráci spatřuji budoucnost popularizace vědy v knihovnách. Kromě jejího posílení a většího využívání lze knihovnám a informačním institucím doporučit více využívat finanční podporu ze zdrojů jako jsou fondy Evropské unie nebo různé české programy pro financování vzdělávacích a popularizačních činností, dále využívat forem elektronického vzdělávání a ke zlepšení marketingu spolupracovat s dalšími institucemi. Rovněž by bylo vhodné posílit snahy o popularizaci fondů knihoven, především elektronických informačních zdrojů. Žádoucí by také byla častější propagace knihovnické profese samotné.

Domnívám se, že českému knihovnictví by velice prospělo otevřít se veřejnosti. Sama jsem během výzkumu v některých případech narazila na určitou rezervovanost. Ačkoliv se však někteří dotazovaní rozhovoru bránili a lze říci, že se dokonce styděli za stav popularizačních aktivit ve své instituci, v mnoha případech sami nakonec uznali, že byl pro ně rozhovor přínosný, protože jim pomohl uvědomit si některá fakta a inspiroval je k novým nápadům. Rozhovory tedy splnily účel nejen jako zdroj informací pro tuto práci, ale také (doufejme) jako impuls pro nové popularizační aktivity knihoven a informačních institucí.

Seznam použité literatury

(ram). 2010. Hradečáci, čtete, nabádá knihovna. *Mladá fronta Dnes* – *Královéhradecké vydání*. 26.06.2010, roč. 20, č. 148, s. 3. Dostupné také z WWW: <<http://www.svkhk.cz/O-knihovne/O-nas-v-tisku/Clanky/Hradecaci,-ctete,-nabada-knihovna-.aspx>>. ISSN 1210-1168.

Akademie věd České republiky. 2009. *Otevřená věda II* [online]. Praha : Středisko společných činností AV ČR, 2009 [cit. 2011-05-26]. Dostupné z WWW: <<http://data.otevrenaveda.projekty.avcr.cz/>>.

Akademie věd České republiky. 2011a. *Akademie věd České republiky* [online]. Praha : Středisko společných činností AV ČR [cit. 2011-05-25]. Evropský týden mozku. Dostupné z WWW: <http://press.avcr.cz/Evropsky_tyden_mozku/>.

Akademie věd České republiky. 2011b. *Akademie věd České republiky* [online]. Praha : Středisko společných činností AV ČR [cit. 2011-06-22]. Medaile Vojtěcha Náprstka. Dostupné z WWW: <http://www.cas.cz/press/Rada_pro_popularizaci/cestne-medaile-naprstka.html>.

Akademie věd České republiky. 2011c. *Týden vědy a techniky : 1.-11. 11. 2011* [online]. Středisko společných činností AV ČR [cit. 2011-05-20]. Dostupné z WWW: <<http://www.tydenvedy.cz/>>.

BLUMENTRIT, Roman. 2011. *RE: FW: Žádost o rozhovor* [elektronická pošta]. Message to: Lucie Šupová. 14. března 2011 [cit. 2011-03-19]. Osobní komunikace.

BRATKOVÁ, Eva. 2008. *Otevřený přístup a digitální knihovny v oblasti vědy a výzkumu (vybrané systémy)* [online]. Verze 1.0. Praha : Ústav informačních studií a knihovnictví FF UK v Praze, prosinec 2008 [cit. 2010-09-21]. 126 s. Dostupné po přihlášení z portálu Elektronické studijní texty: <<http://texty.jinonice.cuni.cz/>>.

BRATKOVÁ, Eva. 2010. Co přináší třetí vydání mezinárodní normy ISO 690:2010. *Ikaros* [online]. 2010, roč. 14, č. 9 [cit. 2010-09-13]. Dostupné z WWW: <<http://ikaros.cz/node/6358>>. ISSN 1212-5075.

BURDOVÁ, Kamila. 2011. Rozhovor. In *KISK : Kabinet informačních studií a knihovnictví* [online]. Strana naposledy edit. 18.1.2011 [cit. 2011-07-28]. Dostupné z WWW: <<http://kisk.phil.muni.cz/wiki/Rozhovor>>.

CELBOVÁ, Ludmila. 2003. Sekundární dokument. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2010-09-10]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000921&local_base=KTD>.

CUMMINGS, Anthony M., et al. 1992. *University libraries and scholarly communication : a study prepared for the Andrew W. Mellon Foundation*. Washington (DC, USA) : Association of Research Libraries, 1992. xxix, 205 s. ISBN 0-918006-22-8.

- ČADA, Karel aj. 2006. *Věda jako věc veřejná : vědní politiky a média*. 1. vyd. Praha : Sociologický ústav AV ČR, 2006. 75 s. ISBN 80-7330-099-0.
- ČECHOVÁ, Marie; KRČMOVÁ, Marie; MINÁŘOVÁ, Eva. 2008. *Současná stylistika*. 1. vyd. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 2008. 381 s. ISBN 978-80-7106-961-4.
- ČERNÁ, Milena; STÖCKLOVÁ, Anna. 1992. *Služby knihoven a informačních středisek*. Praha : Univerzita Karlova, 1992. 98 s. ISBN 80-7066-703-6.
- ČESAL, Jiří; LIŠKA, Václav a kol. 2007. *Vědecké psaní a prezentace*. 1. vyd. Praha : Professional Publishing, 2007. 135 s. ISBN 978-80-86946-30-6.
- Česká tisková kancelář. 2002. Badatelé se snaží popularizovat vědu. *Metro*. 4.10.2002, s. 8.
- Česko. 2001. Zákon č. 257 ze dne 29. června 2001 o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon). In *Sbírka zákonů České republiky*. 2001, částka 98, s. 5683-5688. Dostupné také z WWW: <<http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=3676>>. ISSN 1211-1244.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá aj. 1996. *Čeština, jak ji znáte i neznáte*. 1. vyd. Praha : Academia, 1996. 259 s. ISBN 80-200-0589-7.
- ČMEJRKOVÁ, Světlá; DANEŠ, František; SVĚTLÁ, Jindra. 1999. *Jak napsat odborný text*. 1. vyd. Praha : Leda, 1999. 255 s. ISBN 80-85927-69-1.
- DANEŠ, František a kol. 1997. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. 1. vyd. Praha : Academia, 1997. 292 s. ISBN 80-200-0617-6.
- DANEŠ, František. 2009. *Kultura a struktura českého jazyka*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2009. 511 s. ISBN 978-80-246-1648-3.
- Descartesova cena EU bude letos vyhlášena na Pražském hradě. 2004. In EU-Media. *EurActiv.cz* [online]. Praha : EU-Media, c2004-2011, 09.11.2004 [cit. 2011-06-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.euractiv.cz/?a=show&cid=782&sid=2&pid=2>>. ISSN 1803-2486.
- E-learning. 2011. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001- , strana naposledy edit. 6.6.2011 [cit. 2011-06-21]. Česká verze. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/E-learning>>.
- ECO, Umberto. 1997. *Jak napsat diplomovou práci*. Olomouc : Votobia, 1997. 271 s. ISBN 80-7198-173-7.
- EUSCEA – European Science Events Association. 2005. *Science Communication Events in Europe : white book*. Göteborg : EUSCEA, 2005. 118 s. Dostupné také z WWW: <http://www.madrimasd.org/cienciaysociedad/documentos/doc/White_Book_on_Science_Communication_Events_Europe.zip>. ISBN 97-631-7888-5.

HAVLOVÁ, Jaroslava. 2003a. Impaktovaný časopis. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2010-09-13]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000013935&local_base=KTD>.

HAVLOVÁ, Jaroslava. 2003b. Recenzní řízení. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2010-09-13]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000014550&local_base=KTD>.

HAVLOVÁ, Jaroslava; RESSLER, Miroslav. 2003c. Elektronické služby. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2011-04-13]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000003371&local_base=KTD>.

HEMOLA, Hanuš. 2006. *Výpůjční služby a systémy* [online prezentace]. 2006 [2011-03-13]. Dostupné z WWW: <http://www.knihovna.kvary.cz/cs/o-knihovne/projekty/projekty-kk-kv/studijni-materialy-kursu-odborneho-knihovnickeho-vzdelavani/_files/vypujcni-sluzby-a-systemy-hemola-2006-11-01.pps>.

JEKOSCH, Matthias; BORGMANN, Max-Morten. 2011. „Hanse trifft Humboldt“ : Lübeck ist Stadt der Wissenschaft 2012. *Die Welt*. 30.3.2011. Dostupné také z WWW: <http://www.welt.de/print/die_welt/hamburg/article13009815/Hanse-trifft-Humboldt-Luebeck-ist-Stadt-der-Wissenschaft-2012.html>.

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích. 2011. *Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích* [online]. České Budějovice : Jihočeská vědecká knihovna, c1997-2011 [cit. 2011-02-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.cbvk.cz/>>.

JOHNSTON, Wayne. 2007. The library as an agent for transforming scholarly communications. In *IATUL Proceedings* [online]. IATUL, 2007 [cit. 2011-07-28]. Dostupné z World Wide Web: <<http://www.iatul.org/conferences/pastconferences/2007proceedings.asp>>.

KACLOVÁ, Markéta. 2011. Týden vědy a techniky : šance prohlédnout si vědecká pracoviště. In *Český rozhlas 1 – Radiožurnál* [online]. Český rozhlas, c2011 [cit. 2011-06-01]. Příspěvek byl přednesen 7.11.2004 v 10:35 v rámci pořadu iŽurnál na stanici Český rozhlas 1 – Radiožurnál, součástí příspěvku jsou zvukové záznamy částí rozhovorů, mimo jiné s Helenou Illnerovou. Dostupné také z WWW: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/publ_izurnal/_zprava/tyden-vedy-a-techniky-sance-prohlednout-si-vedecka-pracoviste--140478>.

KAČÍN, Radovan; ŠUBRTA, Václav. 2007. Jak uživatelé vnímají hodnotu vědeckých informačních zdrojů. In *Inforum 2007 : 13. konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 22.-24. května 2007* [online]. Praha : Albertina icome Praha, 2007 [cit. 2011-07-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.inforum.cz/archiv/inforum2007/sbornik/144/>>.

KLIMEŠOVÁ, Jana. 2011. Informace o knihovně. In *KNIHOVNA List : diskusní skupina knihoven a automatizace knihoven* [online]. Praha : CESNET, Tue, 19 Jul 2011 08:12:12 +0200 [cit. 2011-07-25]. Dostupné z Internetu: <knihovna@cesnet.cz>. Dostupné také z WWW: <<http://listserv.cesnet.cz/cgi-bin/wa?A2=ind1107&L=knihovna&P=R5220&D=0&T=0>>.

Knihovna AV ČR. 2007. *Knihovna Akademie věd České republiky* [online]. Praha : Knihovna AV ČR, c2007 [cit. 2011-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.lib.cas.cz/>>.

KOČÁRKOVÁ, Jaroslava. 2009. Škola láká : začni s technikou. *Mladá fronta Dnes – Liberecký kraj*. 12.8.2009, roč. 20, č. 187, s. 5. ISSN 1210-1168.

KOVÁŘOVÁ, Radka. 2011. *RE: Žádost o rozhovor* [elektronická pošta]. Message to: Lucie Šupová. 21. března 2011 [cit. 2011-03-21]. Osobní komunikace.

Krajská knihovna Karlovy Vary. 2011. *Krajská knihovna Karlovy Vary* [online]. Karlovy Vary : Krajská knihovna Karlovy Vary [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.knihovna.kvary.cz/>>.

Krajská knihovna Vysočiny. 2010. *Krajská knihovna Vysočiny* [online]. Havlíčkův Brod : Krajská knihovna Vysočiny, c2006-2010 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.kkvysociny.cz/>>.

Krajská vědecká knihovna v Liberci. 2007. *Krajská vědecká knihovna v Liberci* [online]. Liberec : Krajská vědecká knihovna v Liberci, c2007 [cit. 2011-03-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.kvkli.cz/>>.

KRAUS, Jiří. 2004. *Rétorika a řečová kultura*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2004. 184 s. ISBN 80-246-0898-7.

KROBOTOVÁ, Milena. 2004. *Úvod do české stylistiky*. 1. vyd. Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. 126 s. ISBN 80-244-0315-3.

KŘÍŽOVÁ, Blažena. 2006. *ESF – Operační program Rozvoj lidských zdrojů* [online]. Karlovy Vary, 15.3.2006 [cit. 2011-06-21]. Dostupné z WWW: <<http://knihovnam.nkp.cz/docs/KnyStrukF06/Krizova.ppt>>.

KUBECZKA, Josef. 2010. *Jubilejní Týden vědy a techniky začíná již 1. listopadu* [zvukový záznam]. Praha : Český rozhlas, 15.10.2010. Část ze zvukového záznamu pořadu Zprávy předneseného na stanici Český rozhlas 7 – Radio Praha dne 15.10.2010 ve 20:39. Velikost celého záznamu 16kb. Dostupné také z WWW: <<http://www.radio.cz/cz/rubrika/zpravy/zpravy-2010-10-15>>.

Kulturprojekte Berlin. 2011. *Berlin – Hauptstadt für die Wissenschaft*. Berlin : Kulturprojekte Berlin [cit. 2011-05-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.wissenschaftberlin2010.de/>>.

M-learning. 2010. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001-, strana naposledy edit. 5.7.2010 [cit. 2011-06-21]. Česká verze. Dostupné z WWW: <<http://cs.wikipedia.org/wiki/M-learning>>.

- MACHATOVÁ, Martina. 2011. *Informace o akcích na popularizaci vědy* [elektronická pošta]. Message to: Lucie Šupová. 22. března 2011 [cit. 2011-06-14]. Osobní komunikace.
- Mainz (Německo). 2011. *Stadt der Wissenschaft 2011* [online]. Mainz, c2010/2011 [cit. 2011-05-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.emz2.de/>>.
- MATUŠÍK, Zdeněk. 2003. Vysokoškolská práce. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2010-09-13]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001074&local_base=KTD>.
- Městská knihovna v Praze. 2010. *Městská knihovna v Praze* [online]. Praha : Městská knihovna v Praze, c2010 [cit. 2011-03-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.mlp.cz/>>.
- Ministerstvo kultury České republiky. 2007. *Ministerstvo kultury* [online]. Praha : Ministerstvo kultury České republiky, c2007 [cit. 2011-06-21]. Podmínky programu Knihovna 21. století pro rok 2011. Dostupné z WWW: <http://www.mkcr.cz/cz/literatura-a-knihovny/granty-a-programy/oblast_knihoven/podminky-programu-knihovna-21--stoleti-pro-rok-2011-3063/>.
- Ministerstvo kultury České republiky. 2011. *VISK : veřejné informační služby knihoven : Program Ministerstva kultury* [online]. Praha : Ministerstvo kultury České republiky, 14.06.2011 [cit. 2011-06-21]. VISK 2 Mimoškolní vzdělávání knihovníků. Dostupné z WWW: <<http://visk.nkp.cz/VISK2.htm>>.
- Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR. 2008. *Evropský sociální fond v ČR* [online]. Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí ČR, c2008 [cit. 2011-06-10]. Zvýšení adaptability zaměstnanců organizací působících v sekci kultura. Dostupné z WWW: <<http://www.esfcr.cz/projekty/zvyseni-adaptability-zamestnancu-organizaci-pusobicich-v>>.
- Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. 2007. *Abeceda fondů Evropské unie 2007-2013*. Praha : Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky, 2007. 29 s.
- Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky. 2011. *Fondy Evropské unie* [online]. Praha : Ministerstvo pro místní rozvoj České republiky [cit. 2011-06-21]. Dostupné z WWW: <<http://www.strukturalni-fondy.cz/>>.
- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy. 2006. *Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy* [online]. MŠMT, c2006 [cit. 2011-02-23]. Výzva číslo 1.3 - Popularizace, propagace a medializace vědy a techniky, PO 3, OP VaVpI. Dostupné z WWW: <<http://www.msmt.cz/strukturalni-fondy/vyzva-cislo-1-3-popularizace-propagace-a-medializace-vedy-a-1>>.
- MINSTROVÁ, Zuzana. 2010. Univerzita začne vyučovat mrňata. *Liberecký deník*. 6.9.2010, roč. 13, č. 207, s. 3. ISSN 1802-078X.

Moravská zemská knihovna. 2011. *Moravská zemská knihovna* [online]. Brno : Moravská zemská knihovna, posl. aktualizace 21.03.2011 [cit. 2011-03-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.mzk.cz/>>.

Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě. 2011. *Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě* [online]. Ostrava : Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě, c2011 [cit. 2011-02-18]. Dostupné z WWW: <<http://www.svkos.cz/>>.

MUNZAR, Zdeněk. 2011. *RE: Žádost o rozhovor* [elektronická pošta]. Message to: Lucie Šupová. 29. března 2011 [cit. 2011-04-01]. Osobní komunikace.

Národní knihovna České republiky. 2006. *Národní knihovna České republiky* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, c2006 [cit. 2011-04-28]. Dostupné z WWW: <<http://www.nkp.cz/>>.

Národní knihovna České republiky. 2011. *Knihovny.cz : portál o českých knihovnách* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, c2008-2011 [cit. 2011-04-13]. Systém knihoven v ČR. Dostupné z WWW: <<http://www.knihovny.cz/co-to-je-knihovna/system-knihoven-v-cr>>.

Národní lékařská knihovna. 2011. *Národní lékařská knihovna* [online]. Praha : Národní lékařská knihovna [cit. 2011-02-06]. Dostupné z WWW: <<http://www.nlk.cz/>>.

Národní muzeum. 2011. *Národní muzeum* [online]. Praha : Národní muzeum, c2005-2011 [cit. 2011-02-06]. Knihovna Národního muzea. Dostupné z WWW: <<http://www.nm.cz/knihovna-nm/>>.

Národní pedagogická knihovna Komenského. 2011a. *Centrum pro školní knihovny* [online]. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, c2005-2011 [cit. 2011-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.npkk.cz/csk/>>.

Národní pedagogická knihovna Komenského. 2011b. *Národní pedagogická knihovna Komenského* [online]. Praha : Ústav pro informace ve vzdělávání, c2005-2011 [cit. 2011-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.npkk.cz/>>.

Národní technická knihovna. 2011. *Národní technická knihovna* [online]. Praha : Národní technická knihovna, c2006-2011, posl. změna 12.4.2011 [cit. 2011-04-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.techlib.cz/cs/>>.

Noc vědců [online]. 2010. *Noc vědců*, c2010 [cit. 2011-02-23]. Dostupné z WWW: <<http://www.noc-vedcu.cz/>>.

PACNER, Karel. 2008. Popularizace vědy spěje k výšinám. *Akademický bulletin*. 2008, č. 11 [cit. 2011-05-25]. Dostupné z WWW: <<http://abicko.avcr.cz/2008/11/08/index.html>>.

PAVLÍK, Jakub. 2011. *Přednášky a výstavy* [elektronická pošta]. Message to: Lucie Šupová. 1. dubna 2011 [cit. 2011-04-02]. Osobní komunikace.

PEJSAR, Zdeněk. 2007. *Elektronické vzdělávání*. 1. vyd. Ústí nad Labem : Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2007. 108 s. ISBN 978-80-7044-968-4.

PIHEROVÁ, Libuše. 2011. *Popularizace vědy v Národní knihovně* [elektronická pošta]. Message to: Lucie Šupová. 5. dubna 2011 [cit. 2011-06-14]. Osobní komunikace.

POHANKA, Vít. 2007. Descartesova cena. In Univerzita Karlova v Praze. *i-Forum* [online]. Praha : Univerzita Karlova, 2007, datum posl. aktualizace 22.06.2011 [cit. 2011-06-22]. Dostupné z WWW: <<http://gremiumkr.cuni.cz/IFORUM-3722.html>>. ISSN 1214-5726.

Popularizace vědy. 2011. In *Wikipedie : otevřená encyklopedie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001- , strana naposledy edit. 14. 2. 2011 [cit. 2011-03-13]. Česká verze. Dostupné z WWW: <http://cs.wikipedia.org/wiki/Popularizace_v%C4%9Bdy>.

Rada pro výzkum, vývoj a inovace. 2011a. *Výzkum a vývoj v ČR*. Praha : Rada pro výzkum, vývoj a inovace, c2011, posl. změna článku 19.01.2011 [cit. 2011-06-22]. Definice druhů výsledků výzkumu, vývoje a inovací. Dostupné z WWW: <<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=29415>>.

Rada pro výzkum, vývoj a inovace. 2011b. *Výzkum a vývoj v ČR*. Praha : Rada pro výzkum, vývoj a inovace, c2011, posl. změna článku 05.01.2011 [cit. 2011-06-16]. „Rejstřík informací o výsledcích“ RIV. Dostupné z WWW: <<http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=956>>.

Science Rendezvous 2011. *Science Rendezvous : where people and science meet* [online]. Science Rendezvous, 2011 [cit. 2011-05-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.sciencerendezvous.ca/2011/>>.

Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem. 2011. *Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem* [online]. Ústí nad Labem : Severočeská vědecká knihovna, posl. aktualizace 15.4.2011 [cit. 2011-04-17]. Dostupné z WWW: <<http://www.svkul.cz/>>.

SGALL, Petr; PANEVOVÁ, Jarmila. 2004. *Jak psát a jak nepsat česky*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2004. 197 s. ISBN 80-246-0871-5.

SILNÁ, Barbora. 2009. Liberecká univerzita láká studenty. *Právo – Severní Čechy*. 28.8.2009, roč. 19, č. 201, s. 10. ISSN 1211-2119.

Služby veřejných knihoven : směrnice IFLA/UNESCO pro rozvoj. 2002. Pro Sekci veřejných knihoven zpracovala pracovní skupina pod vedením Philipa Gilla. Praha : Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2002. 127 s. Dostupné také z WWW: <<http://archive.ifla.org/VII/s8/news/pg01-cz.pdf>>. ISBN 80-85851-14-8.

SODOMKOVÁ, Jana. 2003a. Knihovna. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2011-02-23]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001990&local_base=KTD>.

SODOMKOVÁ, Jana. 2003b. Veřejná knihovna. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2011-04-13]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000002028&local_base=KTD>.

Státní zdravotní ústav. 2011. *Státní zdravotní ústav* [online]. Praha : Státní zdravotní ústav [cit. 2011-02-11]. Knihovna. Dostupné z WWW: <<http://www.szu.cz/knihovna>>.

Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft. 2011a. *Stadt der Wissenschaft 2012* [online]. Essen : Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft [cit. 2011-05-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.stadt-der-wissenschaft.de/>>.

Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft. 2011b. *Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft* [online]. Essen : Stifterverband für die Deutsche Wissenschaft [cit. 2011-05-24]. Dostupné z WWW: <<http://www.stifterverband.org/>>.

Středočeská vědecká knihovna v Kladně. 2011. *Středočeská vědecká knihovna v Kladně* [online]. Kladno : Středočeská vědecká knihovna v Kladně [cit. 2011-04-02]. Dostupné z WWW: <<http://www.svkkkl.cz/>>.

Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje. 2011. *Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje* [online]. Plzeň : Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje, c2005-2008, posl. aktualizace 11.2.2011 [cit. 2011-02-13]. Dostupné z WWW: <<http://www.svkpl.cz/>>.

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové. 2010. *Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové* [online]. Hradec Králové : Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové : EMWAC Group, c2010 [cit. 2011-03-12]. Dostupné z WWW: <<http://www.svkhk.cz/>>.

SUCHOMELOVÁ, Mirjam. 2011. *RE: Žádost o rozhovor* [elektronická pošta]. Message to: Lucie Šupová. 15. března 2011 [cit. 2011-04-01]. Osobní komunikace.

ŠANDEROVÁ, Jadwiga. 2005. *Jak číst a psát odborný text ve společenských vědách : Několik zásad pro začátečníky*. 1. vyd. Praha : Sociologické nakladatelství, 2005. 209 s. ISBN 80-86429-40-7.

ŠESTÁK, Zdeněk. 2000. *Jak psát a přednášet o vědě*. 1. vyd. Praha : Academia, 2002. 204 s. ISBN 80-200-0755-5.

ŠPAČEK, Jan. 2002. Co je to věda a co věda není. In *OSEL : objective source e-learning* [online]. Praha : Josef Pazdera : Jaroslav Petr, 2002- [cit. 2010-09-22]. Dostupné z WWW: <<http://www.osel.cz/index.php?clanek=3802>>. ISSN 1214-6307.

ŠVECOVÁ, Jana. 2010. Liberecká univerzita vsadila na hru. Úspěšně. *Českolipský deník*. 20.10.2010, roč. 13, č. 244 s. 5. ISSN 1210-6291.

ŠVEJDA, Jan. 2003a. Citační etika. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2010-09-13]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000000364&local_base=KTD>.

ŠVEJDA, Jan. 2003b. Referát. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2010-09-13]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001770&local_base=KTD>.

ŠVEJDA, Jan. 2003c. Resumé. In *KTD : Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna České republiky, 2003- [cit. 2010-09-13]. Dostupné z WWW: <http://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001791&local_base=KTD>.

TYL, Pavel. 2011. *Starttech : začni s technikou* [online]. c2009-2011 [cit. 2011-05-19]. Dostupné z WWW: <<http://www.starttech.cz/>>.

Unie zaměstnavatelských svazů ČR. 2011. *Zvýšení adaptability zaměstnanců organizací působících v sekci kultura* [online]. Unie zaměstnavatelských svazů ČR [cit. 2011-06-10]. Dostupné z WWW: <<http://kultura.monitorovani.eu/projekt.php>>.

Ústav zemědělské ekonomiky a informací. 2010. *Zemědělská a potravinářská knihovna* [online]. Praha : Ústav zemědělské ekonomiky a informací, c2010 [cit. 2011-03-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.nzpk.cz/>>.

VACKOVÁ, Alena. 2007. *Zásady vypracování odborného textu v českém jazyce*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2007. 66 s. ISBN 978-80-246-1365-9.

Věda a lidé. *Hospodářské noviny*. 9.9.2002, s. 2. ISSN 1213-7693.

Vědecká knihovna v Olomouci. 2008. *Vědecká knihovna v Olomouci* [online]. Olomouc : Vědecká knihovna v Olomouci, c2008 [cit. 2011-03-25]. Dostupné z WWW: <<http://www.vkol.cz/cs/>>.

VESELÁ, Jana. 2011. *RE: Žádost o rozhovor* [elektronická pošta]. Message to: Lucie Šupová. 10. února 2011 [cit. 2011-02-11]. Osobní komunikace.

Wissenschaftsjahr. 2011. In *Wikipedia : die freie Enzyklopädie* [online]. St. Petersburg (Florida) : Wikimedia Foundation, 2001- , Seite zuletzt am 7. April 2011 geändert [cit. 2011-05-24]. Německá verze. Dostupné z WWW: <<http://de.wikipedia.org/wiki/Wissenschaftsjahr>>.

VLČKOVÁ, Eva. 2011. Začíná akce proti chemofobii. *Lidové noviny*. 25.1.2011, roč. 24, č. 20, s. 37. ISSN 0862-5921.

Vojenský historický ústav. 2006a. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. Praha : Vojenský historický ústav, c2006 [cit. 2011-04-01]. Knihovna – RHF. Dostupné z WWW: <<http://www.vhu.cz/cs/stranka/knihovna---rhf/>>.

Vojenský historický ústav. 2006b. *Vojenský historický ústav Praha* [online]. Praha : Vojenský historický ústav, c2006 [cit. 2011-04-01]. Knihovna – RSF. Dostupné z WWW: <<http://www.vhu.cz/cs/stranka/knihovna---rsf/>>.

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí. 2011. *Výzkumný ústav práce a sociálních věcí* [online]. [cit. 2011-04-01]. Oddělení knihovnicko-informačních služeb.

Dostupné z WWW:

<http://www.vupsv.cz/index.php?p=organization_units&site=default&id=108>.

Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka. 2011. *Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, veřejná výzkumná instituce* [online]. Praha : Výzkumný ústav vodohospodářský T. G. Masaryka, 2009-2011 [cit. 2011-03-24].

Středisko vědeckotechnických informací. Dostupné z WWW:

<<http://www.vuv.cz/svti-a-knihovna>>.

zku. 2011. Zahájen Mezinárodní rok chemie. *Haló noviny*. 19.1.2011, roč. 21, č. 15, s. 4. Článek je součástí rubriky Zpravodajství. Dostupné také z WWW:

<<http://www.halonoviny.cz/articles/view/214477>>. ISSN 1210-1494.

Seznam obrázků, tabulek a grafů

Obrázky

- Obr. 1** Klasifikace funkčních stylů Jiřího Krause
- Obr. 2** Popularizační pyramida
- Obr. 3** Domovská stránka projektu Starttech – Začni s technikou na adrese <<http://www.starttech.cz/>>
- Obr. 4** Domovská stránka webové prezentace festivalu Týden vědy a techniky 2011
- Obr. 5** Města, které se v letech 2005-2011 ve finále ucházela o titul „Město vědy“ (Stadt der Wissenschaft)
- Obr. 6** Mapa měst, ve kterých se uskutečnil čtvrtý ročník festivalu Schůzka s vědou (Science Rendezvous) v roce 2011

Tabulky

- Tab. 1** Univerzální knihovny zařazené do výzkumu
- Tab. 2** Specializované knihovny zařazené do výzkumu
- Tab. 3** Cíle, finanční nástroje a operační programy využitelné v programovacím období 2007-2013 pro vzdělávací a populárně-vědní aktivity knihoven a informačních institucí

Grafy

- Graf 1** Aktivity z oblasti popularizace vědy pořádané univerzálními knihovnami
- Graf 2** Poměr specializovaných knihoven a informačních institucí, které se věnují / nevěnují popularizaci vědy
- Graf 3** Aktivity z oblasti popularizace vědy pořádané specializovanými knihovnami
- Graf 4** Porovnání popularizačních aktivit univerzálních a specializovaných knihoven
- Graf 5** Instituce, se kterými spolupracují univerzální knihovny při popularizaci vědy
- Graf 6** Instituce, se kterými spolupracují specializované knihovny při popularizaci vědy
- Graf 7** Problémy univerzálních knihoven při pořádání aktivit na popularizaci vědy

- Graf 8** Problémy specializovaných knihoven při pořádání aktivit na popularizaci vědy
- Graf 9** Skupiny obyvatel, na které univerzální knihovny zaměřují své popularizační aktivity
- Graf 10** Skupiny obyvatel, na které specializované knihovny zaměřují své popularizační aktivity
- Graf 11** Způsoby, jakými univerzální knihovny informují o popularizačních aktivitách
- Graf 12** Způsoby, jakými specializované knihovny informují o popularizačních aktivitách
- Graf 13** Způsoby získávání zpětné vazby z popularizačních akcí pořádaných univerzálními knihovnami
- Graf 14** Způsoby získávání zpětné vazby z popularizačních akcí pořádaných specializovanými knihovnami
- Graf 15** Pozitivní rysy popularizačních aktivit podle hodnocení univerzálních a specializovaných knihoven
- Graf 16** Negativní rysy popularizačních aktivit podle hodnocení univerzálních a specializovaných knihoven
- Graf 17** Důvody, proč knihovny nepořádají akce na popularizaci vědy

Seznam příloh

Příloha 1 Scénář pro polostrukturovaný rozhovor na téma popularizace vědy v knihovnách a informačních institucích

Příloha 2 Seznam institucí a osob, se kterými byly provedeny rozhovory na téma popularizace vědy v knihovnách a informačních institucích

Přílohy

Příloha 1 Scénář pro polostrukturovaný rozhovor na téma popularizace vědy v knihovnách a informačních institucích

POLOSTRUKTUROVANÝ ROZHOVOR

Téma: akce popularizující vědu konané v knihovnách a jiných informačních institucích

Cíl: získat představu o stavu vědecké komunikace, především o projektech na popularizaci vědy, v knihovnách a informačních institucích v České republice (na vybraném vzorku institucí)

Instituce:

Respondent:

Datum, čas:

Místo:

Informace o knihovně / instituci:

Okruh	Otázka	Časová dotace
akce popularizující vědu obecně	Pořádá Vaše instituce akce popularizující vědu?	12 min.
	Podílí se na takových akcích?	
	Jmenujte, prosím, konkrétní akce.	

POKUD ANO

Okruh	Otázka	Časová dotace
časový horizont	Jak často tyto akce pořádáte?	5 min.
	Které akce pořádáte pravidelně?	
	Které akce pořádáte málo a z jakých důvodů?	
	Jak dlouho tyto akce trvají?	

Okruh	Otázka	Časová dotace
spolupráce s dalšími institucemi	Pořádáte tyto akce sami nebo ve spolupráci s dalšími institucemi?	5 min.
	S jakými institucemi? (knihovny, školy, výzkumné ústavy...)	
	Jedná se o opakovanou spolupráci nebo spíše o jednorázové akce?	
	Jaké máte zkušenosti s Vašimi partnery?	

Okruh	Otázka	Časová dotace
problémy při pořádání akcí	S jakými problémy se při pořádání takových akcí setkáváte?	5 min.

Okruh	Otázka	Časová dotace
cílová skupina	Na jakou cílovou skupinu jsou akce zaměřené?	3 min.
	Proč zrovna na tuto skupinu? (pokud neodpovídá uživatelům)	

Okruh	Otázka	Časová dotace
informování veřejnosti	Jakými způsoby informujete veřejnost (odbornou i laickou) o akcích popularizujících vědu, které se ve Vaší instituci konají?	5 min.
	Používáte různé informační kanály a různé informace při oslovování různých skupin uživatelů nebo oslovujete všechny uživatele souhrnně a stejným způsobem?	
	Jak dlouho dopředu o těchto akcích informujete?	

Okruh	Otázka	Časová dotace
zpětná vazba	Jaký je o Vaše akce zájem? (Bývají ihned plné nebo je vždy dostatek míst?)	5 min.
	Máte nějakou zpětnou vazbu od účastníků Vašich akcí?	
	Dáváte účastníkům na vyplnění dotazníky, děláte anketu, účastníci se s Vámi sami dělí o své pocity?	

Okruh	Otázka	Časová dotace
hodnocení úspěšnosti akcí	Co se podle Vás na Vašich akcích daří?	10 min.
	Co se naopak nedaří a je nutné to zlepšit?	
	Hodláte se v budoucnu podle toho řídit a měnit organizaci Vašich akcí?	
	Co byste doporučili ostatním knihovnám / institucím?	

POKUD NE

Okruh	Otázka	Časová dotace
důvody proč NE	Z jakých důvodů tyto akce nepořádáte / nepodílíte se na nich?	5 min.
	Udělal jste něco pro to, abyste tyto problémy (důvody) vyřešili?	

Okruh	Otázka	Časová dotace
případný zájem o takové akce	Chtěli byste pořádat tyto akce nebo se na nich podílet?	5 min.
	Které téma či forma (přednáška...) by Vás zajímalo?	
	Jaký přínos by takové akce mohly mít ve Vaší knihovně?	

PRO VŠECHNY

Okruh	Otázka	Časová dotace
představa dokonalé akce	Kdybyste mohli cokoliv, jak byste si představovali Vámi uspořádanou dokonalou akci na popularizaci vědy?	7 min.
	Existuje nějaká konkrétní akce, kterou Vy byste ve Vaší instituci chtěli pořádat? (ale nepořádáte, příp. proč)	

Okruh	Otázka	Časová dotace
doplňující informace	Je něco, na co jsem se neptala a Vy byste to chtěl/a říct?	3 min.
	Něco, na co byste se zeptal/a Vy mě, kdybych byla na Vašem místě?	

Příloha 2 Seznam institucí a osob, se kterými byly provedeny rozhovory na téma popularizace vědy v knihovnách a informačních institucích

INSTITUCE		DOTAZOVANÁ OSOBA	
Název	Město	Jméno	Pozice / Pracoviště
Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	České Budějovice	PhDr. Květa Cempírková	ředitelka
		Mgr. Ivo Kareš	náměstek ředitelky
Knihovna Akademie věd ČR	Praha	Ing. Martin Lhoták	ředitel
Knihovna Národního památkového ústavu - ústředního pracoviště	Praha	Mgr. Radka Kovářová	vedoucí
Knihovna Národního muzea	Praha	Mgr. Martin Sekera, Ph.D.	ředitel
Knihovna Památníku národního písemnictví	Praha	Mgr. Alena Petruželková	vedoucí
Knihovna Vojenského historického ústavu Praha	Praha	Mgr. Zdeněk Munzar, DiS.	vedoucí Referátu historických fondů
		Mgr. Ilona Rožánková	vedoucí Referátu speciálních fondů
Krajská knihovna Karlovy Vary	Karlovy Vary	Mgr. Jitka Banzetová	zástupkyně ředitelky
		Marlena Vítková	Společenský sál, vzdělávací středisko
Krajská knihovna Vysočiny	Havlíčkův Brod	Mgr. Jana Fialová	Oddělení speciálních fondů
		Bc. Marcela Valecká, DiS.	Útvar služeb - Univerzita volného času
Krajská vědecká knihovna v Liberci	Liberec	Mgr. Blanka Konvalinková	ředitelka
Městská knihovna v Praze	Praha	Lenka Hanzlíková	tisková mluvčí
Moravská zemská knihovna	Brno	Mgr. Adéla Dilhofová	Úsek výkonu regionálních funkcí
		PhDr. Martina Machátová	Úsek firemních a obchodních informací
		Ing. Marie Matoulková	Oddělení informačních služeb
Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	Ostrava	Mgr.Bc. Monika Oravová	Oddělení speciálních fondů
Národní knihovna České republiky	Praha	PhDr. Lukáš Babka	ředitel Slovanské knihovny
		PhDr. Hanuš Hemola	vedoucí Odboru služeb
		Mgr. Zlata Houšková	vedoucí Oddělení vzdělávání Knihovnického institutu
		Mgr. Adolf Knoll	Ředitel pro vědu, výzkum a mezinárodní vztahy

		PhDr. Libuše Piherová	vedoucí Oddělení PR a marketingu
Národní lékařská knihovna	Praha	PhDr. Eva Lesenková, Ph.D.	Školení a vnější spolupráce
Národní technická knihovna	Praha	PhDr. Zdenka Kloučková	vedoucí Vzdělávacího centra
Národní pedagogická knihovna Komenského	Praha	Mgr. Alice Košková	ředitelka
Odborná knihovna České národní banky	Praha	Mgr. Roman Blumentrit	vedoucí
Oddělení knihovnicko-informačních služeb Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí	Praha	Mgr. Mirjam Suchomelová	vedoucí
Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem	Ústí nad Labem	Ing. Aleš Brožek	ředitel
Středisko vědeckotechnických informací Výzkumného ústavu vodohospodářského T.G.Masaryka	Praha	Ing. Naďa Wannarová	vedoucí
Středisko vědeckých informací Státního zdravotního ústavu	Praha	Mgr. Jana Veselá	vedoucí
Středočeská vědecká knihovna v Kladně	Kladno	Mgr. Ladislava Cukrová	vedoucí Odboru kooperace knihoven
		PhDr. Ivana Feldmanová	vedoucí Odboru služeb
		PhDr. Jakub Pavlík	zástupce vedoucí Odboru služeb
Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje	Plzeň	PhDr. Ivana Horáková	ředitelka
Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové	Hradec Králové	Bc. Vladimíra Buchtová	Oddělení pro styk s veřejností
		PhDr. Alena Součková	Oddělení služeb knihovnám
Vědecká knihovna v Olomouci	Olomouc	Mgr. Olga Chmelíčková	Regionální služby
		Mgr. Vladimír Klásek	náměstek pro služby
		Mgr. Miloš Korhoň	zástupce ředitelky
		Mgr. Rostislav Krušínský	Oddělení historických fondů
		PhDr. Helena Veličková	Informační služby a bibliografie
Vědecká lékařská knihovna Institutu klinické a experimentální medicíny	Praha	PhDr. Zuzana Michálková	vedoucí
Zemědělská a potravinářská knihovna Ústavu zemědělské ekonomiky a informací	Praha	Mgr. Martin Kvítek	vedoucí